

BAŠĆINA 23

GROHOTE, 2014.

BAŠĆINA 23

IZDAVAČ:

Općina Šolta Grohote

ZA IZDAVAČA:

Nikola Cecić Karuzić

UREDNIK:

Dinko Sule

LEKTOR:

Filip Galović, mag.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI:

Eugen Buktenica (1914. – 1997.) Naslovnica je posvećena 100-toj godišnjici njegova rođenja. Izvor fotografije: *Eugen Buktenica, Hrvatsko društvo naivnih umjetnika/ Galerija Mirko Virius*, ur. Sule, D. i Zdelar. Ž., Zagreb, 2001.

NAKLADA:

300 primjeraka

TISAK:

DES - Split

PREDGOVOR

Dragi čitatelji!

U rukama nam je dvadeset i treći broj *Baščine*, čija je naslovnica posvećena glasovitomu šoltanskomu umjetniku Eugenu Buktenici u povodu njegove stote godišnjice rođenja.

U ovome se broju, kao i uvijek, nalazi niz zanimljivih ogleda različitih tematika koje vezuje otok Šolta.

Dinko Sule u više članaka iscrpno piše o nekim vrstama iz biljnoga i životinjskoga svijeta na Šolti, a pridružuje mu se Tvrtko Korbar s člankom o fosilnim školjkašima. O flori Šolte informiramo se i u radu Dalibora Vladovića i suradnika. Informacije o dosad nepoznatoj životinjskoj vrsti iznio je Dinko Sule u zapisu o jami u Piškeroi.

Problematiku razvoja otoka Šolte detaljno i sa znanjem razrađuje Zoran Radman.

Dinko Sule u prikazu o udrugama iznosi pravila *Mladenačkoga napretka* iz Grohota te predstavlja novu udruhu *Buđenje* iz Stomorske.

Pozornost izaziva članak o Poljacima na Šolti s osvrtom na pjesnika K. K. Baczyńskoga, o čemu vrlo temeljito i znanstveno potkrepljeno referira Slaven Kale.

Tekst u kojem se govori o umijeću pripreme šoltanskoga kulina te kontekstu njegova nastanka napisale su Marina Blagaić i Melania Belaj.

Lijepu glazbenu vijest o mladim Šoltanima, odnosno o glazbenoj skupini *Mjesni odbor*, objavljuje Marina Garbin.

Športsko ribolovno društvo *Koralj* iz Rogača slavilo je svoju četrdesetu obljetnicu postojanja, pa Dinko Sule uz uvodnu riječ donosi i dirljiv govor predsjednika spomenutog Društva.

O obnovi stare škole u Stomorskoj, što ima veliku vrijednost za život spomenutoga naselja, doznajemo iz rada Jadranke Novaković.

Dopuštanjem don Slavka Kovačića donosimo pretisak njegova članka o glagoljskome rukopisu *Časi nasušnih*, koji je objavljen u časopisu *Crkva u svijetu*, 23, 1983.

O novijim tiskanim knjigama naših Šoltana saopćava Dinko Sule, a posebno uvrštava govor s promocije nove knjige šoltanske spisateljice Gordane Burice,

koji je sastavila Marina Blagaić Bergman, te donosi Buričinu novelu iz nove knjige i jednu pjesmu.

Dvije pjesme na standardnome jeziku, koje se odnose na šoltanskoga čovjeka, napisala je Ana Lazarin.

Ono što valja zasebno istaknuti i što odista zaslužuje pažnju jesu šoltanski čakavski govori kojima je posvećeno nekoliko oglada. Dinko Sule opet je neumorno ispisao i objasnio gotovo tisuću riječi karakterističnih za čakavske govore otoka Šolte. Taj je rad vrlo koristan za čakavštinu, ali i za hrvatsku dijalektologiju uopće. Filip Galović u članku piše o Mati Hrasti, dijalektologu koji je prvi istražio govore Šolte, te sažeto donosi rezultate toga istraživanja. U drugome ogledu bilježi i tumači termine koji se odnose na staru kuhinju u Grohotama, a većina se termina upotrebljava i u drugim naseljima na Šolti. Izdajamo četvero autora – Ivana Kuzmanića, Nikolu Mateljana, Gordanu Buricu i Dinka Sulu – koji u ovome broju objavljuju kratke humoristične priče na mjesnome govoru Grohota, čime ističu značaj mjesnih govora, njeguju šoltansku čakavštinu i time je usađuju u mlađe govornike. Starina se u ovim govorima, pa i u nekim drugim čakavskim govorima, sve brže gubi i treba se založiti za njezino očuvanje. Jezik se ne može odvojiti od čovjekova življenja, od tradicije, običaja, od svega što smo naslijedili od predaka, stoga je važno da se mjesni govori održe i prenose na mlađe naraštaje.

U nizu članaka raznih autora i raznih tema sigurno je da će svatko pronaći nešto za sebe.

I ovaj broj *Baščine* osvijetlio je neke kutke šoltanske tradicije, povijesti, kulture, jezika, flore i faune, a doista se ufamo da će tako ostati i nadalje – na ponos svima nama, a kao vrelo spoznaja i vrijednosti nekim novim generacijama koje dolaze.

Filip Galović

Zoran Radman

OTOK ŠOLTA – VIDICI RAZVOJA¹

Uvodne napomene

Pitanje života i daljnjeg razvoja jedne specifične sredine kao što je naš otok Šolta uvijek je bilo prvorazredno društveno i političko pitanje. Gdje god da se okreneš, sjedneš i popričaš nedugo se otvori neki otočni razvojni problem s uvijek istim obrascima i diskursima. Uglavnom se čuje: polje zapušteno, mladi odlaze, nema radnih mjesta, nema hotela, što smo imali propalo je, bili smo dugo pod Splitom, ali nisu ni ovi naši puno bolji, nema plana i sl. Ovdje nećemo analizirati koliko su ove opservacije opravdane ili ne, ali je sigurno da su pitanja otočnog razvoja prvorazredno javno-političko pitanje koje uvijek zaslužuje pažnju.

U razvojnom putu Šolte nećemo se vraćati daleko u povijest, o tome smo dosta pisali u monografiji *Otok Šolta* koja je izašla 2012. Šolta je dugo razdoblje bila pod jurisdikcijom Splita i u okviru splitske aglomeracije se razvija. Kako je poznato, od 1952. do 1962. Šolta je funkcionirala kao samostalna općina u sastavu Kotara Split, nakon 1962. do 1992. u sastavu općine Split, sa dvije mjesne zajednice, da bi se nakon 1992. g. prema novom političkom i administrativno-teritorijalnom ustroju razvijala kao samostalna općina u sastavu Splitsko-dalmatinske županije.

Bez obzira na promjene administrativne pripadnosti Šolta se uvijek razvijala u okviru splitskog metropolitanskog područja i snažnog utjecaja Splita kao dominantnog regionalnog centra. Taj prostorni sustav središnjih naselja i funkcija uslijed brojnih procesa, migracija, koncentracije mjesta rada i stanovanja, atraktivnosti života ili percepcije atraktivnosti i privlačnosti gotovo u tom svom spontanitetu definira razvojni okvir manje sredine koja mu pripada i u njegovu se okrilju razvija. Kada razmatramo pitanja odnosa dijela i cjeline, jasno se u slučaju Šolte otvara pitanje koliko je Šolta dio splitske cjeline u okviru koje se razvija, nekad sa više nekada sa manje autarkičnosti.

Šolta se kroz razvojne planove uvijek razmatrala u okviru splitskog područja i šire. Izradom brojnih razvojnih i prostornih planova različitih razina te istraživanjem kompleksnog razvitka područja srednjodalmatinskih otoka

¹ Ovaj tekst baziran je na članku *Otok Šolta – horizonti prosperiteta*, autorice Bubić G. u okviru simpozija *Strategija razvoja hrvatskih otoka*, Ministarstvo pomorstva, prometa i veza – Centar za razvoj otoka, Hvar, 1994.

sedimentirana su određena iskustva na rješavanju konkretnih problema otočnih prostora. Dosadašnji društveni i socijalni ambijent je ograničavao značajnije zahvate uređenja prostora i pridonosio jednostranom vrednovanju posebnosti otočnih prostora te svodio razvoj na često mehaničko gomilanje nedovoljno profiliranih prostornih struktura (posebno kuća za odmor, turističkih kompleksa...).

Vrijednost i atraktivnost prostora vrednovana je prvenstveno u odnosu na mogućnost građenja, što je rezultiralo neprimjerenim korištenjem prostora i stvaranjem novih ograničenja razvitka.

Šolta je specifičan otok u srednjedalmatinskom arhipelagu. Otok bez grada i donedavno u sastavu općine Split. Povijesno je oslonjen na Split i to funkcionalno, prometno i kulturno. Marginalni položaj otoka, izostanak državnog interesa za taj prostor ogledaju se u trajnom iseljavanju stanovnika (danas je na otoku manje od polovine stanovnika s početka stoljeća). Osamostaljivanjem općine Šolta, znatno poboljšanim vezama sa kopnom, te smanjenim šansama za zapošljavanje i na kopnu proces iseljavanja je usporen. S druge strane bilježimo statističko povećanje stanovništva koje je rezultat prijavljivanja boravka na Šolti radi određenih pogodnosti, a uglavnom se radi o radno neaktivnom stanovništvu, te se isto ne može smatrati razvojnim pomakom.

Prostorna matrica naselja, izgrađenog i neizgrađenog prostora znatno je izmijenjena u posljednjih 30 godina. Nove potrebe i funkcije, posebno one koje je generirao razvitak turizma, prostorno su jednoznačno strukturirane i ogledaju se u pretežno individualnim (često neplanske) zahvatima, neusklađenim s okolišem. Istovremeno teče proces razgradnje postojećih tradicionalnih naselja. Stare fizičke strukture se ne održavaju, a nove intervencije su uglavnom neprimjerene povijesnim, zaštićenim ruralnim jezgrama naselja.

Potreba redefiniranja različitih oblasti u prostoru otoka vezana je uz očekivane i potrebne promjene zakonodavne regulative i uopće promjene u sustavu vrijednosti.

Prostornim uređenjem nužno je osigurati pretpostavke za očuvanje i unaprjeđivanje osobitosti prostora, potencije aktivnosti stanovništva, nužne infrastrukturne pretpostavke razvitka, podizanje kvalitete života i integraciju otoka u prostor Države.

Na primjeru Šolte obuhvaćene su mogućnosti uspostavljanja novih odnosa između otoka i njegovog okruženja, čime bi se potaknula gospodarska i socijalna revitalizacija otoka. U strukturi prostora potrebno je redefiniranje prostornih odnosa, uspostavljanje prave mjere u opremanju i građenju te uvođenju funkcija primjerenih posebnostima otoka i aktualnom gospodarskom

trenutku. Očuvanje ambijentalnih i kulturnih vrijednosti otoka čini prioritet u odabiru potencijalnih modela razvitka.

Postojeći prostorni planovi

Prvi kompleksni prostorno planski dokument za otok Šolta je Generalni plan otoka, izrađen 1973. godine u vrijeme značajnog napretka stručnog pristupa problemima prostornog razvitka, posebno turističkih područja (planovi Južnog, Srednjeg i Gornjeg Jadrana). Plan se temeljio na Regionalnom planu Splita (1970. g., izrađenom u sklopu projekta Južni Jadran).

Planske pretpostavke su se tek djelomično realizirale, a veliki otklon u realizaciji ogleđa se u ekstenzivnoj gradnji, širenju građevinskog područja uz obalu, daljnjem slabljenju demografske osnove i gospodarskom zaostajanju. Infrastruktura, posebno primarna i prometna, sporo se realizira pa je izoliranost komunalno slabo opremljenog prostora otoka još naglašenija.

Lokalnom inicijativom započeo je proces ponovnog vrednovanja ciljeva i strategije razvitka što je rezultiralo izradom i donošenjem novog prostornog plana otoka 1989. g. i to na razini Plana područja posebne namjene. Tim dokumentom dublje su se istražile osobitosti otoka, fenomeni prirode i stvorene osnove, socijalna i gospodarska kretanja. U stručnim prijedlozima prevladala je ideja uvjetovanog i ograničenog rasta u osjetljivom tkivu otoka što je u postupku donošenja Plana znatno izmijenjeno. Tako su proširena građevinska područja i praktički je "legalizirana" gradnja prvenstveno kuća za odmor na prostorima koje je trebalo očuvati za druge, primjerenije namjene.

Navedeni plan područja posebne namjene otoka Šolte do 2015. g. unatoč brojnim nedostacima i nemogućnostima provedbe određenih planskih postavki ostaje značajni dokument na kojemu su moguće dogradnje i promjene u skladu s vremenom i novim gospodarskim i društvenim okruženjem. Osnovni pristup organizaciji i namjeni prostora otoka jest uspostava sklada prirodnih i stvorenih vrijednosti čovjekovog okoliša, očuvanje i zaštita prirodnih vrijednosti (poljoprivreda i šumske površine), graditeljskog nasljeđa, te minimiziranje konflikata u korištenju prostora.

Nakon osamostaljenja i ustrojavanjem općine Šolta (1993.) pristupilo se preispitivanju rješenja iz prostornog plana Šolte iz 1989. u bitno novim društvenim i političkim uvjetima koji su obilježeni tržišnim gospodarstvom i pluralizmom političkih aktera (stranaka i drugih grupa). Ovdje sam namjerno izostavio pojam demokracija, jer je do stvarne demokracije daleki put.

U 1996. je započet, a 2000. g. dovršen proces izrade novog Prostornog plana uređenja općine Šolte. Taj prostorno planski dokument uglavnom je zadržao

planiranu prostornu matricu, jer bez obzira na izmijenjene društveno-političke uvjete geografski determinizam ima snažan utjecaj na prostorni razvoj. U planu je postavljena realnija prognoza daljnjih demografskih tokova, uglavnom preoptimistične prognoze su znatno korigirane. Što se tiče prognoza razvoja gospodarstva, one su znatno otežane i nezahvalne, obzirom da je investiranje u gospodarske sadržaje danas stvar privatnih poduzetnika i uvjeta na tržištu, dok općina stvara okvir kroz prostorne planove i osiguranje infrastrukture uz pomoć Države.

Stoga česte kolokvijalne tvrdnje i zahtjevi kao „neka općina otvori radnja mjesta i sl.“ su neodrživi, jer lokalna samouprava u uvjetima zakonskih ograničenja samo planira prostore za gradnju gospodarskih sadržaja, a da li će se i kada isti dogoditi ovisi o inicijativi poduzetnika, općim uvjetima za investiranje koje određuju tržište, financijske institucije i država svojom regulativom. Sada znamo da ti uvjeti nisu nimalo poticajni, procedure su složene, birokracija nesuretjljiva i sl.

Nakon 2000. godine donosi se novi prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije 2003., a 2004. Zakonom se uvodi zaštitni obalni pojas mora (koji obuhvaća sve otoke i 1000 m od obalne crte) sa znatnim ograničenjima u korištenju prostora. U vezi s tim donosi se novi PPUO Šolta 2006. radi usklađenja sa novim prostornim planom županije i Zakonom, koji se mijenja 2010. kakav je i danas.

Sadašnjim prostornim planom omogućen je razvoj osnovnih funkcija stanovanja, rada, prometa i rekreacije.

Prednosti i ograničenja razvitka Prirodna osnova otoka

Otok Šolta s površinom od 58,9 km² pripada grupi srednjih otoka (50-100 km²). Gustoća naseljenosti danas iznosi 28 stanovnika na 1 km². Šolta spada u razvedenije otoke, obala je duga 93,1 km, karakteriziraju je prostorne i duboke uvale (Nečujam, Rogač, Maslinica, Šešula, Livka). Južna obala je razvedenija, kamenita i strma s pojavama slikovitih klifova i nekoliko dubokih uvala.

Na otoku se smjenjuju različiti tipovi pejzaža. Blage padine i pristupačne uvale sjeverne obale su obrasle makijom i borovom šumom, dok je južna obala kamenita, strma, mjestimično potpuno vertikalna. Zaravnjeni tereni šoltanskog polja su osnova za razvitak poljoprivrede; dugi oko 6 km i 2 km široki. Ostalo obradivo tlo otoka je zastupljeno na terasastim pristrancima, danas uglavnom

obraslo makijom, koja postaje sve izrazitije vegetacijsko i pejzažno obilježje otoka.

Klima otoka ima karakteristike prave mediteranske otočne klime koju odlikuju suha i vruća ljeta te blage i vlažne zime. Polje je zimi hladnije, a ljeti toplije od ostalih dijelova otoka, posebno obale. Za vrijeme tišine dolazi do pojave temperaturne inverzije i pojave mraza, pozeba u polju. Šolta nema stalnih izvora pitke vode ni površinskih tokova.

Demografska i socijalna slika

Kretanje stanovnika otoka u posljednjem tridesetgodišnjem razdoblju nakon stalnog opadanja broja stanovnika od 1981. g. dolazi do stabilizacije i laganog uzlaznog kretanja. Prema rezultatima popisa stanovništva od 2011. godine ukupan broj stalnih stanovnika na Šolti je 1700, što u odnosu na 2001. godinu (1470) predstavlja porast od 14%. Međutim, ovdje se radi o mehaničkom prilivu, ili bolje rečeno administrativnom. Pojava je uzrokovana prijavljivanjem neaktivnog stanovništva radi pogodnosti, te se ne može govoriti o nekakvoj demografskoj revitalizaciji. Dugogodišnje populacijsko praznjenje odražava kritičnost demografske situacije otoka. Taj proces je tekao mimo kontrole pa uvjetuje temeljno ograničenje budućeg razvitka.

Šoltu, kao i većinu otoka, obilježava ta dvostruka matrica života, zimska sa oko 1800 stanovnika i ljetna sa oko 6000 stanovnika (stalni i povremeni) kojima još možemo dodati turiste u domaćinstvima (oko 2500).

Ovakva dvostruka matrica predstavlja veliki problem za organizaciju javnih službi, koje moraju zadovoljiti potrebe ljeti, a biti rentabilni čitave godine.

Negativna demografska kretanja dovode ne samo do depopulacije prostora već do pojave retardacije stanovništva s poremećenom strukturom, a što je posljedica iseljavanja mladog i radno sposobnog stanovništva u fertilnim godinama života. Uzroci iseljavanja su mnogostruki, od otočne dislociranosti u odnosu na razvojna žarišta i nemogućnosti zadovoljenja različitih aspiracija stanovnika do izostanka interesa za ulaganja u održavanje i unaprjeđivanje života otoka. Marginalizacija života na otoku, unatoč prirodno i ekološki vrlo atraktivnom prostoru, najveći je problem otoka i nije ga moguće riješiti povremenim stanovništvom. Šolta je u opasnosti da izgubi minimalnu kritičnu masu stanovnika koji su sposobni održati sve vitalne funkcije otoka na razini koja je podnošljiva za većinu stanovnika i koja osigurava poželjnu kvalitetu života.

Gospodarska osnova

Nedovoljno razvijeno gospodarstvo otoka Šolte do 1992. nije bilo monofunkcionalno s osloncem na jednu granu. Relativno široku osnovu činile su poljoprivreda, industrija i turizam. Premda ni jedna od navedenih gospodarskih djelatnosti nije bila odgovarajuće razvijena u ukupnosti gospodarskih mogućnosti, kako bi predstavljala bazu od koje je bilo moguće, uz kadrovske i demografske pretpostavke, osigurati razvoj otoka, diversifikaciju proizvodnje i uopće prosperitet. Međutim, današnji nivo i struktura otočnog gospodarstva ukazuje na veoma skromnu osnovu. Gospodarstvo Šolte je kao i u ostalim područjima RH procesima pretvorbe i privatizacije gotovo sve otočne firme dovelo do kolapsa. Danas na Šolti nema niti jednog turističkog kompleksa sa hotelom, nema niti jednog prerađivačkog pogona kao ni jačeg poljoprivrednog subjekta. Turizam se bazira na privatnim apartmanima, a poljodjelstvo na malobrojnim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, tu možemo nabrojiti nešto ugostiteljstva ljeti i trgovine. Ukratko skromna gospodarska osnova, da ne može biti skromnija, koja teško da može garantirati otočni razvoj. Institucionalna pozicija lokalne samouprave u uvjetima tržišne ekonomije je slaba i ne može se izravno uplitati i kada bi imala kapacitete. U uvjetima neoliberalnog kapitalizma, gdje je očekivani profit jedini putokaz za investicijska ulaganja, teško je bez posebnog odnosa države prema otocima očekivati značajnije pomake u razvoju otočnog gospodarstva.

Naselje i graditeljsko nasljeđe

Smještaj naselja na Šolti odredili su blizina plodnog polja i zaštićene uvale što su služile kao luke unutrašnjih sela, prvenstveno radi veze sa Splitom, kome je Šolta gravitirala. Naselja nisu velika, najveće Grohote nije nikada prešlo 1500 stanovnika (najviše stanovnika imalo je na prijelazu stoljeća, 1900. godine 1362 stanovnika).

Starija naselja razvila su se u unutrašnjosti otoka, uz polje, a tragovi života u tim dijelovima otoka prate se još od prapovijesti. Tri naselja, u međusobnoj udaljenosti od samo oko 1 km smještene su na sjevernom rubu veoma plodnog Srednjeg polja, Grohote, Srednje i Donje Selo, dok je na istočnom dijelu otoka, na obroncima najvišeg brda (Velika Straža), na položaju koji dominira Gornjim poljem smješteno Gornje Selo.

Organizirana naselja na obali Šolte javljaju se tek iz XVII st. za vrijeme turskih napada na splitsko područje. Obalna naselja su manja (Stomorska, Rogač, Maslinica), ali su danas pod značajnim utjecajem nove gradnje, prvenstveno kuća za odmor.

Evidentna je degradacija unutrašnjih i obalnih naselja. Dok se naselja uz polje, sa značajnim povijesnim, ruralnim jezgrama, degradiraju na način da se napušteni kompleksi ruše uslijed starosti i trošnosti, a nove intervencije su uglavnom neprimjerene po materijalu, volumenu i oblikovanju, naselja uz more se dregradiraju neprimjerenom gradnjom novih građevina što raslojava i rastače čvrstu strukturu tradicionalnih naselja. Izuzetak je pri tome Nečujam koji je kao novije naselje nastao vezan isključivo uz turizam i gradnju kuća za odmor. Morfologija Nečujma nema dodirnih točaka s ostalim naseljima Šolte, ali je ekstenzivnim građenjem zaposjednuta čitava uvala čime je devastirana vrijedna prirodna cjelina.

Graditeljsku baštinu Šolte ne čine monumentalne građevine već u prvom redu skromna pučka arhitektura, uvijek skladna u cjelini i detaljima, a primjerena tlu na kojemu je nikla. Osnovnu strukturu najvećeg broja naselja čini osebujan dvor ili grupacije dvorova građenih u blokovima i često povezanih zidom. Tikompaktni šoltanski pučki sklopovi obiluju i drugim detaljima značajnim za proučavanje oblika i načina pučkog građenja.

Prirodna baština otoka predstavlja značaju otočnu komparativnu prednost, premda na otoku nema zakonom zaštićenih prirodnih lokaliteta. Područja kao što su južna strana i otočići ispred Maslinice predstavljaju istaknute prirodne vrijednosti te se i planski štite kao značajni krajobraz.

U cjelini je veoma važno štiti floru i faunu otoka kao prirodne vrijednosti koje pored relativne neizgrađenosti pridonose atraktivnosti otoka. To naš domaći čovjek dovoljno ne cijeni jer mu je to dio svakodnevice pa ne uviđa posebne vrijednosti.

Korištenje površina i zemljišna politika

Problemi korištenja površina i zemljišne politike evidentirani u većini dalmatinskih obalnih i otočnih gradova i općina (neplanska izgradnja, problemi transformacije namjene zemljišta, planiranje i uređivanje građevinskog zemljišta) izraženi su i na Šolti.

Porast pritiska za gradnjom kuća za odmor na obalnom području otoka doveo je do pojave bespravne i neplanske izgradnje, transformacije velikih kompleksa šumskog i poljoprivrednog zemljišta (maslinici) u građevinsko zemljište te nekontroliranog širenja naselja uzduž obale. Neselektivna izgradnja atraktivnih obalskih prostora, vrijednih uvala i prirodnih sklopova pridonosi smanjenju turističke privlačnosti područja, posebno zbog niske razine komunalne opremljenosti izgrađenog prostora. Najnovija zakonska rješenja koja su omogućila legalizaciju skoro svih bespravnih građevina vrijednosno

su dvojbena, a posebno ona koja se odnose na izvangrađevinska područja, jer je takva odluka dovela u nepravedan položaj one građane koji su poštivali pravni poredak i gradili u skladu sa zakonom te platili sve što je trebalo. S druge strane, takvoj odluci možemo naći opravdanje da se konačno sve građevine dovedu u pravno stanje, da se izvrši evidencija svih građevina i konačno krene od „0“. Pored ove ekskulpacije, treba voditi računa da je legalizacijom gotovo svega poslana „loša poruka“ od strane zakona koja se može shvatiti „gradimo bespravno, ionako će se u nekom trenutku legalizirati“; ovo je opasno tim više kada smo poučeni iskustvima slabog implementacijskog kapaciteta javne uprave i fragilne vjerodostojnosti u ustrajavanju na zacrtanim politikama. Eventualnu daljnju neplansku izgradnju, još više neodrživu izgradnju, treba obuzdati razradom i usavršavanjem mehanizma zemljišne i porezne politike čime će se spriječiti neželjene transformacije u namjeni zemljišta.

Problem u provođenju mjera zemljišne politike jest neažurna i neodgovarajuća dokumentacijska osnova o zemljištu, vlasnicima i korisnicima. To je poseban problem danas, kada se očekuje da općina Šolta brzo uspostavi odgovarajuće evidencije nekretnina i ostvari znatan prihod iz osnove korištenja zemljišta i drugih nekretnina. Evidencije u Katastru ne odgovaraju stvarnom stanju korištenja zemljišta, nije uspostavljen katastar pomorskog dobra, a također nije izvršeno (i nema potpunu zakonsku potporu) diferenciranje zemljišta kao osnove za izuzimanje rente, odnosno ubiranje sredstava za daljnje uređivanje građevinskog zemljišta na otoku.

Podaci o zemljištu u državnom vlasništvu su neažurni. Gledano u cjelini, evidencija katastra i zemljišta te dubiozni imovinsko pravni odnosi smetnja su svakoj invenciji koja se na otoka javlja.

Promet i infrastruktura

Prometne veze s kopnom danas su jako dobre, ali uvijek mogu biti i bolje. Sadašnje veze znatno bolje nego prije omogućavaju korištenje mnogih prednosti centra i funkcija koje Split ima, a Šolta, kao gotovo prigradsko područje, nema ili ih neće ni razvijati. Osnovana lučka infrastruktura, odnosno novoizgrađena luka Rogač zadovoljava sadašnje potrebe, premda ne možemo biti sigurni da će u budućnosti udovoljavati potrebama. Obzirom na prostorna ograničenja za buduće veće zahvate u luci Rogač, potrebno je razmišljati o alternativnim mogućnostima i ne smiju se zaboraviti ostale otočne luke kao moguća dopunska rješenja. Osiguranje još kvalitetnijih veza kopno-otok i međuotočnih veza uvijek čini dodatni poticaj razvitka.

Postojeća cestovna mreža otoka je za sada zadovoljavajuća, ali je u budućnosti treba dograđivati u skladu s novim potrebama. Veoma važna je izgradnja kapilarnih prometnica kao gospodarskih, izletničkih, biciklističkih, vinskih i sl.

Na prvi pogled, može se kazati da je vodoopskrba otoka riješena. Međutim, nije tako. Istina je da su izgrađeni gotovo svi objekti magistralnog vodovoda i većina mjesnih vodovodnih mreža (koje se i nisu baš izvodile „po zanatu“), međutim dotok vode sa kopna predstavlja i predstavljat će ograničenje koje ne stimulira razvoj gospodarskih grana otoka (turizma i poljoprivrede) te utječe na razinu životnog standarda stanovnika (u ljetu 2013. zabilježili smo nestašice vode). U narednom razdoblju bit će nužno izvršiti optimizaciju sustava, smanjiti gubitke i sl., te proanalizirati moguća alternativna rješenja (akumulacije, desalinizacija).

Najveći infrastrukturni problem otoka je neriješena odvodnja otpadnih i oborinskih voda. Sustav odvodnje sagledan je i definiran prostornim planom otoka. Do danas je gotovo izgrađena primarna kanalizacijska mreža u Stomorskoj (glavni kolektor sa crpnim stanicama), dok je u Nečujmu također izgrađen obalni kolektor sa podmorskim ispustom još 1985. g. Za izgradnju ostalih kanalizacijskih mreža u obalnim i ostalim naseljima potrebna su znatna sredstva koja danas u vrijeme krize nije lako osigurati. U nacionalnim i regionalnim izvorima javnog novca ima sve manje, a osiguranje sredstava iz lokalnih izvora je gotovo nemoguće. Poseban problem je mali broj potrošača po jedinici površine građevinskog područja, tako da je financiranje izgradnje iz cijene usluga neodrživo, a isto takav problem financijske održivosti javljat će se i kod eksploatacije sustava.

Nužno će biti pristupiti rješavanju optimizacije sustava vodoopskrbe i odvodnje otoka Šolte kao jedinstvene cjeline, odnosno definiranje održivih rješenja koja mogu biti sadržaj projekta za moguće kandidiranje prema fondovima EU.

Održivi razvoj otoka - jedini put

Razvoj otoka treba biti usuglašen s ljudskim i ambijentalnim okruženjem. Šolta, specifičan otok bez grada, može funkcionirati kao jedinstvena cjelina s podjelom funkcija po naseljima i unapređenjem onih vrijednosti i specifičnosti otoka na kojima se može graditi budući prosperitet i razvitak cjeline.

Mjerilo otoka i relativna očuvanost ekološke ravnoteže uz blizinu Splita čini izuzetni razvojni potencijal.

Treba biti vrlo oprezan u zamišljanju velikih gospodarskih projekata koji bi donijeli velike skokove u zaposlenosti. Šolta nema podloge za takve projekte niti ih je kulturno spremna prihvatiti. Ići s takvim projektima "na silu" destruiralo bi lokalnu zajednicu.

Razvojni impulsi koje je donio turizam i vrednovanje obale najveći intenzitet su, do rata, ostvarili na obalnom području, a danas se, posebno nakon formiranja općine Šolta, tim impulsima prožimaju i središnji dijelovi otoka.

Centralni dio tj. naselja Rogač i Grohote čine žarište razvitka s najvećom koncentracijom stanovništva, gospodarskih aktivnosti i objekata društvenog standarda. Na tom centralnom, svima relativno lako dostupnom području i dalje bi trebalo okupljati centralne otočne funkcije i to stoga što je nužna određena koncentracija, poticanje želje za okupljanjem i diverzifikacijom različitih ponuda, od administrativnih i obaveznih do slobodnih i tržišnih.

Od značaja je očuvanje demografske jezgre koja može biti privučena privlačnošću života na otoku, otoku koji puno nudi i na kojemu se može stvarati, kvalitetno i sigurno živjeti. Aspiracije lokalnog stanovništva uvelike se mogu realizirati i vlastitom lokalnom "vladom", kadrovima koji mogu osjetiti specifične probleme otoka i koji su sposobni sagledati i rješavati teškoće svakodnevnog života i razvitka otoka.

Kulturno povijesni ambijent je jedinstven; od bezbrojnih bunja i vapnenica, posebne parcelacije poljoprivrednog zemljišta i medašnih zidova do arheoloških lokaliteta, ruralnih povijesnih jezgri i pojedinačnih spomenika kulture, koji govori o trajnom boravku ljudi važan je u očuvanju identiteta Šolte i uspostavi spona budućeg razvitka.

Gradnja novih građevina trebala bi biti preispitana u odnosu na graditeljsko nasljeđe otoka, posebno po formi, dimenzijama, krovištu i sl.

Šolta je unatoč brojnim problemima još uvijek ekološki čista zona, područje koje može ponuditi potpuno čiste i zdrave poljoprivredne i stočarske proizvode, čisti ambijent za boravak, rekreacijski ili profesionalni interes.

Ambijent čistog prostora, prožetog poviješću malog mjerila, sagledivog i s atraktivnom obalom i unutrašnjošću, upravo traži susjedni relativno veliki grad i to za predah, za odmor i napajanje iskonskim vrijednostima. Ta simbioza, zasnovana na novim obostranim potrebama jest šansa za otok malog mjerila, za otok bez grada, za čistu ljepotu i nevinost prirodnog okruženja.

Redefiniranje razvojnih potencijala Šolte

Demografska osnova razvitka

Promjene u razvoju stanovništva su dugoročne pa na primjeru Šolte mogu usporiti stabiliziranje populacijskog razvoja. Demografsko osiromašivanje na otoku je utjecalo na poremećaje u starosnoj i spolnoj strukturi pa će njihova repopulacija tražiti relativno duži vremenski horizont.

Neizvjesnost razvojnih mogućnosti stanovništva odnosi se na pitanje plodnosti i migracije kao i na procjenu mogućnosti efekata aktivne populacijske politike. U pitanju je čovjekovo ponašanje i mogući utjecaj brojnih čimbenika koji su teško predvidivi, posebno u osjetljivoj oblasti reprodukcije i prostorne pokretljivosti stanovništva.

Demografska ograničenja ukazuju da se budući razvitak ne može zasnivati na vlastitom stanovništvu, odnosno zatvorenoj populaciji, već će nužno biti vezan uz imigraciju na području otoka. Migracije, kao složene pojave uvjetovane su, pored demografskih, i gospodarskim i socijalnim čimbenicima, a uvelike su neizvjesne jer djeluju na duži rok. Intenzitet i smjer migracije ovisi o privlačnosti područja, njegovoj ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj privlačnosti. Populacijskom politikom treba osigurati rast stanovništva po svim osnovnim dobnim skupinama kako bi se osigurala normalna reprodukcija stanovništva i radne snage na otoku.

Realno je očekivati daljnju promjenu demografske strukture, koja se danas može ocijeniti kao loša, nezadovoljavajuća, ali Šolta neće tako skoro izgubiti svoje stanovništvo. Međutim, uslijed migracija dolaziti će do opadanja udjela autohtonog stanovništva.

Treba odbaciti očekivanja da bi se demografska situacija na Šolti mogla brzo i radikalno promijeniti nabolje. Ne treba računati niti na veliko doseljavanje stanovništva (naročito ne mlađeg i stanovništva u radno aktivnoj dobi), ni na iznenadno spektakularno povećanje nataliteta na samom otoku. Šolta mora računati s onim što ima i poboljšavati kvalitetu življenja na otoku.

Na Šolti će jačati funkcija sekundarnog stanovanja i to je njeno bitno obilježje na koje treba računati i koje će biti sve izraženije. Vikendaše treba sve više uključivati u život otoka, u pravcu kojeg treba poticati kooperativnije odnose "autohtonih Šoltana" i "vikendaša", koji trebaju otočku sredinu prihvaćati kao svoju zajednicu. Ne treba ih smatrati rušiteljima autohtonog načina života koji se ionako mijenja, već novom, potencijalno aktivnom komponentom otočne sredine.

Poljoprivreda i turizam, osnovni strateški pravci razvitka

Lokalni razvojni programi moraju polaziti od zahtjeva prilagodbom i restrukturiranjem gospodarstva, sukladno novim okolnostima i ulaskom u EU, te globalizacijskim procesima. Poljoprivreda i turizam čine osnovu budućeg gospodarskog razvitka Šolte oko čega će se okupljati i na što će se vezivati i druge aktivnosti. Poljoprivredu je nužno učiniti efikasnom i posebno prepoznatljivom u segmentu zdrave hrane s geografskim porijeklom. Pogodnosti razvitka poljoprivrede (prirodna osnova, blizina tržišta) treba potaknuti daljnjim rješanjem poljoprivredne infrastrukture. Uz proizvodnju treba osigurati i određenu razinu prerade te razvitak uslužnih djelatnosti (servisi, kooperacija i sl).

U sektoru usluga ključnu ulogu trebaju imati turizam, trgovina i obrtničke i prometne usluge. Globalna struktura turističke ponude Šolte nije nepovoljna, a u budućem razvitku treba je unapređivati. Prostorna shema rasporeda turističkih zona treba izgledati tako da sjeverna obala čini potez smještajnih kapaciteta (kao što je i planirano), dok južna, prirodno vrijedna obala bude kupališno-rekreacijska zona. Važan segmet turizma je sve prisutniji nautički turizam koji daje financijske efekte, a ne troši prostor.

Turizam oživljava i ostale prostore otoka što je važno za unutrašnja naselja, u kojima se također može očekivati uređenje specifične ponude pa čak i smještajnih kapaciteta. Postojeće prostorne i vrijedne arhitektonske strukture svih naselja prioritarno koristiti zbog atraktivnosti, nižih troškova infrastrukturnog opremanja i očuvanja kulturne baštine.

Sve gospodarske aktivnosti, osnovne i prateće, moguće je razvijati samo u cjelini okruženja, a ne samo lokalno, mada i lokalne inicijative i potezi mogu imati zavidne efekte. Nužnu infrastrukturu, stručnu i kadrovsku pomoć mora pružiti šira zajednica, ali na način da se otok osposobi da tu pomoć primi i dalje razvija.

Prostorni razvoj i očuvanje autentičnosti i integracija

Naselja otoka Šolte imaju čvrstu strukturu; izgrađeni - unutrašnji i gospodarski - vanjski prostor. Širenjem građevinskog područja treba održati karakter naselja i ne dozvoliti spajanje naselja u amorfnu cjelinu, naročito poteza od Rogaća-Grohota do Donjeg Sela (što je određeno Prostornim planom otoka). Širenje nove gradnje moguće je na novim prostorima, ukoliko u postojećim

granicama naselja nema prostora. Očuvanje autentičnosti "malih mesta" otoka Šolte moguće je i primjerenim rekonstrukcijama i dogradnjama novih javnih sadržaja koji obogaćuju strukturu naselja i podižu razinu različitih usluga. Tako je na primjeru Grohota, kao centralnog naselja otoka, potrebno imati drugačiji odnos prema montažnim građevinama, a posebno prema samoposluzi (u zaštićenoj povijesnoj jezgri) koju treba ukloniti. S druge strane potrebno bi bilo formirati prostor centra oko zadružnog doma trgovačkim, administrativnim, kulturnim i ugostiteljskim sadržajima.

Šolta kao cjelina ima aktivni obalni i unutrašnji prostor koji je gospodarski i prostorno (infrastrukturno) povezan. U slučaju otoka veličine Šolte ta vezanost je uvjet razvoja. Dimenzioniranje sadržaja na obali (turizam, rekreacija) ovisno je i o kapacitetima unutrašnjih dijelova otoka, naselja i stanovnika koji će biti u stanju servisirati nove potrebe.

Integracija otoka uspostavlja se, u prvom redu, dobrim pomorskim vezama, odnosno gradnjom potrebnih pristanišnih i pratećih objekata. Redovne linije u budućnosti treba održavati sa svim obalnim naseljima i duž otoka, što će doprinijeti turistima doživljavanje otoka.

Redovitost pomorskog prometa s više linija dnevno otvorila je mogućnost kvalitetnog života na otoku, što se već pokazalo uvođenjem brzobrodске veze koja olakšava školovanje djece, koja time ne moraju stanovati u Splitu, već dnevno putuju. Dobrim pomorskim vezama je moguće ostvariti i dnevne radne migracije, obostrane posjete radi zadovoljenja različitih potreba (zdravstvo, trgovina, kultura, zabava).

U sklopu nove regionalne politike koja se u Hrvatskoj postupno formulira i provodi nužno je povezivanje otoka Šolte sa ostalim srednjodalmatinskim otocima u jednu razvojnu aglomeraciju koja bi imala laki pristup sredstvima iz fondova EU. S druge strane Šolta se mora i jače osloniti na grad Split, svog "velikog susjeda" (ne i "velikog brata") na kojeg je uvijek bila upućena. U suradnji s gradom treba ostvariti bolju dostupnost onih komponenti "nadgradnje" koje nije moguće ili nije racionalno organizirati na samoj Šolti. Split u Šolti treba vidjeti svoju drugu obalu, koja može štošta pružiti svojim stanovnicima. Split s jedne i sjeverne obale Šolte i Brača mogu činiti cjelinu grada sa predgrađem na drugoj obali.

Korištena literatura:

- Bubić, G.: *Otok Šolta – horizonti prosperiteta*, autorice. u okviru simpozija *Strategija razvoja hrvatskih otoka*, Ministarstvo pomorstva, prometa i veza – Centar za razvoj otoka, Hvar, 1994.

- Goić, S.: SWOT analiza sektorskih struktura Općine Šolta, GTZ – Ekonomski institut Zagreb, Zagreb, 2001.

- Radman, Z.: dan, Šolta u samostalnoj državi Hrvatskoj, u: Radman, Z.(ur.): Otok Šolta, Općina Šolta, 2012

Slaven Kale

POLJACI NA ŠOLTI S OSVRTOM NA PJESNIKA KRZYSZTOFA KAMILA BACZYŃSKOGA

Prostor Dalmacije privlačio je Poljake još od 19. stoljeća. O tome svjedoče putopisi koje su o Dalmaciji objavili Poljaci. Navest ćemo ih nekoliko objavljenih krajem 19. i početkom 20. stoljeća: Jan Badeni *U Dalmaciji* (1895.), Marcin Czermiński *U Dalmaciji i Crnoj Gori* (1896.), Stanisław Bełza *Pod niebem Dalmacji* (1901.), Ostaszewski-Barański *Iz zemlje sto otoka* (1902.), J. A. Łukasziewicz *Nad wodami Jadrana* (1904.), Franciszek Tomaszewski *Bilješke s putovanja* (1909.), Antoni Stadnicki *Na obje hemisfere* (1911.) itd.¹ U to su se vrijeme Hrvatska, Slavonija i Dalmacija te dio Poljske nalazili u zajedničkoj državi: Austro-Ugarskoj Monarhiji.

Kraj Prvoga svjetskoga rata i obnova nezavisne Poljske te stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nije značilo i prekid poljskoga interesa za Jadran. Dogodilo se upravo suprotno: interes je Poljaka rastao, a hrvatsko-poljske veze jačale. U međuratnome je razdoblju u Hrvatskoj djelovalo nekoliko poljskih društava. Dio njih radio je na propagiranju Poljske i poljske kulture u Hrvatskoj, jedno je svoj rad posvetilo brizi o Poljacima koji su živjeli u Hrvatskoj i Bosni, a dva su nastala upravo kao rezultat turističkih dolazaka Poljaka na Jadran. Na propagiranju Poljske i poljske kulture radili su Poljsko-jugoslavensko društvo (osnovano 1921. u Zagrebu) i Društvo prijatelja Poljske (osnovano 1929. u Splitu). Cilj potonjega bila je “uzajamna saradnja između poljskog i hrvatskog bratskog naroda u svrhu što tjesnijeg zbliženja na polju kulturnom, naučnom, umjetničkom, socijalnom, privrednom, i.t.d.”²

Brigu o Poljacima u Hrvatskoj i Bosni, osim Konzulata Republike Poljske u Zagrebu, vodilo je društvo Poljsko ognjište (polj. *Ognisko Polskie*), osnovano 1929., također u Zagrebu. Kao rezultat brojnih turističkih dolazaka Poljaka na Jadran, na Šolti je djelovalo društvo Poljski dom na Jadranu (polj. *Dom Polski nad Adriatykiem*), a u Dubrovniku društvo gotovo istoga naziva Poljski dom (polj. *Dom Polski*).

¹ Originalni naslovi: Jan Badeni, "W Dalmacji", *Kronika Rodzinna*, 1895, str. 681-713, Martin Czermiński, *W Dalmacji i Ciarnogórze*, W Krakowie 1896, Stanisław Bełza, *Pod niebem Dalmacji*, Warszawa 1901, Dr. Ostaszewski-Barański, *Z krainy stu wysp*, Lwów 1902, J. A. Łukasziewicz, *Nad wodami Adryatyku*, Warszawa 1904, Franciszek Tomaszewski "Notatki z podróży", *Słowo Polskie*, XVI (1909), br. 377, 394, 400, 408, 427, 431, 437, Antoni Stadnicki, *Na obu półkulach*, Kraków Warszawa 1911.

² Pravila Društva prijatelja Poljske, Hrvatski državni arhiv, Zagreb.

Splitsko područje bilo je jedan od poljskih centara na Jadranu, a dokazi koji podupiru tu tezu su djelovanje poljskih društava u Splitu i na Šolti, nastojanja za utemeljenjem počasnog poljskog konzulata u Splitu (1931)³ i imenovanje na tu dužnost Branka Smodlake (1932)⁴ te broj dolazaka poljskih turista u Split. Prema statističkim podacima Split je 1932. posjetilo 449 Poljaka, a slijedeće godine njih 258.⁵

Iako ne pokazuju važnost otoka Šolte za razvoj hrvatsko-poljskih veza, treba spomenuti popise stanovništva. Prema popisu iz 1921. na Šolti nije bilo osoba koje su govorile poljskim jezikom kao materinjem, dok ih je u okrugu Dalmacije bilo 71.⁶ Prema popisu iz 1931. godine na Šolti su živjele samo dvije osobe koje su govorile poljskim jezikom (zapisano je da je jedna od njih poljske, a jedna jugoslavenske narodnosti). Za usporedbu te je godine na području Primorske banovine, u kojoj se nalazila i Šolta, u popisu zabilježeno samo 75 Poljaka, dok je na području Savske banovine, u čijem su se području nalazili Posavina i Zagreb kao centri prisutnosti Poljaka u Hrvatskoj, živjelo čak 3875 Poljaka.⁷ Zadnji popis stanovništva (iz 2011.) na Šolti zabilježio je jednoga Poljaka, a na području Splitsko-dalmatinske županije njih 85.

O privlačnosti Šolte Poljaci su mogli doznati iz putopisa J. A. Łukaszkiewicza *Nad vodama Jadrana* u kojem je taj autor, među ostalim, zapisao da je "slavna po dobrom kruhu, vinu, ulju i medu. Med je stekao posebnu slavu, zbog toga što ga skupljaju pčele iz cvjetajućih ružmarina, koji mu daju posebnu aromu."⁸ Slavni šoltanski med, poznat još iz rimskih vremena, spomenuo je u svom tekstu iz 1935. godine i Olgierd Krukowski.⁹

O djelovanju društva Poljski dom na Jadranu sačuvano je nekoliko arhivskih i novinskih materijala.

Prema tekstu svećenika Živana Bezića Poljakinja Władysława Nazarewska kupila je 1927. godine u luci Rogač na Šolti dom od povjesničara i svećenika

³ Wyciąg do akt, Znak akt. 2801, sig. 6060, fond Ministerstwa vanjskich poslova, Archiwum Akt Nowych u Varšavi.

⁴ *Inwentarz 469 zespołu akt Poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej w Belgradzie z lat 1919-1932*. Opracował: mgr. Edward Kołodziej, Warszawa, grudzień 1964 r. Archiwum Akt Nowych; "Domače viesti", *Jutro* (Ljubljana), 7.12.1932, str. 4.

⁵ O. Krukowski, "Niema nas nad Jadranem", *Przegląd Polsko-Jugostowiański*, I (1934), br. 5.

⁶ *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921 god.*, Sarajevo 1932, str. 247, 251.

⁷ Prisutno stanovništvo po narodnosti i materinjem jeziku, Republički zavod za statistiku SRH (fond 367), Popis stanovništva, kutija 55, Hrvatski državni arhiv, Zagreb.

⁸ J. A. Łukaszkievicz, n. dj, str. 272-272.

⁹ O. Krukowski, "Wyspy na Jadranu", *Przegląd Polsko-Jugostowiański*, II (1935), br. 6, str. 8.

Kerubina Šegvića i pretvorila ga u pansion za Poljake.¹⁰ Taj su dom Poljaci nazivali vila Zofiówka. Kupnja je vjerojatno bila obavljena u ime društva Poljski dom na Jadranu, jer se ta vila kasnije spominje kao jedna od nekretnina društva.

Władysława Nazarewska bila je vodeća osoba poljske zajednice na Šolti i jedna od istaknutijih osoba na otoku općenito. O tome svjedoči podatak da je 21. kolovoza 1932. godine uz svećenika Antu Bezića bila kuma na posveti zastave šoltanskoga glazbenoga zbora *Olinta* u Grohotama.¹¹

Prema službenomu tjedniku Poljskoga društva iseljenika *Wychodźca* poljski dom na Jadranu osnovala je grupa poljske inteligencije uglavnom iz Varšave 1928. godine.¹² Društvo je službeno bilo registrirano u Varšavi. Prema tekstu u splitskome listu *Novo doba*, Društvo je osnovano 1927., odnosno u godini kada je kupljen dom u luci Rogač.

Društvo Poljski dom na Jadranu 1928. godine kupilo je zemljište u Nečujmu u uvali Supetar od tamošnje župe. Naime, u to je vrijeme građena župna crkva u Grohotama, za što su župi trebala financijska sredstva.¹³ U realizaciji te transakcije pomogao je tadašnji gradonačelnik Splita Ivo Tartaglia. Ugovor o prodaji terena potpisan je 9. svibnja 1928. godine. Terenom je upravljao bračni par Bartelmus: umirovljeni pukovnik poljske vojske Józef Bartelmus i njegova supruga.¹⁴ To će zemljište Poljaci iduće godine nazvati Hrobžin (polj. Chrobryzn) u čast poljskoga kralja Boleslava Hrabrog (polj. Chrobrego).

Poznate su nam četiri svečanosti na Šolti povezane s društvom Poljski dom na Jadranu. Prva je održana 14. lipnja 1928. godine. Poljaci su tada svečano obilježili polaganje kamena temeljca povodom rekonstrukcije doma u kojem je boravio Marko Marulić u Nečujmu. Na događaj je iz Varšave pristigla veća grupa Poljaka na čelu s inženjerom Józefom Mikulowskim, kojoj su se pridružili i mnogi Splici. Goste su u Nečujmu dočekale brojne brodice ukrašene hrvatskim i poljskim zastavama, uz zvukove domaće narodne glazbe (Šoltanskog glazbenog zbora *Olinta*). Od hrvatskih uzvanika bili su prisutni arheolog don Frane Bulić u ime splitskoga biskupa (ujedno i prvi predsjednik splitskoga Društva prijatelja Poljske), župan Ivan Perović, gradonačelnik Splita Ivo Tartaglia, zatim Josip Barač, Roko Stojanov, Ante Grgin, general Dragutin

¹⁰ Ž. Bezić, "Poljaci na otoku Šolti", u: *Hrvatska obzorja*, IX (2001), br. 1, str. 140.

¹¹ *Šoltanski Glazbeni Zbor "Olinta" 1922-2002*, (ur. D. Sule), Grohote 2002, str. 31.

¹² "Emigracja Polska w północnej Jugosławiji", *Wychodźca*, VIII (1929), br. 17, str. 9. Janusz Albin u djelu *Polacy w Jugosławii* (Lublin 1983) navodi netočan podatak da je društvo osnovao u Splitu (str. 82).

¹³ "W stosunkach z zagranicą", *Wychodźca*, VIII (1929), br. 17.

¹⁴ Ž. Bezić, n. dj, str. 141.

Stamenković i drugi. Svetu misu služio je poljski svećenik Kneblewski, a kamen temeljac posvetio je mjesni svećenik Marin Bezić.¹⁵

Na terenu u vlasništvu Poljaka na Šolti nalazile su se vila Zofiówka u luci Rogaç i kuća u kojoj je boravio pjesnik Marko Marulić u uvali Nečujam.¹⁶

Druga svečanost održana je dana 4. rujna 1929. godine, kada je na otoku svečano otkrivena spomen-ploča u čas poljskom kralju Boleslavu Hrabrom.¹⁷ Spomen-ploča je postavljena na Poljskom domu u uvali Nečujam na nekadašnjoj vili u kojoj je boravio Marko Marulić. Na proslavi se okupilo oko 60 članova društva Poljski dom na Jadranu, predvođenih predsjednikom prof. dr. Tadeuszom Hilarowiczem, zatim blagajnikom i savjetnikom poljskoga ministarstva prosvjete čije je ime zapisano u tisku kao Ždislav Sovinski te voditeljem cijeloga izleta Janom Moczyłowskim.¹⁸ Od Hrvata proslavi su prisustvovali u ime hrvatsko-poljskog društva iz Zagreba Fran Ilešić, u ime grada Splita Ivan Bulić, u ime oblasnoga odbora Dujam Mikačić, župnik Grohota don Marin Bezić i drugi. Svečanost je završena pjevanjem poljske himne. Tom je prigodom u dnevniku *Novo doba* objavljen tekst Aleksandra Kraushara o poljskome kralju Boleslavu Hrabrom.¹⁹

Na ploči na Poljskom domu stajao je natpis na poljskome i hrvatskome jeziku:

**U SPOMEN
BOLESLAVA HRABROGA
992-1025
PRVOG POLJSKOG KRALJA
JEDNOG OD NAJVEĆIH
SLAVENSKIH VLADARA
OVO ĆE NASELJE
U SMISLU ODLUKE OPĆE SJEDNICE
DRUŠTVA »DOM POLJSKI NA JADRANU«
NOSITI NASLOV
HROBŽIN
4. IX. 1929.²⁰**

¹⁵ Ž. Bezić, n. dj, str. 141-142.

¹⁶ J. Magjera, "Split i Gdynia", *Przegląd Polsko-Jugosłowiański*, II (1935), br. 2, str. 5.

¹⁷ "W stosunkach z zagranicą", *Wychodźca*, VIII (1929), br. 36, str. 14.

¹⁸ "Sutrašnje poljačko slavlje na Jadranu", *Novo doba*, XII (1929), br. 216, str. 4.

¹⁹ "Boleslav Hrabri", *Novo doba*, XII (1929), br. 216, str. 4.

²⁰ "Poljsko slavlje na Jadranu", *Novo doba*, XII (1929), br. 218, str. 2.

Zahvaljujući objektima Društva na Šoltu su dolazile sve brojnije poljske grupe, ali i pojedinci. Među njima su bile i osobe, koje su ispitivale mogućnost uvoza iz područja Jadrana u Poljsku i obrnuto. Lavovski list *Ruch Slowiański* predložio je da se osnuje Jugoslavensko-poljska gospodarska komora u Splitu. *Ruch* je ustvrdio kako je Dalmacija zemlja vina, maslinika, badema i grožđa, koje bi Poljaci uz odgovarajuću trgovinsku organizaciju mogli uvoziti, umjesto da ih nabavljaju iz drugih zemalja i skupo plaćaju.²¹

Treća je svečanost održana 8. rujna 1932. godine, kada je prema članku dubrovačkoga lista *Narodna svijest* blagoslovljen Poljski dom u Nečujmu. U tome članku naslovljenom "Slavlje Poljaka na Jadranu" čitamo:

"U Nedjelju 8. o. mj. otok Šolta doživio je neobično slavlje te je još pod dojmom svečanosti u Poljskom domu. Tog je dana obavljen blagoslov Poljskog doma i svečano donesena zavjetna slika Majke Božje iz Poljske u pratnji mnogih Poljaka.

Već u Splitu silno je imponiralo narodu kad su svi vidjeli s kojim štovanjem i ponosom gospoda, akademski naobraženi ljudi, nose obalom veliku sliku Majke Božje, a iza njih ide veliki broj sabranih, ganutljivih vjernika. Isti se prizor ponovio na otoku Šolti. Naš je seljak vidio kako Poljaci štiju Majku Božju, otvoreno, sinovski, bez ljudskog obzira. A onda krasna procesija, u kojoj su sudjelovali brojni gosti, mjesna nabožna društva i veliki broj našeg naroda! Govor sveučilišnog profesora iz Varšave dra. Ilarewicza [Tadeusza Hilarowicza, op. S. K.] svih je zadivio. Kako je lijepo i pobožno govorio o Majci Božjoj! A one riječi preč. Lugera [Herkulana Lugera, op. S. K.], kad je spomenuo kako Majka Marija slijedi svoje Poljake i na obale Jadrana, kad dolaze na odmor, da ih čuva! A onda oduševljeni govor župnika Šolte vlč. don Marina Bezića, koji se toliko trudio za dobar uspjeh ove svečanosti i bio zato nagrađen odlikovanjem "Plašta Boleslava Hrabroga". A misa, preko koje su krasno pjevale Križarice iz Grohote! Sve u svemu, bilo je lijepo, krasno, nezaboravno! Bog blagoslovio i pratio braću sa sjevera na našim obalama!"²²

Kopija slike Majke Božje Ostrobramske o kojoj je u tekstu riječ smještena je u malu kapelu blizu Poljskoga doma u Nečujmu. Majka Božja Ostrobramska bila je osobito čašćena od Poljaka u gradu Vilnius, koji se u međuratnome razdoblju nalazio u Poljskoj. Župnoj crkvi u Grohotama darovana je slika poljske kraljice svete Jadwige. Tada je jednoj od crkvi na Šolti predana i zastava religiozno nacionalnoga udruženja "Boleslav Hrabri", a kao što je spomenuto župnik Bezić dobio je odlikovanje toga udruženja te povelju o imenovanju za njegovoga počasnoga člana.²³ Na svečanosti su bili predsjednik društva

²¹ "Sprawozdania", *Ruch Słowiański*, III (1930), br. 1-3, str. 73-74.

²² "Slavlje Poljaka na Jadranu", *Narodna svijest*, str. 1, (1932) br. 38, str. 1.

²³ "Od Baltika do Jadrana", *Novo doba*, XV (1932), br. 210, str. 3.

Poljski dom na Jadranu²⁴ i ujedno organizator svečanosti Tadeusz Hilarowicz, poljski konzul u Zagrebu Kowalski, bivši poljski ministar trgovine i industrije Kjatkowski, časnik poljske vojske Waclaw Buriakiwicz, zapovjednik mjesta general Arandjelović, u ime splitskoga biskupa kanonik Herkulan Luger, u ime grada Splita Marin Ivić, u ime splitske Općine Ivo Bulić, u ime otoka Šolte Čiro Kalebić, u ime Poljsko-jugoslavenskoga društva u Splitu Ivo Grisogono itd.²⁵ Zanimljivo je da je u svome govoru gospodin Pavišić, načelnik općine Hvar, zaželio da se Poljski dom utemelji i na Hvaru.²⁶

O svečanosti je poljsku javnost izvijestila u siječnju 1933. godine već spomenuta Władysława Nazarewska, koja je do tada tri godine bila upraviteljica Poljskoga doma na Jadranu na Šolti. Nazarewska je u tekstu objavljenom u poljskom dnevniku *Republika* zapisala da je tada svečano otkrivena i mramorna tablica u čast poljskoga državnika maršala Józefa Piłsudskog.²⁷ Od sudionika svečanosti uz već spomenute osobe navela je i zamjenika bana Dalmacije te predstavnike jugoslavenskoga Sokola i Jadranske straže. Prema Nazarewskoj, događaju je prisustvovao veliki broj ljudi, a ulice kojima su sudionici svečanosti prošli bile su ukrašene poljskim i jugoslavenskim zastavama.

Spomen-ploča maršalu Piłsudskom skinuta je 1941. s Poljskoga doma u uvali Nečujam²⁸ i premještena u crkvu sv. Terezije u Rogaču. Učinjeno je to kako bi se zaštitila od Nijemaca i Talijana, koji bi je mogli uništiti. U toj se crkvi nalazi i danas.

Četvrta velika poljska svečanost na Šolti održana je 13. kolovoza 1939. godine, kada je između Poljskoga doma u Nečujmu i ruševina stare crkve sv. Petra posvećena nova crkva u čast Majke Božje Ostrobramske, čija je slika smještena iznad oltara. Crkva je sagrađena zahvaljujući poljskom časniku Bartelmusu.²⁹

²⁴ U tekstu u dnevniku *Novo doba* kao naziv društva navedeno je Glavni Komitet Poljsko-Jugoslovenske Akcije na Jadranu. ("Od Baltika do Jadrana", *Novo doba*, XV (1932), br. 210, str. 3.), a u poljskom dnevniku *Republika* kao Naczelny Komitet Porozumiewawczy akcji polsko-jugosłowiańskiej nad Adriatykiem (W. Nazarewska, "Kult Jugosławii dla Marsz. Józefa Piłsudskiego", *Republika*, X (1933), br. 16, str. 3.).

²⁵ Ž. Bezić, n. dj, str. 142-143.

²⁶ "Od Baltika do Jadrana", *Novo doba*, XV (1932), br. 210, str. 3.

²⁷ W. Nazarewska, n. dj, str. 3.

²⁸ Ploča je prema drugim izvorima bila smještena na nekretnini Poljaka u Rogaču (npr. Š. Vuković, "Iz ljetopisa naše župe", *Nada. Župska smotra sv. Stjepana – Grohote*, V (1983), br. 4. i 5., Ž. Bezić, n. dj., str. 14.)

²⁹ Š. Vuković, "Iz ljetopisa naše župe", *Nada. Župska smotra sv. Stjepana – Grohote*, V (1983), br. 4. i 5. str.14. Živan Bezić netočno navodi da je riječ o crkvi u čast Majke Božje Częstochowske. (Ž. Bezić, n. dj, str. 143.).

Vrlo vrijedno i puno podataka o Poljskome domu na Jadranu jest pismo što ga je društvo 14. kolovoza 1939. godine uputilo poljskom Ministarstvu vanjskih poslova.³⁰ Na čelu društva bio je direktor Józef Mikułowski, članovi Uprave bili su Jan Kołoskowski, Franc. Sawicki (pukovnik), tajnik Ant. Szadkowski i Wanda Wyszynska (arhitektica), dok su u Nadzornome odobru bili Józef Bartelmus (zapovjednik), Wacław Dutkiwicz (pravnik), Tadeusz Hilarowicz (profesor), F. A. Ossendowski (književnik), Kaz. Tenczyński (inženjer) i Edw. Szenfeld (inženjer). U dokumentu je navedeno da Društvo djeluje kao zajednica za izgradnju i stanovanje te da je registrirano u Varšavi.

Društvo se obratilo poljskomu Ministarstvu vanjskih poslova s prijedlogom organiziranja na Šolti ljetnoga sveučilišta ili ljetnoga tečaja za Slavene. Cilj takvoga sveučilišta/ tečaja bio bi približavanje Slavena koji borave preko ljeta na Jadranu Poljskoj te promicanje poljske kulture. U tekstu je napisano da sile Osovine, posebice Njemačka, nastoje uništiti jugoslavenske simpatije za Poljsku. Zadaća sveučilišta/ tečaja bila bi upoznati polaznike s Poljskom, njezinim nasljeđem i poviješću te njezinim kulturnim, gospodarskim i strateškim značenjem za slavenstvo. Za predavače su predviđene istaknute osobe, prvenstveno Poljaci poznati na području kulture. Tijekom rada sveučilišta/ tečaja bili bi organizirani i izleti po tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji. Društvo je smatralo da će djelovanje takve ustanove dati značajne rezultate na području populariziranja Poljske među slavenskim narodima. Takva ustanova službeno bi bila organizirana kao slavensko sveučilište. Organizatori su smatrali da bi djelovanje sveučilišta/ tečaja pod slavenskim nazivom privuklo veći broj polaznika, nego da ustanova nosi samo poljski naziv.

Društvo je predvidilo da se rad takve ustanove odvija u prostorima, koji su već bili u vlasništvu toga Društva te u dječjem kampu poljskih vojnih obitelji u susjedstvu terena zvanog Chrobrzyn u Nečujmu. Iz dokumenta doznajemo da Društvo posjeduje pansion Zofiówka u uvali Rogač, koji se sastoji od 12 soba te na udaljenosti 3 kilometara od Zofiówke na obali mora u Nečujmu šumski teren zvan Chrobrzyna površine oko 3 hektara. U Poljskoj i Jugoslaviji Zofiówka i Chrobrzyn bili su poznati kao značajna mjesta Poljaka u Jugoslaviji. U Zofiówki su osim Poljaka boravili i Hrvati i pripadnici drugih naroda. U dokumentu je naglašeno da posebice među Hrvatima Poljski dom na Jadranu ima istaknute prijatelje i podupiratelje.³¹

³⁰ Pismo društva Poljski dom na Jadranu Ministarstvu vanjskih poslova, sig. 6048, fond Ministarstva vanjskih poslova, Archiwum Akt Nowych, Varšava.

³¹ Isto.

Od poljskoga Ministarstva vanjskih poslova zatražena je financijska pomoć za održavanje tečajeva i investicije, poput uređenja Zofiówke ili eventualno Chobrzyna (npr. izgradnja malog amfiteatra s katedrom). Zbog izbijanja Drugoga svjetskoga rata i nacističko-sovjetske okupacije Poljske, ideja o osnivanju poljskoga sveučilišta/ tečaja nikada nije realizirana.

Na početku Drugoga svjetskog rata, nakon okupacije Poljske, a prije njemačkoga napada na Jugoslaviju, nekoliko je Poljaka boravilo u Rogaču i Nečujmu. Među njima bio je i svećenik Atanazy Dydek, kasnije zarobljenik nacističkoga logora Dachau. Od Poljaka je posljednji otok napustio bračni par Bartelmus. Po završetku rata komunističke vlasti nacionalizirale su poljske nekretnine u Rogaču i Nečujmu.³²

Zemljovid otoka Šolte s ucrtanim poljskim tragovima

- 1) Crkva sv. Tereze u Grohotama, na kojoj se nalazi ploča Józefu Piłsudskom
- 2) Vila Zofiówka – nekadašnja kuća Kerubina Šegvića
- 3) Poljski dom – kuća u kojoj je boravio Marko Marulić
- 4) Crkva Gospe Ostrobramske u Nečujmu s istoimenom slikom

³² Ž. Bezić, n. dj, str. 143.

U vrijeme Drugoga svjetskoga rata nasilno se ugasio život najpoznatijega Poljaka koji je boravio na Šolti, pjesnika Krzysztofa Kamila Baczyńskiego.

Hrvatski Jadran bio je tijekom 19. i 20. stoljeća privlačno mjesto za istaknute Poljake, primjerice u Opatiji su boravili književnik Henryk Sienkiewicz (1887, 1889, 1905) i državnik Józef Piłsudski (1910, 1914), u Dalmaciji pjesnikinja Kazimiera Iłkacówna (1936),³³ u Lovranu je živio slikar Stanisław Witkiewicz (od 1905),³⁴ na otoku Sveta Katarina kod Rovinja kolekcionar Ignacy Karol Korwin Milewski (od završetka Prvog svjetskog rata), a u Dubrovniku skladatelj i dirigent Ludomir Michał Rogowski (od 1926.).³⁵

Poljski pjesnik Krzysztof Kamil Baczyński rođen je 1921. godine u Varšavi, a poginuo je dvadeset i tri godine kasnije kao aktivni sudionik varšavskoga ustanka protiv nacističkih okupatora. Pripadao je književnoj generaciji tzv. kolumbova, tj. generaciji rođenoj oko 1920. godine. Maturirao je 1939., u godini kada su Rusija i Njemačka napale i okupirale njegovu domovinu. Većina njegovih djela nastala je u vrijeme nacističko-sovjetske okupacije Poljske. U njima je odjek našlo i djelovanje Baczyńskoga u redovima Armie krajove (poljske vojske koja se borila protiv okupatora). Uz svoj "normalan" obiteljski život sa suprugom, vodio je i konspirativni život suprotstavljajući se Njemcima koji su okupirali njegov rodni grad. Za rata je studirao polonistiku na tajnome Varšavskome sveučilištu. Za života mu je objavljeno nekoliko zbirki pjesama, među ostalim *Izabrane pjesme* (1942) i *Poetski arak* (1944). Izbor ratnih pjesama objavljen mu je posthumno pod naslovom *Pjev iz ognja* (1947).³⁶ U njegovu čast nazvan je veliki broj škola i kulturnih ustanova u Poljskoj.

Baczyński se smatra najoriginalnijim pjesnikom svoje generacije. Pisao je pjesme teške za razumijevanje, većinom duge, nejasne i patetične. U svojim je djelima izražavao nemir. Njegova poezija odlikuje se svojevrсном homofonijom. Za toga je pjesnika izvor svih vrijednosti bio pojedinac, za njega je čovjek stvarao pravila. Na takve stavove odlučujući je utjecaj imala ratna situacija u kojoj je živio i pisao.³⁷

³³ Z. Marković, *Što smo mi žene učinile za hrvatsko-poljsko zbliženje. Poseban otisak iz časopisa za književnost i kulturu "Marulić"*, 1979?, str. 337.

³⁴ A. Muzur, "Poljske stope na tlu Kvarnera i Istre", *Sušačka revija*, XIX (2011), br. 76, str. 133-138.

³⁵ O njemu vidi: L. M. Rogowski, *Rogowski o Dubrovniku, Dubrovčani o Rogowskom*, Zagreb 1999.

³⁶ B. Kaniewska, A. Legeżyńska, P. Śliwiński, *Literatura polska XX wieku*, Poznań 2005, str. 150-159.

³⁷ *Historia literatury i kultury polskiej*, t. 4, (ur. A. Skoczek), Warszawa 2008, str. 74-90.

Zbog lošega zdravlja u predratnome je vremenu često putovao s majkom na jug Europe. Tako je boravio i u Nečujmu na otoku Šolti 1937. i 1938. godine.³⁸ O njegovome boravku na tome otoku svjedoče uspomene Anne Ziełińskiej objavljene u knjizi Wiesława Budzyńskiego *Ljubav i smrt Krzysztofa Kamila*.³⁹ Iz kraja tridesetih godina potječu pjesme Dalmacija, Mjesečeva pjesma i Pjesma (polj. Dalmacija, Piosenka księżycyca i Piosenka), koje su vjerojatno nastale ili tijekom njegovoga boravka na Jadranu ili su Jadranom inspirirane. Djelo *Pjesma* jedno od najpoznatijih pjesama Baczyńskiego i nastalo je 1938. godine.

Kao tragovi poljske prisutnosti na otoku Šolti do danas su ostale vila Zofiówka u uvali Rogač i spomen-ploča poljskom državniku Józefu Piłsudskom na tamošnjoj crkvi sv. Terezije, zgrada Poljskoga doma u Nečujmu i slika Majke Božje Ostrobramske u tamošnjoj crkvi te pjesme Krzysztofa Kamila Baczyńskiego.

Dalmacija

I. Planine

Kamenje, kamenje,
daleko,
široko,
uplašeni magarčići,
po putovima se vuku,
polako,
polako,
teretom stiješnjeni,
na vratu,
na vratu
zvonce se klati,
nad provalijom se stišću,
splašeni prostorom
na vratu,
na vratu
zvonce se klati.

³⁸ S. Czubak, Nasz patron, u: <http://www.gimnazjumgrzymiszew.pl/pl/91/nasz-patron>, (5.5.2014.); B. Figurniak, M. Jarosz, Baczyński "Szczęśliwe drogi" i tajemnica Zatoki Siedmiu Kaszteli, u: http://www.wiadomosci24.pl/arttykul/baczyński_szczęśliwe_drogi_i_tajemnica_zatoki_siedmiu_kaszteli_279463.html, (5.5.2014.).

³⁹ Vidi: W. Budzyński, *Miłość i śmierć Krzysztofa Kamila*, Warszawa 1998.

II. Zaljev

Od šumećih valova zaljeva
srce mi oglušilo,
napunjeno prostranstvom
natečenim modrinom.
Riječi sive kao stijene,
nepotrebne, hukajuće,
pretapale se u zlato
u lavini gorućega sunca.
Krv se pokriva pjenom
prelijevanom iz modrina,
pregolemih, stoplovnih,
nebeskog stropa...
šum...

III. Noć na moru

More je u noći crno – sjaji crninom –
tinta Boga razlivena na zemlju
blistajućom površinom zgrušana bezvalovno;
svijetli u nepokretnosti baršunom meda...
Bijele oči škampa – suzni fosfor –
Lampioni s dna, pjevajuća svijetla.
Bijela mjesečeva oštrica hladnomjenjiva
Razrezuje katran na sjajeće trake
.....
plivajmo...
.....
bijeli konopci zraka protječu s prstiju,
bude ranama bjeline tišinu dubine
tuga i grobovi potopljenih krajeva
.....
plivajmo
.....
u dubinu umotane noći crnom svilom,
zabijene svijetlom mjeseca u crnoboju...
u valovite okvire kamenih obala...

Mjesečeva pjesma

Motto: La lune blanche...
(Verlaine)

Na kosom stolu besjajne crnine
mjesec izlio plitku rijeku
šušte tišinom u stakleni firmis
zvijezde padoše nedaleko

u gustoj noći kao u akvariju
plivaju duge, skliske ribe
uličicama gustih dvorišta
prozore hrapavom ljuškom razbiti

gladi zidove navlažene srebrom
mekana bujica plivajućih bljesljuski
i na skliskom stolu
crni psić grize svijetlo.

Pjesma

Opet lutamo toplim krajem,
malahitnom livadom mora.
(Povratne ptice umiru
usred naranči na raskršćima.)

Na purpurno-sivim livadama
nebo rasprostire tečnost arkada.
Pejzaž se meko upija u oku,
zgrušana sol na golim usnama.

A večerima u strujama zaljeva
noć liže more slatkom grivom vala.
Kao meke kruške osjeća se ljeto
kao koprivom opečeno vjetrom.

Ispred bisernih fontana
noć dijeli grozdove zvijezda.
Opet lutamo toplom zemljom,
opet lutamo toplim krajem.

1938. god.
(prijevod S. K.)

Tablica u crkvi sv. Terezije na Rogaču. Foto: Zoran Alajbeg

Władysława Nazarewska (u sredini) pri posveti zastave Šoltanskog glazbenog zbora „Olinta“ Grohote. Grohote, 21 kolovoza 1932.

Izvor: *Šoltanski glazbeni zbor „Olinta“ 1922 – 2002*, ŠGZ „Olinta“ Grohote, ur. Sule, D., Grohote, 2002.

Krzysztof Kamil Baczyński

GLAGOLJSKI RUKOPIS »ČASI NASUŠN'IH« (SVAGDANJI ČASOVI) U RIZNICI ŽUPSKE CRKVE U GROHOTAMA NA ŠOLTI

(U povodu 500. obljetnice tiskanja prve hrvatske, glagoljaške knjige
»Misala po zakonu Rimskog dvora«, 1483.)

Slavko Kovačić

Opis rukopisa

Među rukopisima, tiskanim knjigama i dokumentima Župskog ureda Grohote odabranima za izložbu u Riznici župske crkve sv. Stjepana nalazi se tvrdi u kožu ukoričeni glagoljski rukopis formata 101 × 141 mm kojemu je naslov *Časi nasušn'ih*.¹ Posebne naslovne stranice nema, a nije ni bila napisana. Navedeni je naslov na vrhu sadašnjeg lista 11r koji u originalnoj paginaciji nosi broj 1 označen slovom »az«. Ispod njega je odmah podnaslov: »V' nedilju na salvoslovie«, a zatim je na toj i nekoliko daljnjih stranica tekst nedjeljnih pohvala. Dalje slijede tekstovi ostalih časova za nedjelju i druge dane u tjednu izvađeni iz brevijara.

Rukopis ima 179 listova od prilično debelog i tvrdog papira bez vodenih znakova (debljina je tih 179 listova uzetih zajedno 30 mm). Glagoljski je tekst ispisan na listovima 11r—113r. Glavni su naslovi, veća početna slova (inicijali) i upute (rubrike) napisani crvenom, a sve ostalo crnom bojom. Prije ispisivanja potegnute su olovkom vodoravne crte kojima je točno određena visina pojedinih redaka i razmaka među njima, a tako i dvije okomite crte kojima je određena širina lijevog i desnog ruba, odnosno početak i kraj redaka, što na većini stranica poslije pisanja nije izbrisano i odmah od prve upada u oči. Originalna paginacija označena glagoljskim slovima od »az« do »slovo-ize« (1—210) teče bez prekidanja na listovima 11r—111r. Četiri posljednje glagoljicom ispisane stranice nemaju originalne paginacije. U navedenom slijedu brojaka zabunom je dva puta napisana znamenka 127 (r.i.ž.) za list 74r i v. Napomenimo još da je rukopis u nekom popisu knjiga župske biblioteke u Grohotama nekoć nosio redni broj 290 (usp. list 1r) uz koji je udaren pečat s tekstom: »Officium parochiale S. Stephani protomartyris Grohotes«.

Sadržaj osnovnog glagoljskog teksta i kasniji dodaci

Već smo u naslovu i opisu rukopisa sasvim kratko naznačili njegov sadržaj. Da bi čitatelji imali potpuniji uvid, ovdje navodimo najprije naslove pojedinih liturgijskih časova prema danima u tjednu: *V' nedilju na savoslovie* (list 11r), *V' nedilju na prvi čas* (16v), *V' ponedilnik'* (19r), *Va vtornik'* (19v), *Vo sredu* (20r), *V' četvrtak'* (20v), *V' pětak'* (21r), *Na tretii čas'* (29v), *Na šestii čas'* (33r), *Na devětii čas'* (36v), *U 11j ponedilnik na savoslovie* (40r), *va vtornik' na savoslovie* (44r), *Vo sredu na savoslovie* (45v), *Vo četvrtak' na savoslovie* (47v), *V' pětak' na savoslovie* (50r), *V' sobotu na savoslovie* (52v), *V' nedilju na večerni* (56r), *V' ponedilnik' na večerni* (59v), *Va vtornak' na večerni* (61v), *Vo sredu na večerni* (63v), *V' četvrtak na večerni* (65v), *V' pětak' na večerni* (69r), *V'sobotu na večerni* (72v), *Na pavečerniče* (78r). Zatim slijede vlastiti dijelovi za časove u vrijeme adventa i kroz božićnu osminu (*Vlašće ot' vremena*): *V' sobotu prežde nedilě prviě prišestva* (84r), *V' nedilju pervuju prišestva* (85r), *V' nedilju vtoru prišestva* (89r), *V' nedilju tretju* (91r), *V' nedilju četvrtu* (97r), *V' navečerie Rojstva Gospodna* (99r), *Na Rojstvo Gospodne* (101v), *V' prazdnik' S. Stefana Prvomučenika* (104r), *V' prazdnik' S. Ioana Apostola i Blagověštnika* (105v), *V' prazdnik svetih'*

¹ Apostrofom ovdje i unaprijed označavamo glagoljski poluglas u rukopisu pisan jednostavno okomitom crtom poput latiničkog velikog slova »I«.

Mladenec' (107r), V' prazdnik' S. Tomasa episkopa i mučenika (110r), V' neděljú žrez' osminu Rojstva Gospodna (110v), V' prazdnik' S. Silvestra papi i ispovědnika (112v), Na Obrězanie Gospodne i osmicu Rojstva (113r). Tu glagoljski tekst najednom prestaje. Do kraja knjige preostale su još 133 stranice na kojima su trebali slijediti vlastiti dijelovi liturgijskih vremena od Obrežanja do posljednje nedjelje po Duhovima i blagdana.

Dobro je odmah ovdje upozoriti na nekoliko zanimljivih napomena u rubrikama ovog »Nasučnika«, važnih za utvrđivanje mjesta i vremena njegova nastanka. Tako u rubrici na listu 16rv prepisivač spominje molitvu koju »naredi Leon papa X. za poman'kaniē i sagrišeniē čovičanske slabosti govoreći s. officii«. Na listu 17v—18r upozorava: »Ima znat svaki koiī bude se služiti s ovim Nasučnikom iliti Diurnom, da zaradi lašnine od pisan'ie ne metnu psalne kako u Breviaru već skloni sve zajedno kač češ naći naprid u istomu Nasučniku...« Na listu 77r obrazlaže: »Sad mečem uspomenu S. Jerolima, parvo jerbo ie Dalmatin, drugo jer ie sastavitel' naši slova i jezika, a treće tomu se naš arcibiskup ne suprotivi...« Na listu 97v prepisivač priznaje: »Ovu molitvu zaboravi metnuti e na parvoi večerni; zato e mečem' na drugoi; koju valē govoriti na obe večerne i vrimeni takojer i priko nedile do nadvečerē«. Nije za nas bez važnosti ni napomena na listu 102v da se na drugoj božićnoj miši čini« uspomena svetoj Anastaziji mučenici«.

Na nutarnjim stranama korica i na brojnim stranicama koje su nakon prekida pisanja glagoljskog teksta ostale prazne naknadno su osobe koje ne navode svoja imena dodavale neke molitve i unosile razne bilješke bosančicom i latinicom.

Dodaci su pisani bosančicom brojniji i stariji. Već na nutarnjoj strani prve korice čitamo najprije bilješku datiranu 18. V. 1852. o količini žita što ga je neimenovani primio od Stipe Krcatovića, a onda malo niže drugu datiranu 28. VII. 1852. o tomu kako je zacijelo isti neimenovani posudio pet fiorina Marku Krcatoviću čijemu je sinu Ivi, dodaje on, već prije posudio jedan fiorin. — Na listovima 2v—3r čitamo tri molitve na staroslavskom jeziku, a na 3v se opisuju »m[n]ogo korisna molitva za svakoga kršćanina...« Ostale su stranice do početka glagoljskog teksta prazne (pet je listova, vjerojatno također praznih, između sadašnjih listova 3 i 4 izrezano!), a poslije glagoljskog teksta, pri samom kraju knjige opet nalazimo nekoliko zapisa i molitava pisanih bosančicom. Tako je na listu 174v opisana »Likarija kada protisne i na udarac«, a na listu 175r »Likarija za groznicu«. Na listu 177r nalazi se bilješka: »Ovo neka se zna. Godine 1851. dado Ivanu Vokasoviću vijorina 16 u cvancikam, a to na 18. šetembra«, poslije prekrižena (kad je dug vraćen?). Na listovima 177v i 178r tri su molitve na staroslavskom jeziku, a na 178v »Uspomena za dobro znati radu od polja« (o rezanju loze i sisanju žita i sočiva) datirana godinom 1839. Na listu 174rv opet nalazimo dvije molitve na staroslavskom jeziku. Sudeći po rukopisu bosančice, reklo bi se, da je spomenute molitve pisala jedna, a ostale bilješke druga ruka. Molitve je očito pisao neki svećenik, a bilješke možda koji pismeni seljak kakvih je u Poljcima bilo, poglavito u obiteljima u kojima je stanovao brat ili stric svećenik.

Latinicom je pisan najprije »Blagoslov polja protiva skotim svake vrsti izpisan iz velikoga moralšte Scavinia« na listovima 115v—121v, a onda na listu 172v adresa Francuskinje Tereze Givellit, stanodavke Antona Manenice i odmah zatim na listu 173r adresa: »Au monsieur Antoin Manenizza, rue dell'echelle No. 24 a Marseille, en France«. Latinicom, dosta lošim rukopisom, zapisano je još na trećoj stranici korice: »Ako nassi grisi vapiju osvetu, a karv Isukarstova vapije milosardje.« Za razliku od ovog posljednjeg »Blagoslov polja« na hrvatskom jeziku pisan je lijepim rukopisom i po Gajevu pravopisu, a adrese izrazilo lijepim rukopisom.

Povijest rukopisa

U opisanom rukopisu nigdje ne nalazimo ime prepisivača glagoljskog teksta, a ni pobliže podatke o mjestu i vremenu gdje i kada je on na tom poslu

radio. Na temelju navedenih napomena u rubrikama daje se ipak nešto zaključiti barem šire o vremenu i kraju pisanja.

Spominjanje pape Leona X. (1513—1521) određuje moguću najnižu vremensku granicu koja već po tome ne može ići ispod prve polovice XVI. st. Za određivanje gornje vremenske granice može nam poslužiti napomena o dodavanju »uspomene sv. Jerolima«, kojoj se, naglašava prepisivač, »naš arcibiskup ne suprotivi«. Ako je rukopis nastao u splitskoj nadbiskupiji, a čini se da jest, njegov *terminus post quem non* bila bi 1807. g., kad je umro posljednji splitski nadbiskup staroga niza Lelije Cippico. Uostalom, to je vrijeme kad se glagoljicom sve manje piše i u krajevima u kojima je ona bila pismo svakodnevnne upotrebe, a pogotovo na splitskom području gdje su glagoljaši redovito pisali bosančicom.

Izraz »naš arcibiskup« ima još veću važnost za određivanje kraja u kojem je i za koji je ovaj *Nasućnik* prepisivan, jer su u tim stoljećima glagoljaši živjeli i djelovali samo u dvije naše nadbiskupije: splitskoj i zadarskoj. Oblik imena zadarske zaštitnice »Anastaziја« u hrvatskom tekstu rubrike, a ne »Šošija«, kako je nazivaju na cijelom zadarskom području, upućuje na splitsku provenijenciju rukopisa, a to potkrepljuje i to, što je na splitskom području naden (gdje se je vjerojatno nalazio od svog postanka, a od prve polovice XIX. stoljeća sasvim sigurno!).

Uspoređujući glagoljski tekst *Nasućnika* s odgovarajućim tekstovima u glagoljskim brevijarima objavljenim u Rimu 1648., 1688. i 1791. g. ustanovili smo da u osnovnom tekstu tj. u zazivima, molitvama, psalmima, kratkim čitanjima i himnima grafički i jezično uglavnom doslovno slijedi dva međusobno gotovo identična izdanja Levakovićevo i Paštrićevo (1648. i 1688.). Tu prepisivač *Nasućnika* unosi rijetke inačice, a to su poneko ikaviziranje jata i pokoja ligatura koje nema u navedenim izdanjima. Međutim, u tekstu rubrika odmah uočavamo bitnu razliku, jer tu prepisivač napušta staroslavenski, a služi se štokavsko-ikavskim narječjem hrvatskog jezika. Osobito upada u oči da dosljedno prevodi grčke izraze kao *Epifanija*, *Pasha*, *pashovnoje*, *Pentikosti*, u *Vodokršće*, *Vazam*, *vazmeno*, *Duhovi*. Na temelju ovog uspoređivanja možemo s priličnom sigurnošću suziti vrijeme prepisivanja glagoljskog teksta na drugu polovicu XVII. i do 1791. g., kad je izišlo treće rimsko izdanje brevijara koje se u mnogim pojedinostima razlikuje od dvaju prethodnih i od *Nasućnika*.

Nemoguće je utvrditi razlog zbog kojega je prepisivanje prekinuto i to nakon što je veći dio bio dogotovljen. *Nasućnik* je ipak bio u upotrebi. To dokazuju tragovi prstiju koji su ga, očito, često otvarali. Na listove koji su bili ostali prazni, poslije su, kako smo naveli, dodane neke molitve i bilješke bosančicom i latinicom, koje nam pružaju neke, iako ne posve određene i potpune podatke o sudbini ovog zanimljivog rukopisa. Posebno su važni u tom pogledu spomenuti datumi između 1839. i 1852. g., a isto tako latinički dodatak »Blagoslova polja« koji po obliku slova i pravopisnim značajkama upućuje na drugu polovicu XIX. ili početak XX. stoljeća, iz kojeg je vremena i navedena adresa Manenice.^{1a} Spominjanje Krcatovića i Manenice jasno pokazuje da je rukopis u to doba bio u poljičkom selu Ostrvici, gdje žive obitelji toga prezimena. Maneničina adresa upućuje na zaključak da je tada bio u vlasništvu neke obitelji Manenica, a opravdava naslućivanje da je u daljoj prošlosti pripadao nekom svećeniku glagoljašu iz tog plemena. Imamo podatke o četvorici glagoljaša Manenica iz XVIII. i XIX. stoljeća, a zacijelo ih je bilo i prije, samo što su podaci o imenima glagoljaša splitske nadbiskupije iz razdoblja prije kraja XVII. stoljeća općenito rijetki, pa to ne možemo sigurno tvrditi. Od svih je ostrvičkih svećenika najviši položaj i ugled imao don Ive Maneničić, »vikarij Polic i Radobile«,² koji je kroz četrdesetak godina,

^{1a} Ante Manenica je osnovnu školu završio u sjemeništu u Pribu oko 1880. g. (usp. Arhiv Nadb. sjem. u Splitu, svezak 41, sveščić 15). Poslije je bio profesor jezika na gimnazijama u Kotoru i Zadru (usp. Program Velike državne gimnazije u Zadru za šk. g. 1907/08, Zadar, 1908, str. 51).

² Naslov njegove službe upotrebljen u matci vjenčanih župe Kućice—Vinišće pri upisu podataka o vjenčanju od 14. XI. 1746. za koje je don Ive podijelio oprost od treće napovijedi. Usp. Historijski arhiv Zadar (HAZ), Mk br. 1287.

od oko 1730. pa sve do svoje smrti 1771. g., bio na čelu brojnog glagoljaškog klera splitske nadbiskupije.³ Nešto je mlađi od njega bio don Juraj Mane-
 ničić (†1795),⁴ a još mlađi don Marko Maneničić (†1817).⁵ Posljednji je sve-
 čenik iz tog roda bio don Ante Manenica koji je završio nauke u Priku
 1809. g., a umro u dubokoj starosti od 92 godine 1876. g.⁶ *Nasučnik* je vje-
 rojatno prepisan u prvoj polovici XVIII. stoljeća kad su don Ive i don Juraj
 bili mladi svećenici, pa nije isključeno da ga je pisao upravo jedan od njih,
 a poslije ga nasljeđivali don Marko i don Ante.

Posebno je pitanje, kako je i kada ovaj rukopis od Manenica iz Ostrvice
 prešao u vlasništvo Župskog ureda Grohote. Zacijelo ga je onamo donio neki
 svećenik koji ga je kupio ili dobio na dar u Poljicima. Po svemu se čini da
 je taj prenos izvršen negdje u vrijeme drugog svjetskog rata, jer *Nasučnik*
 nije zaveden u inventar župskog arhiva i biblioteke što ga je negdje prije
 početka ili u samom početku rata sastavio tadašnji župnik don Marin Bezić,
 a na prvoj stranici *Nasučnika* ipak je, kako smo spomenuli u početku opi-
 sujući ga, naznačen inventarski broj 290 i uza nj pečat Župskog ureda Gro-
 hote s latinskim tekstom. Takav se je pečat upotrebljavao samo u doba tali-
 janske okupacije otoka⁷ i možda još neko vrijeme do prisilne evakuacije
 domaćeg pučanstva na proljeće 1944. g., kad su i župnici zajedno sa svojim
 župljanima po naredbi Njemaca morali napustiti otok i nastaniti se u Splitu
 i okolici.⁸ Taj novi inventar, mlađi od don Marinova, nije se sačuvao.⁹

³ Do sada smo najstariji spomen don Ive kao »vikarija« našli u matici vjenčanih župe Rogoznice pri upisu vjenčanja od 20. X. 1732. Usp. Nadbiskupski arhiv Split (NAS), Miscell. br. 2, str. 376. — Vikarom je imenovan zacijelo barem nešto prije navede-
 nog datuma. Da je u toj službi ostao do smrti vidi se po dokumentima iz raznih
 godina u kojima se spominje (usp. na pr. Marko MISERDA, *Spomenici Gornjih Poljica*,
 Split 1981., dok. br. 124, 302, 313, 378 i 391) i konačno po upisu njegova imena s na-
 slovom »Vicario foraneo della Provincia di Pogliana« u splitsku knjigu misa za pre-
 minule članove »lirske« bratovštine pod nadnevkom 10. I. 1771. Usp. Kaptolski arhiv
 Split (SAS), br. inv. 394 list 39v.

⁴ U dnevniku splitskog nadbiskupa Cupillija čitamo da je 22. IX. 1714. u njegovoj kapeli
 primio kleričko odjelje Jure Maneničić sin Stjepana i Mande iz Poljica. Usp. NAS,
 S. 68 list 133r. Nema sumnje da je to don Juraj za koga su nakon njegove smrti
 splitski članovi bratovštine pod nadnevkom 14. IV. 1795. služili ili dali služiti sv. mise.
 Usp. KAS, br. inv. 394 list 103r.

⁵ Sin Tadije i šime Sčić, umro u 81. godini života u svojoj kući u Ostrvici na 18.
 VI. 1817. i pokopan u crkvi sv. Nikole. Usp. NAS, S-M. Parice župe Ostrvica, umrlj.
 2. tromjesečje 1817.

⁶ Otac mu se zvao Stipan, a braća Ivan i Petar. Usp. NAS, S. 95 Patrimonia clericorum
 pod 20. II. 1806. Prema šematizmu iz 1847. g. rođen je 1784., zaređen za svećenika 1809.,
 služio kao osobni pomoćnik bolesnog župnika Zvečanja. Usp. *Schematismus della diocesi di Spalato-Macarsca 1847*, s.l.s.a., str. 28. — Od 1858. g. već u dubokoj
 starosti župnikovao u Svinčićim. Usp. NAS, S-M. Spisi god. 1868. pod br. 336. — Umro
 je u rodnoj Ostrvici kao umirovljenik 13. III. 1876. Usp. NAS, S-M. Parice župe Ostr-
 vica, umrlj god 1876.

⁷ Talijanski su okupatori nametali svoj jezik. Župnici su na okupiranom području
 ipak u dopisivanju zadržali hrvatski, a budući da je službeni pečat stavljen na do-
 kumente i razna posvjedočenja okupatoru bio previše uočljiv, oni su u dogovoru s
 biskupom na župske pečate stavili natpis na tada međunarodnom crkvenom jeziku
 latinskom, kako bi izbjegli talijanski. Izgled grohotskog župskog pečata iz tog raz-
 doblja možemo vidjeti npr. u NAS, Poz. Računi crkvinarstva, pod »Grohote« na do-
 pisu od 9. VII. 1943. Odmah uočavamo njegovu istovjetnost s onim na listovima 1r,
 10v, 78r i 113v *Nasučnika*.

⁸ U Grohotama je od 1. IX. 1942. pa do početka 1944. g. župnikovao domaći sin don
 Ante Cecić. On je nešto prije prisilne evakuacije s oвеом skupinom Šoitana napu-
 stio otok i pošao u zbjeg. Poslije je iz logora u El Shattu prešao u SAD, gdje i sada
 živi. Dobro je ovdje spomenuti, da je on od 1. I. 1940. do 31. VIII. 1942. bio župnik
 Trmbusa u Poljicima, odakle je ravno prešao u Grohote. Nije li upravo on bio onaj
 svećenik koji je ovaj glagoljaški rukopis prenio iz Poljica na Soltu? Šteta što je zadnji
 godina tako teško obolio, da nam nije u stanju riješiti ovu zagonetnu (potpuno je
 nepokretan i bez dara govora).

⁹ Njemački su vojnici neko vrijeme boravili u župskoj kući u Grohotama i tom prig-
 odom uništavali inventar, a pri kraju rata kuća je bila posve demolirana. Poslje-
 ratni su župnici kojekuda nalazili rasute knjige i spise i tek djelomično uspjeli spasiti
 arhiv i biblioteku.

Zaključak

Da je ovaj rukopis iz druge polovice XVII. ili XVIII. stoljeća i pisan po uzoru na tiskana rimska izdanja nađen na otoku Krku ili uopće negdje na području riječke metropolije ne bi mu trebalo posvećivati posebnu pozornost, jer tamo je nađeno, registrirano i opisano mnogo daleko starijih i s povijesno-filološkog gledišta neusporedivo važnijih glagoljskih natpisa, liturgijskih kodeksa, dokumenata, matičnih knjiga i kojekakvih spisa. Splitska je nadbiskupija imala mnogo svećenika glagoljaša, poglavito poslije otvaranja glagoljaškog sjemeništa u Pribu (1750. g.), kad je u broju glagoljaša nadmašila krčku i bilo koju drugu biskupiju. Uza sve to na njezinu je području prava rijetkost i jedno uklesano ili napisano glagoljsko slovo iz razdoblja prije 1900. g.,¹⁰ a kamoli rukopisna knjiga iz bilo kojeg vremena. Naravno, sačuvalo se je mnogo glagoljskih misala i brevijara tiskanih u Rimu, od Levakovićeva misala (1631) i brevijara (1648), pa preko onih izdanja što su ih priredili rođeni Splitsani Ivan Paštrić (brevijar 1688. i misal 1706. g.) i Matej Karaman (misal 1741. g.) sve do Camuzzi-Gocinićeva brevijara (1791. g.) i Parčićeva misala (1893. i 1905. g.), ne računajući ovdje Vajsov transkribirani misal iz 1927. g. Bez tih knjiga nije moglo biti glagoljaša. Sasvim drugačije stoji s pisanjem glagoljicom. Priličan broj sačuvanih natpisa u kamenu, matičnih knjiga, mnoštvo dokumenata i kojekakvih spisa na hrvatskom jeziku, plod djelatnosti glagoljaša splitske nadbiskupije, pisan je drugim slavenskim pismom: zapadnim tipom ćirilice koji već u XVI. stoljeću Splitsanin Kaletić naziva »harvackim pismom«, a u novije se vrijeme za nj udomaćio naziv bosančica.¹¹

Prije pojave tiska i splitski su glagoljaši liturgijske knjige za vlastitu upotrebu pisali glagoljicom. O tom nema sumnje, iako su svjedočanstva rijetka. Najstarije bi svjedočanstvo za to mogao biti ulomak glagoljskog misala iz XII—XIII. stoljeća koji se čuva u riznici splitske katedrale.¹² Prije otprilike stotinjak godina Berčić je opisao dio glagoljskog obrednika iz sredine XV. stoljeća koji je, prema njegovim riječima, nađen negdje u Poljicima, a njemu

¹⁰ Sve matične knjige župa ovoga područja koje su vodili glagoljaši do prelaska na novi tabelarni sistem 1825. g. pisane su bosančicom. Pregledajući ih do sada smo samo u matici župe Kučiće—Vinišće 1636—1745. našli na jednom mjestu nekoliko glagoljskih slova i to uz naslov »Dobra crkovna svetoga Luke i svete Marie na lbrusu« pisan bosančicom župnik je Kadić-Kotromagnić s lijeve strane napisao godinu glagoljskim slovima, a s desne arapskim brojkama (č. h. j. ž. — 1637). Usp. HAZ, Mk 1257 list 17r. — U vrijeme poznate borbe za glagoljicu koja je bila na vrhuncu krajem XIX. st. župnici su mnogih župa splitsko-makarske biskupije postavili kratke glagoljske natpise. Najviše ih je na spomen-kršćevima podignutim povodom 1900. obljetnice Isusova rođenja. Tako na mnogim neretvanskim crkvama i sada stoje u zid ugrađeni kršćevi s dvostrukim tekstom, staroslavensko-glagoljskim: Ć.C. (1900.) ISUS HR'ST BOG' CLO-VEK' (Z'ivet' C'esaristvuet' V'ladičestvruet') i hrvatsko-latiničkim: 1900. ISUKRST BOG COVIK ZIVI KRALJUJE VLADA. Pokraj nekih crkava i kapela u župama Imotske krajine postavljeni su natpisi istog sadržaja, ali samo glagoljicom (na pr. u Zagovodu uz kapelicu na glavnom čvorištu cesta, u Grabovcu na ograđnom zidu crkvenog dvorišta). U ondašnjem političkom ozračju to je moglo poprimiti značenje protesta protiv službene politike Austro-Ugarske monarhije koja je htjela što više istisnuti glagoljsko bogoslužje u našim primorskim krajevima. Tih su godina neki župnici čak uklesali na portalima novoposvećenih crkava spomen natpise glagoljicom i staroslavenskim jezikom (na pr. na župskim crkvama u Trilju i Docu Domjemu). U najnovije se vrijeme opet znade pojaviti po koje glagoljsko slovo ili riječ na nekim novopostavljenim umjetninama po crkvama (npr. na Dulčićevoj fresko-slici u splitskoj crkvi Gospe od Zdravlja i na njegovu mozaiku u nadbiskupskoj kapeli u Splitu).

¹¹ Usp. Benedikta ZELIĆ-BUCAN, *Bosančica u srednjoj Dalmaciji*, Split, 1961, str. 8—9, gdje naglašava da su Poljčani i to pismo često nazivali »glagoljica«. U bilješci 10 upozorava na zabunu u koju je upao L. Jelić u svojim *Fontes historici* navodeći podatke o tobožnjim matičnim knjigama i natpisima pisanim glagoljicom na području splitsko-makarske biskupije.

¹² Stjepanić zastupa hipotezu da ovaj spomenik potječe iz srednjovjekovne Bosne. Usp. Vjekoslav STEFANIĆ, *Splitski odlomak glagoljskog misala starje redakcije*, Slovo 6—8 (1957) str. 131—132. Razlozi koje za to navodi ne isključuju mogućnost da potječe iz Poljica ili kojeg drugog glagoljaškog predjela splitske nadbiskupije dublje i unutrašnjosti, što se nama čini vjerojatnijim. Uostalom ti su krajevi jezično i uopće kulturno-ekonomski bili bliži i u ono doba Bosni, pa ikavizmi i silčno mogu jednako govoriti i za poljičku provenijenciju.

ga je donio na uvid bogoslov Pavao Čikeš.¹³ Tom se rukopisu poslije zameo trag.¹⁴ Koliko je nama poznato, to bi bilo sve što je do sada na području splitske nadbiskupije pronađeno i opisano, a jedva ima nade da bi se tu još nešto slična iz srednjega vijeka moglo naći. Naravno, u prošlim stoljećima naši seoski glagoljaši nisu imali na raspolaganju biblioteke u koje bi mogli pohraniti već istrošene primjerke svojih rukopisnih knjiga. Uostalom, u ono doba općenito nije bio razvijen smisao za historijsku vrijednost dugom upotrebom izlizanih i oštećenih listova iz rasutih knjiga. Glagoljaši su, kupujući nova tiskana izdanja, mogli smatrati najboljim načinom poštovanja starih, za njih svetih, a već neupotrebitivih ostataka glagoljskih misala, brevijara i obrednika, ako ih predaju plamenu, da se ne turaju kojekuda. Ako to nisu učinili, uništili su ih poslije Turci koji su po Poljcima Radobilji i drugim krajevima palili crkve i cijela sela, posebno u vrijeme osvajanja i opet za raznih pokušaja zbacivanja turskog jarma tijekom XVI. i XVII. stoljeća.

Upravo zbog rijetkosti ove vrste spomenika na glagoljaškom području srednje Dalmacije opisani je *Nasućnik iliti Diurn* dragocjeno svjedočanstvo, pravi dokaz da se je glagoljicom i ovdje pisalo još u prvim stoljećima novoga vijeka. Ta je činjenica poticaj istraživačima i uopće ljubiteljima naših starina, da nastave s traženjem, jer uza sve to što vjerojatnost novih pronalazaka glagoljskih rukopisa u ovim krajevima nije velika, ipak nije ni sasvim isključena.

¹³ Prema Berčiću ovaj obrednik »iznađe u spljetskih Poljicah svećenik Pavao Čikeš koji još godine 1866., kad bijaše điakom u ovom bogoslovnom sjemeništu, meni ga izručil, da ga pregledam«. Ivan BERCIC, *Njekotiko staroslavenskih i hrvatskih knjiga*, Rad JAZU knj. 59 (1881) str. 160. — Steta što ugledni autor ne spominje mjesto nego samo kraj u kojemu je nađen, a pitanje je da li se i tu precizno izrazio. Čikeš je rodom iz Zečevice, dakle ne iz Poljica nego s područja stare glagoljaške Radobilje gdje je također mogao nastati i sačuvati se takav rukopis. Spomenimo i to da je Berčićev dak Čikeš u vrijeme svog školovanja zacijelo posjećivao don Pavla Čikeša starijeg koji je tada župnikovao u Medovu Docu (od 1858. do smrti 1877. g.), a i tu se je, u granicama stare glagoljaške župe Zagvozda, mogao naći takav rukopis. U svakom slučaju nađen je na području tadašnje splitsko-makarske biskupije.

¹⁴ Sudeći po Berčićevim riječima: »meni ga izručil da ga pregledam«, zaključujemo da ga je Čikeš uzeo natrag. Svakako ne znamo kamo je poslije svršio. Ako je možda ostao kod don Pavlovih baštinika u Zečevici, vjerojatno ga je progutao plamen, jer su njemci 6. VI. 1944. izvršili odmazdu nad Čikešima paleći i ubijajući. Usp. Marijan Ivan ČAGALJ — Ivan LENDIC, *Zadvarje — Zečevica na udaru vjetrova*, Zadvarje, 1975, str. 93.

Tvrtko Korbar
Hrvatski geološki institut

RUDISTI – FOSILNI ŠKOLJKAŠI NEOBIČNIH OBLIKA NA ŠOLTI

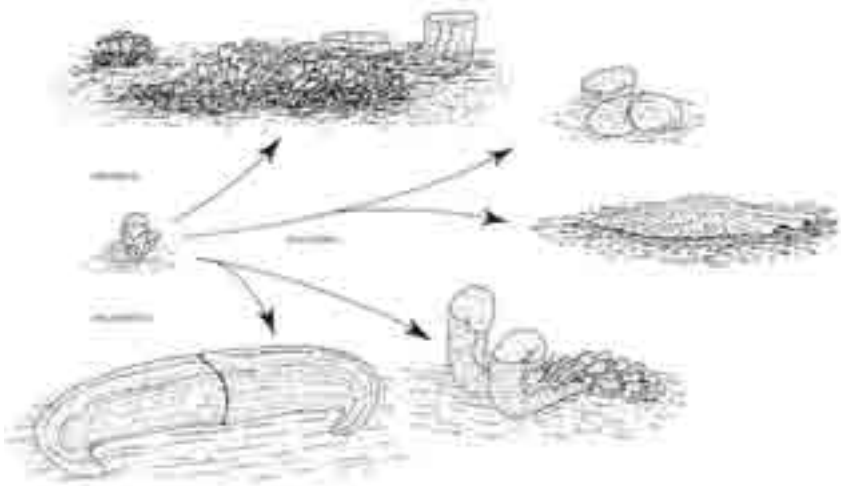
UVOD

Tijekom nedavnih geoloških istraživanja na Šolti (za potrebe izrade nove geološke karte) susretao sam se s mještanima zainteresiranima za nalaze fosila u stijenama i diskutirao o njihovim nalazima školjkaša neobičnih oblika – rudista. Često nerazumijevanje tih nalaza, koje je zbog njihova neobičnoga izgleda na neki način i opravdano, potaknulo me da u kratkome članku napišem ponešto o ovim izumrlim školjkašima, jer se njihove skelete često smatra okamenjenim fosilnim ostacima riba, rogovima ili kostima sisavaca.

Gotovo svi jadranski otoci, pa tako i Šolta, izgrađeni su uglavnom od čvrstih karbonatnih stijena – vapnenaca i dolomita. Te stijene istaložene su u plitkome i toplome moru Jadransko-dinaridske karbonatne platforme, koja je nalikovala današnjim Bahamima, prije 66 do 200 milijuna godina, u doba mezozoika. U to doba područje današnjega Jadrana nalazilo se na manjim geografskim širinama (20-25 stupnjeva sjeverne širine) – znači podosta južnije nego danas. Zbog pomicanja tektonskih ploča (a jedna od njih je i tzv. Jadranska mikroploča), čitavo područje malo-pomalo putovalo je prema sjeveru. Zbog takva pomicanja došlo je do sudara Jadranske i Europske ploče. Nakon dugotrajnoga perioda taloženja tijekom razdoblja mezozoika, stijene su zbog pritiska intenzivno deformirane tijekom kenozoika. Tada su stvorene geološke strukture koje nazivamo Vanjskim Dinaridima (Korbar, 2009), a kojima pripada i Šolta. Taj srednjodalmatinski otok izgrađen je pretežno od deformiranih, raspucanih i erodiranih (korodiranih) vapnenaca s ulošcima dolomita (Marinčić, 1990; Korbar & Mauch Lenardić, 2012), istaloženih tijekom razdoblja starije gornje krede, odnosno katova cenomana, turona, konijaka i santona (100 do 85 milijuna godina prije sadašnjosti).

OPĆENITO O RUDISTIMA

Rudisti su školjkaši koji su obitavali na dnu mora u plitkim toplim vodama, bilo pojedinačno ili u većim nakupinama, kao što je prikazano na **crtežu prema Skelton (1978)**:

Iako je većina živjela uspravno, pojedinačno ili u skupinama dijelom ukopana u mulj i pijesak (*elevators*), bilo prilijepljena za podlogu (*encrusters*) ili ležala na morskom dnu i bivala prevrtna uslijed djelovanja valova (*recumbents*), najčešće ih nalazimo razbacane u nekadašnjem talogu, danas očvrstloj karbonatnoj stijeni. Rudisti (natporodica *Hippuritacea*) bili su jedna od najznačajnijih skupina organizama tijekom krede. Njihova veličina, mnoštvo rodova, kao što je prikazano na crtežu prema **Schumann & Steuber (1997)**:

i sposobnost izlučivanja karbonatnih ljuštura u kojima su živjeli, omogućili su im zauzimanje važne uloge u genezi sedimentnih naslaga nekadašnjih tropski, toplih mora. Iako su fosilni ostaci rudista nađeni u naslagama krede od baltičkih do južno-afričkih geografskih širina, glavninu rudistnih formacija danas nalazimo na jugu sjeverne Amerike, u srednjoj Americi, mediteranskome dijelu Europe, u sjevernoj Africi te na Arapskome poluotoku.

S vremenom je interes istraživača, koji su se bavili rudistima, prerastao od isključivo taksonomskoga i biostratigrafskoga u naglašeno paleoekološki. Ne umanjujući biostratigrafski značaj rudista, većina modernih istraživača rudista usmjerava svoja istraživanja prema definiranju uloge pojedinih rudistnih oblika (morfotipova) kod interpretacije taložnih okoliša. Pored toga, nastoje se utvrditi uzroci nagloga izumiranja pojedinih rudistnih rodova tijekom krede kao i konačni nestanak rudista na samome kraju krede, zajedno s velikim brojem drugih skupina organizama zbog posljedica udara velikog asteroida u područje današnjega Meksika.

Područje Vanjskih Dinarida, kao područje nekadašnje karbonatne platforme, pa tako i Šolta, u znatnoj je mjeri izgrađeno od naslaga kredne starosti. Unutar tih naslaga nalazimo veliki broj različitih rudistnih oblika.

SISTEMATIKA RUDISTA I NJIHOVI NALAZI NA ŠOLTI

U ovome radu ukratko ću opisati glavne značajke i pregled rudista zapaženih na otoku Šolti i njihovu sistematiku. Kako na području Jadrana rudiste nalazimo isključivo unutar čistih vapnenaca, vrlo je teško obraditi uzorak tako da se uspije izvaditi neoštećena ljuštura, jer je zacementirana i stopljena s okolnim, danas očvrslim karbonatnim sedimentom. Osim toga, biostratigrafski značaj većine predstavnika ove grupe, u okvirima gornje krede otoka Šolte, nije od većega značaja.

Budući da su fosili uglavnom loše očuvani, sistematika i determinacija napravljene su na osnovu generalnih kriterija koje opisuju Dechaseaux et al. (1969) osim što je podjela na porodice preuzeta od Skeltona (1978). Kod determinacije su korišteni i radovi o krednoj rudistnoj fauni južne Istre (Polšak, 1967, a kod sistematike hipuritida i katalog vrsta radiolitida i hipuritida (Sanchez, 1981). Za određivanje na razini porodice i roda u slučaju šoltanskih rudista bila nam je dovoljna opća morfologija ljuštura, a inače se detaljnije determiniraju na temelju građe bravice pomoću koje su ljuštura bile spojene. Tako je zajednička značajka ovih školjkaša ta da imaju kardinalni aparat s dva veća zuba i jednom jamicom u tzv. lijevoj ljušturi te jednim većim zubom i dvije jamice u tzv. desnoj ljušturi, uz ligamentni stupić koji je razvijen kod nekih rodova.

Razred *Bivalvia* LINNÉ, 1758
Podrazred *Heterodonta* NEUMAYR, 1884
Red *Hippuritoida* NEWELL, 1965
Natporučica *Hippuritacea* GRAY, 1848

Porodica *Radiolitidae* GRAY, 1848

Fosilne ostatke porodice radiolitide najčešće nalazimo sačuvane na području Jadrana, odnosno području nekadašnje karbonatne platforme (Korbar, 2003), pa tako i na Šolti. Živjeli su uglavnom uspravno (**Slika 1**), pričvršćeni za podlogu ili ljuštura ukopanih u mulj.

Slika 1. Skupina desnih ljuštura radiolitida sačuvanih u položaju rasta u stijeni.

1a. Poprečni presjek desne ljušture radiolitida s tipičnom mrežastom građom.

1b. Uzdužni presjek desne ljušture radiolitida nalik na kornet i lijeve ljušture koja služi kao poklopac, te nekoliko manjih primjeraka pričvršćenih za veću ljušturu. Sjeverna obala istočno od Gornje Kruš(č)ice. Cenoman.

Slika 1a.

Slika 1b.

Česta značajka ove porodice koju je lako zapaziti jest izrazita prizmatska građa vanjskoga sloja desne (pričvršćene) ljušture, što u poprečnome presjeku ljušture rezultira mrežastim izgledom (**Slika 1a**). Desna je ljuštura obično vrlo prepoznatljiva cilindričnoga do koničnoga oblika tanjega ili debljega korneta,

dok je manja, lijeva ljuštura, pločasta ili blago stožasta te služi kao poklopac (**Slika 1b**). Iako su živjeli uspravno, (**Slika 2**) najčešće ih nalazimo razbacane uslijed djelovanja valova u vrijeme taloženja stijene. Kriteriji za određivanje roda su morfologija ljušture i postojanje odnosno nepostojanje ligamenta. Kriteriji za određivanje vrste pretežno se odnose na značajke sifonalne zone. Osim što na terenu vrlo rijetko nalazimo sačuvane cijele ljušture, odredbe na razini roda, a osobito vrste mogu se uspješno napraviti samo ako su nam na raspolaganju izvađeni primjerci s dobro očuvanom vanjskom ornamentacijom, kakvi na Šolti nisu pronađeni.

Slika 2. Dvije desne ljušture radiolitida razbacane u karbonatnoj stijeni (400 m S od uvale Korišćica). Snimio: Dinko Sule.

Porodica *Ichthyosarcolitidae* DOUVILLÉ, 1887
Rod *Ichthyosarcolites* DESMAREST, 1812

Za sada je navedeni rod jedini predstavnik porodice ihtiosarkolitide. Karakteristične su dugačka desna i nešto kraća lijeva ljuštura s uzdužnim, cjevastim kanalićima. Ljušture su vitke, najčešće lučno do blago planispiralno savijene, a na vanjskom dijelu imaju jake uzdužne grebene. Broj grebena i oblik centralnoga dijela ljušture u poprečnome presjeku su osnovni kriteriji za određivanje vrste. Tako i na Šolti nalazimo primjerke samo u poprečnim presjecima koji su određivi tek na razini roda (**Slika 3**). Ligament nije razvijen. Živjeli su u ležećem položaju prilagođeni životu u vodi visoke energije. Ovu skupinu problematičnoga podrijetla stariji autori pribrajali su porodici kaprinide (Dechaseaux et al., 1969) ili radiolitide (Polšak, 1967). Skelton (1978) ih, zbog nekih osobitosti, prihvaća kao posebnu porodicu. Najstarije naslage u kojima su nađeni ovi oblici pripadaju aptu. U albu su vrlo rijetki dok početkom cenomana počinje njihov ekspanzivni razvoj. Ovaj rod krajem cenomana izumire. U području Jadransko-dinarske karbonatne platforme ovi su oblici za sada nađeni samo u cenomanu.

Slika 3. Poprečni presjek rekristalizirane ljušture rudista s jakim vanjskim rebrima koja pripada rodu *Ichthyosarcolites*. Uvala Nečujam – zapadna obala. Cenoman.

Porodica Caprinidae D'ORBIGNY, 1850

Ljušture rudista iz porodice kaprinide velike su i nejednake (desna je obično veća), a mogu biti lučno savijene do spiralne. Karakteristični su uzdužni kanali (neki oblici imaju ih samo u lijevoj ljušturi) koji su odijeljeni radijalnim lamelama (**Slika 4**). Lamelle mogu biti jednostavne ili se granaju prema vanjskomu dijelu ljušture. Većina oblika ima razvijene i akcesorne šupljine. Raspored i oblik kardinalnog aparata, kanala, lamela i akcesornih šupljina kriteriji su za određivanje rodova i vrsta. Uglavnom su živjeli u ležećem položaju, prilagođeni životu u vodi visoke energije, ali ima i uspravnih koji su mogli živjeti u različitim marinskim okolišima. Javljaju se u aptu, a izumiru krajem cenomana.

Slika 4. Poprečni presjek ljušture rudista koja pripada porodici Caprinidae s velikim kanalima u stijenci. Obala između Stomorske i Nečujma. Cenoman.

Porodica Hippuritidae GRAY, 1848

Rod *Hippurites* LAMARCK, 1801

Pričvršćena (desna) ljuštura hipuritida jest konična do cilindrična kao kod radiolitida. Za razliku od radiolitida, stijenka pričvršćene ljušture je kompaktna – bijele boje kod roda *Hippurites* (**Slika 5**), a smeđe boje kod roda *Vaccinites*

(koji na Šolti za sada nije nađen). S unutrašnje strane desne ljušture roda *Hippurites* nalaze se tri stupića (Slika 5). Kriteriji za određivanje rodova i vrsta su oblik ligamentnog nabora i stupića te međusobni položaj unutar ljušture i položaj prema kardinalnomu aparatu, ali ti elementi nisu uvijek sačuvani kao što je slučaj kod šoltanskih nalaza. Manja, slobodna (lijeva) ljuštura pločasta je ili blago stožasta, a služi kao poklopac, no najčešće nije sačuvana. U stijenci slobodne ljušture postoje sitne pore i kanalići, ali ta se ljuštura vrlo rijetko sačuva jer je razlome valovi zbog njene nježnije građe. Gornja površina lijeve ljušture je različito ornamentirana što ovisi o obliku i rasporedu pora i kanalića. Ornamentacija je također generička karakteristika. S donje strane lijeve ljušture nalaze se dva jaka zuba i mišićne apofize.

Slika 5. Poprečni presjek desne ljušture rudista sa izraženim stupićima unutar ljušture, koja pripada rodu *Hippurites*. Turon.

Hipuritidi su tipični elevatori, što znači da su živjeli uspravno pričvršćeni za podlogu ili ukopani u mulj i pijesak. Živjeli su u različitim taložnim okolišima, ali su preferirali okoliše s niskom do srednjom energijom vode i sporijom, kontinuiranom sedimentacijom. Pojavljuju se u turonu, a izumiru u mastrihtu, s

ostalim vrstama rudista i mnogim drugim organizmima. Primjerci zapaženi na Šolti definiraju turonsku starost naslaga u kojima su nađeni, a nalazimo ih duž južnih obala i oko Donje Kruš(č)ice.

Nadam se da će ovaj kratki prikaz ponekom čitatelju omogućiti da lakše zapazi ove fosile u stijeni, pa tako možda da prikupi podatke i fotografije tih izumrlih školjkaša, koje bi bilo vrijedno pohraniti ili prikazati u nekom od narednih brojeva *Bašćine*.

LITERATURA

DECHASEAUX, C., COOGAN, A.H., COX, L.R. & PERKINS, B.F. (1969): Hippuritacea: systematic description.- u: MOORE, R.C. (ur.): Treatise on Invertebrate Paleontology, part N, Mollusca 6 (Bivalvia), vol. 2, 776-817, Geol. Soc. Am. & University of Kansas, Lawrence.

KORBAR, T. (2003): Stratigrafija, taksonomija i paleoekologija radiolitida gornje krede Jadranske karbonatne platforme (Stratigraphy, taxonomy and palaeoecology of Upper Cretaceous Radiolitidae of the Adriatic Carbonate Platform).- doktorska disertacija (Unpublished PhD Thesis), Sveučilište u Zagrebu (University of Zagreb), 242 str.

KORBAR, T. (2009): Orogenic evolution of the External Dinarides in the NE Adriatic region: a model constrained by tectonostratigraphy of Upper Cretaceous to Paleogene carbonates.- *Earth Science Reviews*, 96/4, 296-312, doi: 10.1016/j.earscirev.2009.07.004

KORBAR, T. & MAUCH LENARDIĆ, J. (2012): Kako je nastala Šolta – geološke značajke.- U: Radman, Z. (ur), Otok Šolta - monografija, Grohote, 184-187.

MARINČIĆ, S. (1990): Geologija otoka Šolte (str. 99-101).- U: Mihovilović, M.A. (ur.), Otok Šolta, monografija (vlastita naklada), 99-101.

POLŠAK, A. (1967): Kredna makrofauna južne.- *Palaeontologia jugoslavica*, 8, 219 str., Zagreb.

SANCHEZ, V. (1981): Hippuritidae y Radiolitidae (Bivalvia)-Catalogo de Especies.- Universidad autonoma de Barcelona, Publicaciones de geologia, 15, 228 str.

SKELTON, W.P. (1978): The evolution of functional design in rudist (Hippuritacea) and its taxonomic implications.- U: YONGE, M. & THOMPSON, T.E. (ur.): *Evolutionary Systematics of Bivalve Molluscs*, Phil. Trans. R. Soc. Lond., B., 284, 305-318 str., London.

Vladović Dalibor¹, Sule Dinko² i Ževrnja Nediljko³

II. PRILOG FLORI OTOKA ŠOLTA

Uvod

Pregled florističkih nalaza za otok Šolta doneseni su u radovima: **Vladović, Sule**, Ževrnja 2011, 2012a, b i **Sule**, 2012, 2013. Sumirajući ove podatke za floru otoka Šolta do sada je zabilježeno 789 vrsta (autohtonih i alohtonih) vaskularnih biljaka.

Materijal i metode rada

U ovom prilogu dopisane su vrste koje se po prvi put bilježe za otok Šoltu. Popis imena je usklađen s bazom podataka Flora Croatica (**Nikolić**, 2014), a determinacija svojti izvršena je pomoću standardnih florističkih djela.

Rezultati i rasprava

Popis vaskularnih biljaka (abecedni):

Agapanthus praecox Willd.

Aptenia cordifolia (L.f.) Schwantes

Aristolochia clematitis L.

Artemisia vulgaris L.

Cheilanthes acrostica (Balbis) Tod.

Consolida ajacis (L.) Schur

Cyclamen purpurascens Mill.

Erodium ciconium (L.) L. Hér.

Forsythia europaea Degen & Bald.

Kickxia spuria (L.) Dumort.

Leonurus marrubiastrum L.

Onopordum illyricum L.

Orchis coriophora L.

Origanum dictamnus L.

Ornithogalum pyramidale L.

Plumbago auriculata Lam.

¹ Prirodoslovni muzej i zoološki vrt, Kolombatovićevo šetalište 2, 21000 Split

² Put Podvelegomile 32, 21430 Grohote otok Šolta

³ Prirodoslovni muzej i zoološki vrt, Kolombatovićevo šetalište 2, 21000 Split

Pterocephalus plumosus (L.) Coult. (det. dr. Dragica Purger)

Seseli tomentosum Vis.

Tradescantia sillamontana Matuda

Tremastelma palaestinum (L.) Janchen

Verbascum blattaria L.

Kickxia spuria (L.) Dumort. Prisade/Srednje Selo, 9. listopada 2013. Snimio: Dinko Sule

Za otok Šolta ovim popisom po prvi puta bilježimo **21** vrsta vaskularnih biljaka, te je ovim prilogom do sada ukupno za floru otoka Šolta zabilježeno **810** vrsta vaskularnih biljaka. Rad na upoznavanju flore otoka Šolta nastavlja se i dalje.

Literatura:

Nikolić, T. ed. 2014: Flora Croatica baza podataka. On-Line (<http://hirc.botanic.hr/fcd>). Botanički zavod, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Sule, D. 2012: Prilog poznavanju faune i flore otoka Šolte. Baščina **21**, 30-44, Grohote.

Sule, D. 2013: Prilog poznavanju biološke raznolikosti otoka Šolte. Baščina **22**, 5-16, Grohote.

Vladović D., Sule D., Ževrnja, N. 2011: Flora otoka Šolta. Baščina **20**, 69-97, Grohote.

Vladović D., Sule D., Ževrnja, N. 2012a: Prilog flori otoka Šolte. Baščina **21**, 26-29, Grohote.

Vladović D., Sule D., Ževrnja, N. 2012b: Biljni pokrov Šolte - biljke koje prkose kamenu, suncu, moru i čovjeku. p. 301-303. Radman, Z. (ed.) - OTOK ŠOLTA monografija, Grohote.

Orchis coriophora L. Pržina/Grohote, 26. Svibnja 2013.

Dinko Sule

ZAPISI O ŠOLTANSKOJ BIOLOŠKOJ RAZNOLIKOSTI

Desetljeće (2011. – 2020.) u kojem se sada nalazimo po Ujedinjenim Narodima jest desetljeće biološke raznolikosti. Da bi se biološka raznolikost zaštitila, a to je glavni cilj proglašenja desetljeća, potrebno ju je najprije upoznati. Zapitao sam: Što sve znamo o biološkoj raznolikosti otoka Šolte? Časopis *Baščina*, koji izlazi od 1991. godine, uz niz povijesnih, kulturnih i društvenih tema, nastoji zabilježiti i ponešto iz šoltanske prirode. Uz to, neki su se podaci iz prirodoslovlja našli u nedavno tiskanoj monografiji *Otok Šolta* (ur. Z. Radman, Grohote, 2012.) kao npr. *Biljni pokrov Šolte* (D. Vladović, D. Sule i N. Ževrnja), *Iz životinjskog svijeta otoka Šolte* (D. Sule) i *Ptičji svijet otoka Šolte* (J. Mužinić i J. J. Purger). Ipak, daleko je to od sveobuhvatnoga poznavanja ukupne biološke raznolikosti otoka Šolte.

I unatoč tomu što su mnogi naši zoolozi i botaničari svjesni ovoga nedostatka, vrlo je neizvjesno kada će se steći uvjeti za temeljita biološka istraživanja na Šolti. U tome smislu te u očekivanju boljih vremena (da u čekanju možda i ne izgubimo ono što ne poznajemo), odlučio sam bar malo doskočiti tom problemu i registrirati svijet flore, faune i gljiva u dosegu mojeg amaterizma. Sve je to u uvjerenju da će i takav pristup jednoga dana dobro doći stručnjacima, kao osnovna baza polaska i planiranja zooloških istraživanja. Uz dobru volju i želju rezultati nisu izostali.

Znao sam da se rezultati mogu ostvariti jedino suradnjom sa znanstvenicima pa sam mnoge kontaktirao, steknuvši tako veliki krug ljudi koji su bili spremni pomoći. Pomagali su mi rado svojim znanjem te su tako obogatili spoznaje o čudesnome svijetu flore, faune i svijetu gljiva otoka Šolte. Veliko im hvala (imena im navodim u tekstu koji slijedi).

Različite vrste, bilja i životinja stručnjaci su determinirali prema mojim fotografijama. Kada je determinacija po fotografiji bila upitna, znanstvenici su s punim pravom odustajali od donošenja zaključaka pa smo te vrste izostavili, odnosno ostavili za neku drugu priliku kada se tijekom daljnjih istraživanja možda dođe do pravoga rješenja. Neki su znanstvenici tražili uzorke pa sam i to prikupljao i slao. U ovome broju *Baščine* donosim neke rezultate ovih istraživanja i ove suradnje. Bilježio sam sve ono što sam vidio u svome dvorištu, vrtu i bilo gdje sam se kretao.

Rezultate sam prikazao u obliku popisa vrsta. Nisam ih svrstavao u porodice, rodove i druge sistematske kategorije, pa u tome smislu popisi nisu sistematizirani. U ovome preliminarnome radu to i nije najvažnije. Također, uz latinska imena nisu navedeni autori vrste. Bitno je da je i ovaj otok na ovaj način pridonio brizi o prirodi i svojoj biološkoj raznolikosti. Hrvatski otoci općenito su nedovoljno faunistički istraženi pa ovo može biti poticaj da se i na ostalim otocima započnu slična ili još bolja sustavna istraživanja u smislu evidentiranja njihove biološke raznolikosti.

KORNJAŠI (COLEOPTERA)

U tekstu *Iz životinjskog svijeta otoka Šolte*, koji sam objavio u monografiji *Otok Šolta* (ur. Z. Radman, Grohote, 2012.), napisao sam da na Šolti osim u ornitofauni nisu provedena sustavna istraživanja. Ipak, istraživanja je bilo, a jesu li bila sustavna, to ne znam. U knjizi *Kornjaši jadranskog primorja*, koju je objavio Petar Novak 1952. godine, vidljivo je da su kornjaši *Cicindela campestris*, *Aphodius consputus* i *Aphodius scybalarius* na Šolti zabilježeni, sad već davne 1907. godine. U ovome jedinstvenome djelu u kojem se nalazi popis 3834 vrste i niža oblika kornjaša od Krka do Ulcinja, potvrđeno je i stotinjak kornjaša s otoka Šolte (zadnje istraživanje zabilježeno je 1947. godine). Među njima je zabilježen i hrvatski endem *Otiorrhynchus alutaceus* a. *vittatus*, vrlo opasni štetnik. O ovome endemu piše i Branko Britvec (“*Otiorrhynchus alutaceus* a. *vittatus* (Germar; 1817) (Coleoptera: Curculionidae) Hrvatski endem i opasni štetnik”, u: Entomol. Croat., 2006., Vol. 10., 1-2: 104-126). Je li još bilo istraživanja kornjaša na Šolti, ni ovaj podatak ne znam. Popis determiniranih kornjaša koji iznosim (uz one determinirane kornjaše koje sam već objavljivao: *Meloe proscarabaeus*, *Larinus sturnus*, *Cybister lateralimarginalis*, *Chalcophora mariana* i *Xestobium rufovillosum*) držim važnim za praćenje biološke raznolikosti otoka Šolte. Popisa ne bi bilo da nije bilo stručne pomoći gospodina Mladena Zdravca, univ. bac. biol., gospodina mag. Bože Kokana, gospodina Andreja Kaple i gospodina mag. Tona Korena. Hvala im za uloženi trud i dobru volju, hvala im na doprinosu poznavanja šoltanske biološke raznolikosti. Kornjaše, nametnike na maslini, ne spominjem jer su oni svakako prisutni u svekolikoj biološkoj raznolikosti Šolte.

Popis snimljenih/zabilježenih i determiniranih kornjaša:

Ablattaria laevigata^{2/2}
Agapanthia sp.¹

Grohote, 2013. i 2014.
Podvelagomila/Grohote 15. rujna 2013.

<i>Amara sp.</i> ^{2/3}	Podvelagomila/Grohote, 4. veljače 2014.
<i>Bruchus sp.</i> ^{2/3}	Podvelagomila/Grohote, 6. svibnja 2014.
<i>Buprestis novemmaculata</i> ¹	odvelagomila/Grohote, 30. lipnja 2013.
<i>Calathus sp.</i> ^{1 i 2/3}	Grohote, 30. rujna 2013.
<i>Cantharis fusca</i> ^{2/1}	Grohote, 13. travnja 2014.
<i>Capnodis tenebricosa</i> ^{2/1}	Grohote, 19. ožujka 2014.
<i>Chlorophorus varius</i> ¹	Studenac/Grohote, 13. srpnja 2013.
<i>Chrysolina sp.</i> ¹	Lokva/Grohote, 22. svibnja 2013.
<i>Clerus mutillarius</i> ^{2/1}	Grohote, 6. listopada 2013.
<i>Clytus rhamni</i> ^{2/1}	Podvelagomila/Grohote, 21. svibnja 2013.
<i>Coccinella septempunctata</i> ^{2/1}	1000 m II od Grohota, 17. svibnja 2013.
<i>Dorcadion arenarium</i> ^{2/1}	Podvelagomila/Grohote, 17. svibnja 2013.
<i>Harmonia axyridis</i> ¹	Grohote, 8. rujna 2013. Zanimljiva je jer se izgledom javlja u više varijanti.
<i>Haplidia transversa</i> ^{2/1}	Grohote, 28. lipnja 2013.
<i>Herophila tristis</i> ^{1 i 2/3}	Kavčina/grohote, 2. svibnja 2014.
<i>Hylotrupes bajulus</i> ¹	Podvelagomila/Grohote, 2. srpnja 2013.
<i>Lacon punctatus</i> ^{2/1}	Podvelagomila/Grohote, 7. travnja 2014.
<i>Lilioceris sp.</i> ¹	Podvelagomila/Grohote, 14. lipnja 2013.
<i>Lixus junci</i> ^{2/3}	Podvelagomila/Grohote, 13. lipnja 2013.
<i>Lixus sp.</i> ^{2/3}	Podvelagomila/Grohote, 10. travnja 2014.
<i>Malachius sp.</i> ^{2/3}	Basilija, 5. Lipnja 2013.
<i>Monochamus sp.</i> ^{1 i 2/3}	Podvelagomila/Grohote, 19. rujna 2013.
<i>Opatrum sp.</i> ^{2/3}	Kavčina/Grohote, 24. travnja 2014.
<i>Oryctes nasicornis</i> ¹	Kavčina/Grohote, 26. lipnja 2013. Viđen je na više lokacija. centar Grohota, 16. listopada 2013.
<i>Ocypus olens</i> ²	Maslinica, 8. travnja 2012.
<i>Otiorhynchus cardiniger</i> ¹	Podvelagomila/Grohote, 13. lipnja 2013.
<i>Oxythyrea funesta</i> ¹	Basilija, 18. travnja 2012.
<i>Pedestredorcadion sp.</i> ¹	Podvelagomila/Grohote, 28. kolovoza 2013.
<i>Periplaneta americana</i> ^{2/3}	Grohote, 10. lipnja. 2013.
<i>Protaetia angustata</i> ^{2/1}	Grohote, 6. svibnja 2014.
<i>Protaetia cuprea</i> ^{2/3}	500 m I od centra Grohota, 25. svibnja 2013.
<i>Stenurella bifasciata</i> ¹	Podvelagomila/Grohote, 7. travnja 2014.
<i>Temnochila caerulea</i> ^{2/1}	Podvelagomila/Grohote, 6. listopada 2013.
<i>Thanasimus formicarius</i> ¹	Podvelagomila/Grohote, 21. svibnja 2013.
<i>Tropinota hirta</i> ^{2/1}	

Napomena:

Kornjaše pod brojem¹ determinirao je Mladen Zadavec, univ. bac. biol.

Kornjaše pod brojem² determinirao je mag. Bože Kokan.

Kornjaše pod brojem^{2/1} determinirao je mag. Toni Koren.

Kornjaša pod brojem^{2/2} determinirao je dr. sc. Al Vrezec iz Ljubljane/Slovenija

Kornjaše pod brojem^{2/3} determinirao je Andrej Kapla iz Ljubljane/Slovenija

U ovom objavljenom popisu ima kornjaša koji nisu u Novakovu popisu.

LEPTIRI (LEPIDOPTERA)

Prije nego iznesem popis zabilježenih i determiniranih dnevnih i noćnih leptira moram se osvrnuti na već objavljene popise. Na intervenciju mag. Tona Korena (Institute for Biodiversity Studies – Koper, Slovenia) napravljena je revizija do sada objavljenih popisa te su u popisima utvrđeni netočni podaci. U *Baščini* br. 23 zapsan je noćni leptir *Arctia caja*. Njega sam zamijenio s medonjicom *Cymbalophora pudica* (det. mag. Toni Koren). Objavljeni podatak o leptiru *Minois dryas* također je neispravan. Ovoga leptira zamijenio sam s vrlo sličnom mediteranskom vrstom *Hipparchia statilinus* (det. mag. Toni Koren). Kako ne bi bilo pomutnje s netočnim i sumnjivim nalazima, greške je valjalo otkloniti. Na svu sreću upoznao sam gospodina Tona Korena koji je upozorio na netočne podatke i determinirao leptire u ovome priloženome popisu. Hvala mu! S obzirom na to da ne posjedujem literaturu iz koje se vide zapisi o praćenjima leptira iz Šolte, moguće je da u iznesenome popisu ima već zabilježenih leptira za otok. Ako je neki od leptira već zabilježen, a ima ga i u ovome popisu, za svijet faune taj podatak i ne smatram viškom.

Gusjenica sa zaštitnom kukuljicom, leptir iz porodice Psychidae (det. mag. Bože Kokan). Grohote, 15. listopada 2013. Snimio: Dinko Sule

Popis zabilježениh i determiniranih leptira:

Dnevni leptiri

Celastrina aergiolus

2012. i 2013.

Melitaea dydima

Srednje Selo, 2013.

Noćni leptiri

Amata kruegeri

tijekom ljeta 2012. i 2013.

Viđen je na više lokacija.

Autographa gamma

Maslinica, svibanj 2012.

Horisme vitalbata

Žukova/Grohote, 22. rujna 2013.

Lymantria dispar

Grohote, 2013.

Viđen je na više lokacija na otoku.

Phragmatobia fuliginosa

Dočina/Grohote, 19. ožujka 2013.

Phlogophora meticulosa

Grohote, 25. travnja 2013.

Rhodostrophia calabra

Ravni laz/Grohote, 10. rujna 2013.

Zygaena ephialtes

Podvelagomila/Grohote, 17. lipnja 2013.

STJENICE ILI RAZNOKRILCI (HETEROPTERA)

Iz meni dostupne literature (Ivana Pajač, Božena Barić i Bogomir Milošević: “Katalog stjenica (Heteroptera: Mirididae) Hrvatske”, u: Entomol. Croat., 2010., 14, 1-2: 23-36. // Petr Kment, Luboš Beran: “Check-list of water bugs (Hemiptera: Heteroptera: Nepomorpha) in Croatia with two new records and four rediscoveries”, u: Nat. Croat., 2011., 20, 1: 159-178) vidljivo je da su se i stjenice Šolte popisivale. U dostupnoj literaturi nije ih uvršteno mnogo, svega desetak. Zsigurno je broj zabilježениh vrsta daleko veći, no *Katalog faune Heteroptera sa područja jugoslovenskih zemalja* autorice Ljiljane Protić u izdanju Prirodnačkoga muzeja u Beogradu nije mi dostupan, pa to sa sigurnošću ne mogu tvrditi. Za ovaj kratki popis stjenica koji donosim zahvaljujem: studenticama Sandri Postić i Luni Vičić, gospođi dr. sc. Ivani Pajač Živković, dr. sc. Andreju Gogalu (Prirodoslovni muzej Slovenije u Ljubljani), Vedranu Caktašu i Mladenu Zadravcu. Bez njih ovoga popisa ne bi bilo.

Popis determiniranih stjenica:

Aelia acuminata^{5 i 6}

Podvelagomila/Grohote, 18. srpnja 2013.

Apodiphus amygdali^{5 i 10}

Podvelagomila/Grohote, 10. siječnja 2014;
groblje/Grohote, 29. listopada 2013.

<i>Carpocoris mediterraneus</i> ^{10 i 6}	Lokva/Grohote, lipanj 2012.
<i>Centrocoris variegatus</i> ^{6 i 8}	Podvelagomila/Grohote, 21. svibnja 2013.
<i>Closterotomus annulus</i> ¹⁰	Podvelagomila/Grohote, 6. lipnja 2014.
<i>Cydnus aterrimus</i> ¹⁰	Podvelagomila/Grohote, 30. travnja 2014.
<i>Dicranocephalus agilis</i> ¹⁰	Podvelagomila/Grohote, 14. travnja 2014.
<i>Eurydema ventralis</i> ^{5,6 i 7}	Podvelagomila/Grohote, 17. svibnja 2013.
<i>Eysarcoris sp.</i> ⁵	Podvelagomila/Grohote, 25. svibnja 2013.
<i>Gerris costae</i> ¹⁰ (stjenica u vodi)	Kavčina/Grohote, 12. rujna 2013.
<i>Gonocerus insidiator</i> ¹⁰	Lokva/Grohote, 22. svibnja 2013.
<i>Graphosoma lineatum</i> ⁶	Grohote, 26. srpnja 2013.
<i>Holcostethus sphacelatus</i> ¹⁰	Grohote (centar), 7. travnja 2014.
<i>Melanocoryphus tristami</i> ¹⁰	Podvelagomila/Grohote, 4. studenoga 2013.
<i>Micrelytra fossularum</i> ¹⁰	500 m II od Grohota, 4. studenoga 2013.
<i>Nezara viridula</i> ⁶	centar Grohota, 26. srpnja 2013.
<i>Orsillus sp.</i> ¹⁰	Uvala Zaglav, 10. siječnja 2014.
<i>Pyrhocoris apterus</i> ⁶	Podvelagomila/Grohote, 1. srpnja 2013.
<i>Rhynocoris rubricus</i> ^{5 i 6}	Kod Kavčine/Grohote, 9. srpnja 2013.
<i>Rhaphigaster nebulosa</i> ¹⁰	Pržina/Grohote, 13. veljače 2014.
<i>Scantius aegyptius</i> ¹⁰	Lokva/Grohote, 22. veljače 2014.
<i>Spilostethus pandurus</i> ^{6, 7 i 8}	Podvelagomila/Grohote, 17. svibnja 2013.
<i>Staria lunata</i> ⁶	Lokva/Grohote, 9. lipnja 2013.
<i>Ventrocoris rusticus</i> ^{6 i 8}	Lokva/Grohote, 20. svibnja 2013.
<i>Xanthochilus sp.</i> ¹⁰	Kavčina/Grohote, 9. Svibnja 2014.

Napomena:

Stjenice pod brojem ⁵ determinirala je prof. dr. sc. Ivana Pajač Živković

Stjenice pod brojem ⁶ determinirala Sandra Postić, studentica biol.

Stjenice pod brojem ⁷ determinirala je Luna Vičić, studentica biol.

Stjenice pod brojem ⁸ determinirao je Vedran Caktaš, prof.

Stjenicu pod brojem ⁹ determinirao je Mladen Zadavec, univ. bac. biol.

Stjenice pod brojem ¹⁰ determinirao je dr. sc. Andrej Gogala.

PAUCI (ARANEAE) OTOKA ŠOLTE

Pauci (Araneae) su najpoznatija skupina (oko 40 000 vrsta) paučnjaka, za koju je karakteristično da imaju posebne paučinaste žlijezde. Nisam našao raspoloživu literaturu (to ne znači da je nema) koja bi upućivala na sustavno popisivanje i praćenje pauka na Šolti.

Učitelj Slavomir Mladinov (Grohote, 1885. – Split, 1970.) objavio je u časopisu *Priroda* (br. 7, rujan 1967., str. 220-221) tekst “O nekim našim paucima na Šolti”. Spominje otrovnoga crvenoga pauka (riječ je o crnoj udovici *Latrodectus tredecimguttatus*). U tome tekstu za ujed ovoga pauka piše: “Naši su stari takav ujed liječili trljanjem ujedenog mjesta crvenom čohom više sati. Nijesu dopuštali ujedenom da zaspi 24 sata od vremena kad ga je pauk ujeo. Morao je piti vina i rakije.” Opisuje neke kućne pauke, ali iz opisa se ne može zaključiti o kojim paucima je riječ. Također, spominje pauka *lazara* koji živi u svojoj kućici u zemlji. Ne znam na kojega pauka točno misli. Tibor Brindl u tekstu “Opažanja u prirodi – Posljednji nektar” (časopis *Priroda*, svibanj 2013.) spominje pauka *Thomisus onustus* (det. Luka Katušić). U arhivi Prirodoslovnoga muzeja Slovenije u Ljubljani – *Podatkovna zbirka fotografij* (anthremus.pms-lj.si/animalia/galerija) postoji fotografija pauka *Araneus diadematus*. Pauka je 27. kolovoza 2007. u Maslinici snimio Tomi Trilar.

Broj pauka koje sam snimio, a koje su znanstvenici determinirali, uz već neke pauke koje sam objavio (*Latrodectus tredecimguttatus*, *Synema globosum*, *Argiope bruennichi*, *Philaeus chrysops*, *Micrommata virescens*, *Pisaura mirabilis* i *Menemerus semilimbatus*) u *Baščini* br. 21 i br. 22, svakako je važan podatak. Neke sam uzorke pauka prosljedio na determinaciju. Zsigurno je broj pauka na Šolti daleko veći od ovdje prikazanoga. Veliko hvala znanstvenicima koji su mi determinirali pauke: gospodinu Luki Katušiću dipl. ing. biol. iz Državnog zavoda za zaštitu prirode – Zagreb, gospodinu dr. sc. Cszabi Szinetaru iz Mađarske i gospodi: dr. sc. Theu Blichu, dr. sc. Peteru Jaegeru i mag. Angelu Bolzneru-Ramseyeru iz Njemačke.

Popis determiniranih pauka:

<i>Agelena labyrinthica</i> ⁴	Podvelagomila/Grohote, 25. svibnja 2013.
<i>Agalenatea redii</i> ³	Lokva/Grohote, 24. travnja 2013.
<i>Alopecosa albofasciata</i> ³	Gornje Selo, 14. studenoga 2013.
<i>Araneus diadematus</i> ³	Kut (raskršće za Nečujam), listopad 2013.
<i>Argiope lobata</i> ³	Grohote (istočni dio sela) 3. kolovoza 2013.
<i>Gibbaranea bituberculata</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 11. svibanj 2013.
<i>Cyrtophora citricola</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 17. svibanj 2013.
<i>Cheiracanthium sp.</i> ⁴	Podvelagomila/Grohote, 2. rujna 2013.
<i>Filistata insidiatrix</i> ³	u kući, Grohote, 18. lipnja 2013.
<i>Euophrys sp.</i>	Kavčina /Grohote, 1. travnja 2014.
<i>Filistata sp.</i> ³	Grohote, 21. srpnja 2013.

<i>Hassarius adansoni</i> ⁴	Podvelagomila/Grohote, 25. lipnja 2013.
<i>Heriaeus simoni</i> ³ (rijetki pauk)	Podvelagomila/Grohote, ožujak 2012.
<i>Hogna radiata</i> ³	Kavčina/Grohote, 6. svibnja 2014.
<i>Liocranum sp.</i> ³	Grohote, 21. lipnja 2013.
<i>Mangora acalypha</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 21. lipnja 2013.
<i>Neoscona adianta</i> ³	Lokva/Grohote, 5. lipanj 2013.
<i>Neoscona subfusca</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 5. srpnja 2013.
<i>Nuctenea umbratica</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 29. kolovoza 2013.
<i>Oxyopes sp.</i> ^{3 i 4}	Basilija, 25. svibnja 2013. (najvjerojatnije je riječ o <i>Oxyopes ramosus</i>)
<i>Philodromus sp.</i> ^{3 i 4}	Podvelagomila/Grohote, 21. lipnja 2013.
<i>Phlegra bresnieri</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 6. svibnja 2014.
<i>Runcinia grammica</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 29. lipnja 2013.
<i>Scytodes thoracica</i> ³	Grohote (u kući), 17. srpnja 2013.
<i>Steatoda triangulosa</i> ³	Grohote (u kući), 20. lipnja 2013.
<i>Textrix sp.</i> ³	Grohote (u kući), 25. siječnja 2014.
<i>Trachyzelotes sp.</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 6. lipnja 2013.
<i>Uroctea durandi</i> ³	Podvelagomila/Grohote 12. srpnja 2013.
<i>Zelotes sp.</i> ^{3 i 4}	Podvelagomila/Grohote, 4. rujna 2013.
<i>Zoropsis spinimana</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 5. siječnja 2014.
<i>Zygiella x notata</i> ³	Podvelagomila/Grohote, 4. listopada 2013.
<i>Xysticus sp.</i> ^{3 i 4}	Pripoja/Grohote, 18. kolovoza 2013.

Napomena:

Pauke pod brojem ³ determinirao je Luka Katušić dipl. ing. biol.

Pauke pod brojem ⁴ determinirao je dr. sc. Cszaba Szinetar.

Pauka *Zoropsis spinimana* determinirao je i dr. Peter Jaeger

Pauka *Textrix sp.* determinirali su i dr. Peter Jaeger i mag. Angelo Bolzner-Ramseyer.

Pauka *Euophrys sp.* determinirao je dr. sc. Theo Blich.

PTICE

Za praćenje ptičjeg svijeta potreban je kvalitetan fotografski aparat, naravno i vrijeme. Uz dobru volju s *lošom tehnikom*, te uz stručnu pomoć dr. sc. Jasmine Mužinić iz Zavoda za ornitologiju HAZU-a koja je izvršila determinaciju, ipak bilježim dvije vrste ptica i to:

Falco naumanni (bijelonokta vjetruša) Pržina/Grohote, 27. prosinca 2013.

Ova ptica zabilježena je u popisu ptica Šolte (J. Mužinić i J. J. Purger: *Ptičji svijet otoka Šolte, Otok Šolta*, ur. Z. Radman, Grohote, 2012.). Bijelonokta vjetruša po ugroženosti spada u rizičnu vrstu ptica.

Ardeola ralloides (mala žuta čaplja) Lokva/Grohote, 18. travnja 2014.

Ova ptica je nezabilježena vrsta za otok Šoltu. Tako da sada popis ptica za otok Šoltu po popisima ptica (Mužinić i Purger 2012., Mužinić i sur. 2012. i Mužinić i sur. 2013.) sadrži 140 vrsta.

PUŽEVI (GASTROPODA)

Na Šolti sam zabilježio 14 različitih puževa s kućicom (kućice imam u svojoj zbirci). Svi ti puževi nisu determinirani, jer je po fotografijama to nemoguće. Znanstvenici su oprezni. Vrlo vjerojatno u svojoj zbirci imam običnu kartuzijanku *Monacha cartusiana* i dalmatinsku kartuzijanku *Monacha parumcincta* (uz već objavljene i determinirane: *Eobania vermiculata*, *Helix naticoides*, *Pomatias elegans* *Helix aspersa* i *Rumina decollata*). Obje spomenute vrste česte su vrste puževa u Dalmaciji, a tijekom 2013. godine viđao sam ih na više lokacija u Grohotama. *Pomatias elegans* inače spominju Vesna Štamol i Božana Jovanović u svome radu „Razširjenost kopnenih polžev *Pomatias elegans* in *Pomatias rivulare* v Jugoslaviji” iz 1990. godine gdje se navodi da je puž zabilježen u Maslinici 20. kolovoza 1956.). Za stručnu pomoć zahvaljujem dr. sc. Vesni Štamol i mag. Barni Pall-Gergely.

Determinirani puževi:

<i>Aegopis</i> sp. ¹¹	Podvelagomila/Grohote, 8. kolovoza 2013
<i>Cerņuella</i> sp. ¹¹	Banje/Rogač, 16. prosinca 2012.
<i>Cochlostoma</i> sp. ^{11 i 12}	Podvelagomila/Grohote, 7. siječnja 2014
<i>Liburnica setosa</i> ¹¹	Kavčina/Grohote, 24. svibnja 2013.
<i>Monacha</i> sp. ^{11 i 12}	Podvelagomila/Grohote, 18. prosinca 2013.

Napomena:

Puževe pod brojem ¹¹ determinirao je mag. Barna Pall-Gergely iz Mađarske.

Puža pod brojem ¹² determinirala je dr. sc. Vesna Štamol.

OSTALI DETERMINIRANI PREDSTAVNICI FAUNE OTOKA ŠOLTE

U listopadu 2013. nakon obilne noćne kiše našao sam u dvorištu uginulu životinjicu sličnu kućnomu mišu. Odmah na prvi pogled zaključio sam da nije riječ o njemu. Uši su izgledale nepravilnije i više nalegnute uz glavu, njuškica je više bila izdužena (ukazivala je na životinjicu koju ruje). Duljina 5-6 cm zajedno s repićem. Svega nekoliko dana od viđenja ove “beštijice”, istu takvu mi je na fotografiji poslao speleolog Tonći Rađa iz Splita (fotografija i tekst o patuljastoj rovcu objavljeni su na *Dalmacija News*, neovisnome hrvatskom portalu 21. listopada 2013.). Riješio je moje sumnje i determinirao moju “beštijicu”. Sada sam gotovo siguran da i na Šolti živi najmanji sisavac na svijetu, patuljasta rovka – *Sorex etruscus*. Zabilježena je i na otoku Silbi (Nikola Tvrčković, Jene J. Purger i Jozsef Lanski: “Terestrički sisavci otoka Silbe”, u: *Otok Silba, prirodno i kulturno blago*, ur. Jasmina Mužinić, Jene J. Purger, 2013., 132-139).

Popis ostalih determiniranih predstavnika faune:

Paličnjak <i>Bacillus sp.</i>	Podvelagomila/Grohote, 7. lipnja 2013. (det. dr. sc. Cszaba Szinetar)
Crni vojnik <i>Hermetia illucens</i>	Podvelagomila/Grohote, 19. kolovoza 2013. (det. prof. dr. sc. Krzysztof Szpila).
Divlja pčela <i>Eucera longicornis</i>	Lokva/Grohote, 22. svibnja 2013. (det. mr. Bože Kokan)
Osa mravljarica <i>Mutilla quinque maculata</i>	Podvelagomila/Grohote, 18. listopada 2013. (det. dr. sc. Andrej Gogała).
Bumbar <i>Bombus lucorum</i>	Grohote, 23. travnja 2014. (det. dr. sc. Andrej Gogała)
Velika osa <i>Megascolia maculata</i>	Srednje Selo, 12. lipnja 2013. (det. dr. sc. Andrej Gogała)
Osa <i>Scolia hirta</i>	Banje /Rogač, 20. kolovoza (det. dr. sc. Andrej Gogała)
Mrmak <i>Gryllotalpa gryllotalpa</i>	Basilija, ljeto 2013.
Opnokrilac biljojed <i>Arge sp.</i>	Grohote, 4. ožujka 2014. (det. dr. sc. Andrej Gogała)

Osa Vesputa germanica

Grohote (u kući), 10. ožujka 2014.
(det. dr. sc. Andrej Gogala)

Opnokrilac *Raphidioptera*, *Raphidiidae* (podaci: mr. Bože Kokan i dr. sc. Andrej Gogala). Podvelagomila/Grohote, 17. svibnja 2013. Snimio: Dinko Sule

LIHENOFLORA

Lobothallia radiosa Opatija/Grohote, 28. siječnja 2013.
(det. dr. sc. Franc Batič, prof. biologije, Biotehnički fakultet Ljubljana).
Ovaj lišaj na kamenu dosta je zastupljen na mnogim lokacijama na Šolti.

IZ SVIJETA GLJIVA

U posljednje vrijeme nisam pratio svijet gljiva pa je broj determiniranih gljiva oskudan. Broj determiniranih gljiva ipak se povećao zahvaljujući dr. sc. Zdenku Tkalčecu s Instituta *Ruder Bošković* iz Zagreba, koji je determinirao gljive u popisu.

Gljiva *Helvella* sp. poslana je na mikrobiološku analizu, rezultat još nisam dobio. Nađena je na Kutu/Grohote (Venini bori) u studenome 2012. Snimio: Dinko Sule

Popis determiniranih gljiva:

Amanita ovoidea, jajasta muhara,
Amanita vitadinii, Vitadinijeva muhara

jestiva i uobičajena vrsta na otocima
vrlo rijetka mediteranska vrsta.
Našao ju je Bartul Runjić na lokaciji
Vodnjak, u masliniku, 26. travnja
2014.

Hypholoma fosciculare, sumporača,

otrovna 1000 m JI od centra Grohota,
7. studenoga 2013.

Scleroderma verrucosum,

bradavičava krumpirača,
otrovna gljiva. Nađena na Brdu/
Grohote, uz cestu, 10 studenoga
2013.

Amanita ovoidea. Našao je Duje Radić iz Grohota uz cestu za Nečujam, 14. sudenoga 2013. Snimio: Dinko Sule

Amanita vitadinii, Vitadinijeva muhara. Snimio: Dinko Sule

Lyophyllum sp. (det. dr. sc. Zdenko Tkalčec). Radi se možda o *L. decastes* ili *L. fumosum* (obe su jestive). Nečujam, ispod borova, 10. travnja 2014. Snimio: Dinko Sule

LOKVA GROHOTE

Lokva, zv. Lokva kod Grohota mjesto je gdje često odmaram dušu. Zanimljiva je po svijetu flore, jednako tako i faune. Na tu malu oazu prirodne ljepote čovjek je digao ruku. Prošle godine zatekao sam u njoj ribice (*Carassius auratus* i još dvije vrste meni neznane). Ove godine još gore zlo. Netko je ispraznio svoj akvarij i u lokvu ubacio crvenouhu kornjaču (*Trachemys scripta elegans*) i žutouhu kornjaču (*Trachemys scripta scripta*). Iz Zavoda za zaštitu prirode iz Zagreba upozorili su na opasnost prisutnosti crvenouhe kornjače u lokvi. Radi se o vrlo invazivnoj vrsti koja tamani biljni i životinjski svijet. Dakle, mogla bi ugroziti vodenog kornjaša, *Cybister laterimarginalis*, ugroziti će i punoglavce (žabu – zelenu krastaču, *Bufo viridis*). Dakle, ova kornjača ugrožava šoltansku bioraznolikost. Čitao sam da je Zakonom zabranjeno crvenouhe kornjače bacati u lokve. Pa kad je to već zabranjeno, Zakonu, prijavljujem nepoznatu osobu koja je, znanjem ili neznanjem, kornjače ubacila u lokvu. I na kraju ovog mog prikaza o svijetu flore i faune, napisat ću: Šteta je što su šoltanske lokve zapuštene, a toliko su važne za svijet faune otoka Šolte.

Dinko Sule

ZANIMLJIVOST IZ JAME PIŠKERA

Speleolog Tonći Rađa spušta se u jamu u uvali Piškera (15. studenoga 2012.).
Snimio: Dinko Sule

Tonći Rađa speleolog iz Splita istraživao je podzemnu faunu, odnosno faunu u šoltanskim jamama. U jami u uvali Piškera/Nečujam našao je za znanost nezabilježenu vrstu pseudoškorpiona. Ta mala *beštijica* znanstveno je obrađena i dobila je naziv *Microchthonius solentanus* (solentanus po imenu otoka Šolte). Znanstveni rad autora: B.P.M. Ćurčić, T. Rađa, Biljana Rađa, R. N. Dimitrijević, V. T. Tomić i B. S. Ilić, naslova **A New Cave Pseudoscorpion from the Adriatic Isle of Šolta (Dalmatia): *Microchthonius solentanus* n.sp. (Pseudoscorpiones: Chthoniidae)** objavljen je u **ACTA ZOOLOGICA BULGARICA, 65 (3), 2013: 283-287.**

Tonći Rađa našao je još dvije *beštijice* (u šoltanskim jamama), za znanost nezabilježene vrste. I one će kao i ovaj pseudoškorpion u znanstvenom imenu dobiti ime naše Šolte. Znanstveni radovi o ovim predstavnicima šoltanske podzemne faune (faune u jamama) uskoro će biti objavljeni u znanstvenim časopisima.

Hvala Tonću Rađi što svojim znanstveno-istraživačkim radom reklamira Šoltu, te doprinosi što boljem poznavanju šoltanske bioraznolikosti

Dinko Sule

UDRUGE

Na Šolti je registrirano 40-tak udruga. Sve te udruge financira Općina Šolta. U ovom broju *Baščine* donosim tekst kojeg je o sebi napisala udruga *Buđenje*, jedna od *friško* osnovanih. Poželimo joj uspješan rad, jer htjeli ne htjeli morali bi se svi probuditi iz *komatoznog sna*.

Imao sam prilike čitati u dnevnom tisku kako su udruge, a u državi ih ima *mali milijun, makinje za prat šolde*. A opet, čitao sam kako su udruge nezaobilazne sastavnice civilnoga društva. Radi usporedbe u načinu financiranja današnjih udruga i udruga koje su osnivali naši djedovi i pradjedovi objavljujem kompletna PRAVILA Dobrotvornog podpomagajućeg društva „Mladenački napredak“ iz Grohota.

Udruga Buđenje – udruga za promicanje zdravog života osnovana je u kolovozu 2013. godine u Stomorskoj na otoku Šolti. Osnivanje udruge se temelji na čvrstom uvjerenju o snazi pojedinca, stalnom razvoju njegovog duha i tijela te održivom razvoju okoliša u kojem živi. Naša vizija je vratiti život na otok edukacijom mladih i povećanjem mogućnosti za njihovo zapošljavanje u lokalnoj zajednici.

Naša misija je organizacijom različitih edukativnih, sportskih, kulturnih i zabavnih manifestacija prvenstveno mladima na otoku osigurati snažniju integraciju u ukupan društveni život, poticati međusobne suradnje te stvarati pozitivne socijalne pomake kroz povratak životu na otoku. Udruga *Buđenje* želi biti dio procesa stvaranja uvjeta za pametan, uključiv i održiv razvoj te edukacijom uključiti što više mladih koji su spremni pokrenuti promjenu u svojoj zajednici.

Cilj udruge je promicati vrednote zdravog života, podizati ekološku svijest, isticati važnost zaštite okoliša i korištenja obnovljivih izvora energija te poticati održivi razvoj otoka osobito u poljoprivredi, ruralnom, eko, agro i sportskom turizmu. Navedeni ciljevi će se postići međusobnom suradnjom mladih na otoku te zajedničkom organizacijom brojnih edukativnih i sportskih aktivnosti.

Sudjelovanjem u radnim skupinama udruge te individualnim volontiranjem svi članovi imaju mogućnost kreiranja programa i aktivnosti udruge kao i sudjelovanja u istima doprinoseći svojim znanjima i vještinama

razvoju zajednice. U radu udruge će se poticati kreativnost, samoinicijativa i pozitivno razmišljanje kako bismo zajedno izgradili zdravu radnu okolinu i sretniju budućnost. Pridruži nam se i počnimo zajedno kreirati bolju budućnost za mlade!

Članovi udruge mogu postati fizičke i pravne osobe koje ispune i dostave pristupnicu te uplate članarinu na račun udruge. Potpisivanjem pristupnice članovi iskazuju interes za rad udruge i prihvaćaju odredbe statuta i ostalih akata udruge. Članstvo može biti punopravno, pridruženo ili počasno. Odluku o iznosu godišnje članarine za pojedine kategorije članova donio je upravni odbor udruge Buđenje na sjednici 15.09.2013.:

- 150 kn za sve osnovne (zaposlene) članove Udruge*
- 100 kn za studente, nezaposlene i umirovljenike.*

PRAVILA

DOBROTVRNOG PODPOMAGAJUĆEG DRUŠTVA «MLADENAČKI NAPREDAK» U GROHOTAMA.

§ 1. Ime i sjedište društva.

Društvo se nazivlje Dobrotvorno-Potpomagajuće, pod imenom «Mladenački Napredak».

Sjedište ovog društva jest u Grohotama na Solti.

Društvo može imati svoj barjak kojega po volji odlaže.

§ 2. Društvena svrha.

Svrha je društva: a) jačati među članovima vjersku i naravno svijest; b) pomoći članove na rad i štoduju i u nevolji pritići im u pomoć, bilo sretnom bilo novčanom pripomoći. U jesnu riječ društveni i telesni uzgoj članova.

§ 3. Društvena sredstva.

Društvena sredstva su: a) društvene prostorije i knjižnica; b) sastanci i skupštine u sjeni i izvan sjedišta društva; c) poučna predavanja, te vježbe u govoru, pjevanju, glazbi, tjelesnoj, predstavljanju, kao i javna izdavanja istih; d) prisustvovanja kod izvanih i svjetskih svečanosti za društvenom zastavom i glaznom ili bez njih, a ili bez društvenog znaka i odličja. Stika društvenog odličja i zastave objavit će se Vladini prije nego se uvede; e) sakupljanje članarine i svakodnevnih darova i zapisa od članova i od učlanova.

§ 4. Članovi društva.

Članovi se dijele u redovite, počasne i izvanredne: a) Redoviti članovi može postati svaka neporočna osoba od 18 do 50 godina; b) Tko želi pristupiti u društvo, treba da se prijavi obravi pisano ili usmeno, a uprava je dužna, da u svojoj narednoj redovitoj i jednoj iznane prijavi na dužni rok; c) Počasne članove imenuje društvo; d) Izvanrednjem postaje svaki onaj koji odjelnom uplati za uvjok.

§ 5. Prava i dužnosti članova.

a) Svi članovi imaju pravo prisustvovati društvenim predavanjima i sastancima, ili prisustvovati društvenim vjedačinama bitni i liš iznane, mogu samo redoviti članovi. Ostali mogu svaki redoviti član imati pravo na potporu u osobnoj bolesti, ali tek onda kada društvo ima imalo dovoljno imovine i kada to skupština zaključiti. Skupština odlučuje i o svim pravima svoje vrste članova (osetina); b) Dužnost je članova da redovito plaćaju od skupštine određenu članarinu i osjetinu; da strogo vrše društvena pravila i čuvaju društvo čast, te da svim silama promiču društvenu sreću. — i. poticati dužni su članovi potpisati potpisnog člana i u slučaju smrti prisustvovati sprovodu; c) Pravo je biti članom društva i on sam odup. ili se skopština zaključiti u slučaju dotični gubi svu prava, i se može naknaditi, da on se povratu uplaćeni novac.

§ 6. Društvena Uprava.

Društvena uprava sastoji se od predsjednika, potpredsjednika, tajnika, blagajnika i još dva ili više članova. Uprava pričinuje godišnje račune, brine se za pouku i zabavu i u opse pazi, da se strogo vrše društvena pravila. Za radnike uprave koji mogu odlučivati apsolutnom većinom, mora biti prisutna najpovoljnija većina članova uprave. Protiv odluke uprave može se član parovati na skupštinu, te tada se liš nastupiti prema vlastima i protiv trećim

pe predsjednika koji će jest uz Tajnika popisivati društvene upis.

§ 7. Društvena skupština.

Skupština može biti glavna, redovita i izvanredna; a) Glavna je skupština obična u prosincu, izabire upravu i pregledni račun i vijeta o naredbama pravila; b) Redovita je skupština svakog mjeseca: 1. prima i odobrava članove; 2. vijeta o predlozima uprave i pojedinih članova; 3. Odlučuje o računima i predlozima; 4. Stvara društveni poslovnik i raspisuje o svim potrebama društva; c) Izvanredna skupština saziva se prema potrebi ili upravi, ili ako to traži nepovoljna većina članova. U tom slučaju potpisuje pismenu prijavu upravi, uznašajući predmet vijetovanja; d) Za zakonite skupštine mora biti prisutna najpovoljnija većina članova, koji pravovaljano mogu odlučivati apsolutnom većinom.

Ugovorjeli su glavna, redovita i izvanredna skupština.

§ 8. Pregledni račun.

Glavna skupština izabire tri ili više preglednih računara. Oni raspisuju list u upravi, a mogu u svako vrijeme računati od blagajnika, da mu pregledaju račune.

§ 9. Razrješiti društva.

Razrješuje se društva, koje se mogu nastati ostaje društvenog odlučuju, riješava obrambeni sud. — Obrambeni sud, koji se sastoji od 12 članova, uključuje u svim predlozima apsolutnom većinom. Zaključuje obrambena kada valja se potkriti, a inače dotični predlozi bili članovi društva.

§ 10. Ustrojenje društva.

Sud promatralo je odbor nekoga društva društvenim sekretar je skupaštom, na kojoj se bili pojedini društveni pravilnik i pregledati će se ustrojenje društva, to se izmjenjati novu upravu.

§ 11. Raspust društva.

Društvo se raspusta, ako ili kroz raskol ili članova spoo ispod (5) pet ili ako ga vlast raspusti. U ova slučajja društveni imovini pripada društvu, koje li se kroz tri godine nastavlja u istom mjestu sa istim svrhom, inače svi članovi pripada mjesnoj (Bintov-
stni) Sv. Stjepanu, za ovo to se primati zadnji pred-
sjednik.

Predsjednik:
Josip Elezović, v. r.

Tajnik:
Marin Cocić Viktor, v. r.

Br. VIII. 21303 od 1911.

Povjereničar je u imeu § 11. zakona iz Studenoga 1867. D. Z. L. Broj 134, na društvo "Mladenački Napredak" u Orahovcu jednji 50 uim pravilima.

Zadati, dan 10. siječnja 1912.

Za upisništvo: C. K. Namjesništvo
T. H. N. S. C.

§ 1. Ime i svrha društva.

1. Društvo se nazivlje Dobrotvorno-Potpomagajnoe pod imenom „Bludenski Napredak“.

2. Sjedište ovog društva jest u Gradskom na oboku Soli.

3. Društvo može imati svoj barjak kojeg po volji odabere.

§ 2. Društvena svrha.

4. Svrha je društva, na jedan drugoga pripomaže osobito u potrebama službovanja, a ta eni osobljna bolest ili nezadana smrti kako društvena pravila dopustila budu. U jednu ruku tylošnim i duševnim negojam.

5. Kad bi se dogodilo da jedan član pretrpi vjersku i materijalnu dažnost, što bi mogla prouzročiti neželost i društva, da pomiri u veliku potvarenost, sa istim se predumaže stroge mjere, kao n. p. opomenu prva, druga, treća, glasa, a zatim privremeno isključenje iz društva za šest mjeseci, gduće sva prava na potporu.

6. Glasa prva imosi i drugi 2, a treća 3. Dni. Svršilo kad bi koji član ovoga društva našio protiv društvenih pravila, zagovorno na predstave, pleasre i rurne izide i druge zabave, koje bi prouzročile ovom društvu štete i omalovaženja, osim se preduzimlje stroge mjere kao što glasi § 2 točka 5. 6.

7. Kad bi se okrivljenik poslije šest mjeseci nego u isto isključen i izvanje sva prava na potporu, pokorio pomozitoj kazni, bi se opet primio u društvo, mora da uplati sve one materijalne mjesečne pristojbe i materijale osuđenice.

8. Kad ima sve opomene i glasa, može pomoziti, tuda se okrivljenik, isključuje iz Društva za uvijek.

§ 3. Društvena pristojba.

9. Društvene pristojbe u kojima bi se držali sjedišna, jesti sami se redovite članove društva. Svrhi član kad hoće da govori mora platiti rličé u predstavljenici koji će mu je po resu dozvoliti te mora

naći na sredini dvorane stojati na noge poluglav a okrenuti licem prema upravi odnosno predsjedniku, te ruku i glavu veći predlag izreći. Kad se ne bi držao gori spomenute točke spala pod globu koju mu predsjednik izdri kako glasi § 2. točka br. 8.

10. Najzastup u kući ne se držati ako društveno kuće i sve ostale spise, spudala pod pasku strjika i blagajnika.

11. Poučim predstavnika vještbe u pravosu, glavo, (jelovjeđa), predstavljanja, plasu kao i jasno izvijestio je toli, društvo se nastojati što više, da imatati područava i razvija.

12. Prisustvovanje kod članova i svjetovnih svjetovnih, saditi se na svjetovnih svjetovnih društva.

13. Društvo može primiti svjetovnih članova i zapisa od članova i nečlanova u kući društva.

§ 4. Članovi društva

14. Članovi se dijele u redovite, počevši i vještbojke.

15. Redoviti članovi mogu postati svaki nepovoljno osoba od 18 do 50 godina, koja govori hrvatskim jezikom, potpis se i potpisati se potpisom, rječno i čestito.

16. Tko želi postati članom, mora putom pisanog dopisa redovite članu biti predložen upravi društva i potpisati, predložiti. Tko mora potpisati i predložiti, član redovite stala i članovi. Ako je član predložen na molbu mora je uzimati mora biti potpisati osoba, koji on je prijavitelj i on mora sadržati se njegov vjernost i se putom odnese predložiti.

Članstvo je kako slijedi

od 18 god.	do 25 god.	Dia.	8
- 23	- 30	-	Dia. 10
- 24	- 35	-	Dia. 12
- 25	- 40	-	Dia. 14
- 40	- 45	-	Dia. 16
- 45	- 50	-	Dia. 20

A mjesečna pristojba je 2 Dinara svakom jednako, a za službu bolesnih članova skupština može povući članarina. Kada je član primljen na doživotnoj redovitoj sjednici, mora da dođe i položi zakletvu, osim ako je zaprečen bolešću i ako je odsutan iz mjesta. Kad bi se nastipjelo onda na trećoj redovitoj sjednici, moraju se i položiti zakletvu uz odpušta od Društvenog članstva. Sveje za knjižicu društvenih pravila tam uplatiti koliko skupština odredi, i knjižicu kad bude uplaćivati mora za sobom donijeti i u 24 sata dati. Tko se ne bude držao gorejih naredaba bit će strogo kažnjen.

17. Počasne članove amenjuje na predlog uprave glavnog skupština zbog osobitih zaslug u radu in društva.

18. Utemeljiteljem postaje svaki član koji od jednoga plaći 500 Dinara ili odnosi društvo kapitalnog imanja u visoj vrijednosti.

a) Sveje kad bi koja korporacija ili društvo htjelo da postane članovima ovog društva, te daju se sa sobom tako kojeg materijala u svojoj vrijednosti ili u novcu, da mogu postati redoviti članovi ovog društva, samo morbe do 50 god. staru. Ako bi bilo starijih moge postati članovi utemeljitelji koji se samo imaju pravo na osmrtninu i za isto uplaćivati mjesečnu pristojbu. Tako i gluhonijemu namode se primiti:

b) Punitelak koji bi bilo ispod 18 god. a koji se svojim korporacijama postati članova ovog društva moge ga se primiti samo kao punitelak, ali ne može, da njeva nikakove pogodnosti društva, i i potpore i osmrtnine ihak ne navrši 18 god. a mjesečno pristojbu mora uplaćivati za polak redovnog člana.

§ 5. Prava i dužnosti članova.

19. Sve tri vrsti članova imaju pravo jednako-vaće učešće društvenim zaslugama i paschama.

20. Samo redoviti članovi imaju pravo učestvovati u in društvenim sjednicama, birati, i biti biranim, glasaovati i izabirivati. Svaki redoviti član koji bi bio

larnu od skupštine, na čelo koji zastupstvom. Ako to njegovo ekonomsko stanje dopušta. Skupština ovog mjesta mora da se primi izabrane časti, a kad sebi liho da se primi i nobi, mogao da opravda pojedljivo svoja dužnost spola pod glavu od 10 dinara, čime ako je već prošle godine bio u službi, a to stoji ako se bude primili u njegovoj dobroj volji.

21. Svaki redoviti član imaće pravo na potporu u slučaju bolesti 2 dinara svaki dan za koje mora dobiti liječničku svjedočstva u kojoj mora biti naznačen vrst bolesti, dan kad se razbolio i kad je ozdravio. Svjedočstva mora imati potpis liječnika koj ga je liječio i drugu svjedoka. Ako u mjestu liječnika nema to dolazi na uvažnost društva.

22. Ako član boluje samo jednu sedmicu dana nema pravo na potporu osim ako budeje duže sedmice ili više dobije potporu i za prvu godinu, to jest se računsa od dana prijave.

23. Članovi koji bi obolili od neurednog života, ili koji bi pokvarili zdravlje radi svoje lakohuznosti, pijanstva, raskalsšenja i slično, nemaju prava na potporu i kad bi član u bolesti kakav rad radio nema prava na potporu.

24. Član koji slučajno dobije ozledu na životu u tuđinstvu i od toga boluje, društvo mu neće pripoznati niti potporu dati, osim kad bi se osvjedočilo, da je isti u nevinosti dobio.

25. Potpuna se potpora daje bolivom članu samo 14 (četrnaest sedmica) u godini ili u 12 mjeseci pa bolovan on trajno ili prekidno. Kad član nebi ozdravio za sedmest (14) sedmica društvo mu neće dati nikakove daljne potpore kroz onu dvanaest (12) mjeseci, ali će članovi društva nastojati da mu po mogućnosti pomognu.

26. Član koji bi bolovao od venerične bolesti (černa) nema prava na nikakovu potporu.

27. Svaki član koji boluje, a liječnik mu naravno da se mora izdati svaki po svjedocm zdravlja, ima prava na potporu.

28. U slučaju bolesnog člana, da ovo društvo ne bude zadovoljno sa svjedodžbom liječnika, koji ga je liječio, ima društvo pravo uzeti jednoga ili više liječnika na svjert, da se je li baš u istom član bolestan bio te kada se njegova bolest obistinila, troškove plaća društvo, a kada bi se pronašlo da njegova bolest ne odgovara istini, dotična osoba, da sam plati troškove, kad ne bi bilo, da gubi sva prava i prestane biti članom društva.

29. Član koji bi dobio na životu ozljedu na radu ili kod kuće, a nema dokaza, da je isti u pijanstvu dobio, ima pravo na potporu.

30. Svaki redoviti član kad stupi u društvo nema prava na potporu, za jednu godinu dana, računajući od dana ulaska.

31. Ako bi jedan bolesni član pobadjeo kretanje i takavne izre, koje bi pogoršale bolest, nema prava na potporu.

32. Društveni novac nesmije se nikome pozajmiti niti u druge svrhe upotrebljavati nego samo u društvene svrhe i potpore, a pretiatak mora se na istom danu uložiti u korist društva i prema utvrdjenosti upravnika može se zaključkom sjednice upotrebljavati u što više koristi.

33. Skupština odlučuje i o svoti novaca, da odredi prava penzionara, osuštine, te svakom članu 100 (sto) dinara osuštine.

34. Prava svoja redoviti članovi vrše članovi samo osobno, t. j. da ih nitko nemože zamjeniti u njihovom poslu, niti po naredbi, niti po punomoći.

35. Dužnost je članova da redovito plaćaju svu skupštinsku odredjenu članarinu i osuhtinu pa bio član bolesan ili zdrav, brinuli se za napredak i dobrobit društva, da sprovode časno i pošteno življenje, čuva se pravica koje bi društvo zaslužio dati mu.

36. Svaki redoviti član plaćati će mjesečno, mjesečnu pristojbu od 2 Dinara.

37. Svaki redoviti član koji nije izvan sjednice društva mora po mogućnosti dolaziti na redovite sjednice, a kada sebi otkaz dužan je opravdati ovaj nedolazak upravi, inače mora platiti glavu od 1 Dinara ako je bolestan.

38. Svaki član mora dobro pomisliti društvena pravila i u svemu se njih držati, jer inače gubi svo prava na potporu i na povlastice društva.

39. Svaki član ne može li sa dva (2) mjeseca mjesecnu pristojbu glave i osmrtnine; bijak ga mora pisano ili usmeno obavijestiti da duguje društva, te doplatiti li do sljedeće sjednice 1. i trećega mjeseca bili se izbrisani iz društvenih knjiga, i u slučaju bolesti ili smrti gubi svo prava na potporu. Pristupiti pako šest mjeseci da dotični član ili njegovi još opet članom društva, mora uplatiti kao novi član članinu i mjesecinu.

40. U slučaju bolesti član je dužan odmah obavijestiti predsjednika Otkora bolesti, a koji ga toče odmah poći pregledati i obavijestiti određeni odbor, da ga nadgledaju iznositi daljnje izjave bolesti.

41. Svaki član koji promijeni novj stan mora kroz jednu mjesec poslati svoju adresu tajniku, a kad ta ne bi učinio platiće se glava od 5 dinara.

42. Svaki redoviti član koji se odseli na otok Solta ili koji ne stanuje na Soltu mora platiti 2 Dinara mjesecnu pristojbu i svoj otkaz javiti društvu. Ali članovima sama može od jednogput platiti za cijelu godinu.

43. Članovi koji su u vojničkoj službi, društvena pravila ostaju se njih izvan krjeposti, te su uplatom potporom tako osmrtninama, a kad se povrate udijal se svo društvenim pravu.

44. Član koji živi izvan društvenog sjedišta, a slučaj bolesti mora pisano javiti društvu da se je ozbio, te kad ozdravi da pošalje društvu ljekovničku svjedočstvu sa potpisom od (4) četiri svjedoka, ili ako je dotičnik u bolnici mora poslati ljekovničku

svjedodžbu sa pečatom od Italije gdje je bio za vrijeme bolesti.

45. Član koji putuje po moru radeći na brodovima a stavlja da oseb na brodu gdje nema liječnika, dostupna mu je svjedodžba kapetana broda, sa potpisom od četiri moznara kao svjedoci.

46. Kad član koji je vani društvenoga sjedišta hoće da završava društvo sa krivim složenima i svjedodžbama, društvo će po sumnji nastojati sve moguće izvještaje dobiti od konzulata ili slično tomu, i kad bi se društvo svjedodžbe o krivim svjedodžbama postupiti će se kao pod § 5 tačka 2.

47. Kad jedan redoviti član umre, svaki redoviti član mora platiti 5 dinara osmrtnine, koje će uprava polirati, i predati nasljednicima ova svotu, a to samo komu je on napisao.

48. Kada bi se dogodilo da umre više članova u jednom mjesecu uplata osmrtnine redovitih člana moraju nadmašiti 10 Dinara a za uplatiti osmrtninu umrlih članova ako društvena blagajna bude imati dovoljno kapitala, mora da isplati. Poslije da na raspored redovitih članova mora se sakupljati svaki mjesec, dok se sve ne nadoknadi društvenoj blagajni. Ne bude li imati društvena blagajna dovoljno kapitala onda se mora među članovima doglašiti mjesec na raspored sakupljati, dok se isplati osmrtnina za umrle članove.

49. U bolesti dužni su članovi posjećivati bolesnog člana osim što oni koji imaju odročeni za to. Ako nisu vidili dužnost da plate globu od 5 Dinara.

50. U slučaju da jedan član umre u sjedištu gdje je sjedište društva svaki mora da prisustvuje spriječeni, koji ne može mora platiti globu 10 Din. Za kojeg i onaj koji se ne bi odazvao kad se po imeniku zove spada isto pod globu od 10 Dinara, a koji bi se odazvao iz povorke spada pod istu globu. Svaki član koji bi pušio i neupitno se potušio u povorci spada pod istu globu gore naznačenu.

51. Prestaje biti članom društva ako sam istupi ili ga skupština isključi po razli javnih dokaza i prekršenih društvenih pravila. U pomenutom slučaju članu dotičnik gubi sva prava i nemože zahtjevati, da mu se povrati uplaćeni novac. Nego naprotiv član koji sam istupi ili ga skupština isključi ima bilo iz kakvog razloga kroz tri mjeseca mora uplatiti društva sve zamislale mjesečne pristojbe i globe i oamrtinats do dana isključenja. Ako se dotični nebi pojavio, Društvo ga mora putem Bratova Nadležne Vlade i j. putem petičnje tražiti da uplati.

§ 6. Društvena Uprava.

52. Društvenoj upravi treba da se svaki član pokori i obožava u društvenim odnošajima i skupštinama.

53. Društvena Uprava sastoji se od:

1. Predsjednik; 2. Podpredsjednik I; 3. Podpredsjednik II.; 4. Tajnik; 5. Računovodja; 6. Blagajnik; 7. Povjerenik; 8. Predsjednik odbora budžeta (Revizori 4); 9. Stražari; 10. Izborni članova; 11. Barjaktar; 12. Vratari; 13. Kućničar.

54. Dužnosti Uprave. — *Predsjednik.*

a) Predsjednik je glavni upravitelj cijelog društva; njemu se mora svak pokoriti i njegove riječi slušati. U protivnom slušaju ima vlast kazniti članove sa globom kako pod § 2 toč. 8., koje globe mora član odmah platiti ili mu se u mjesecne uplate uračunati.

b) Predsjednik vlada sjedinama, otvara i zatvara ih, drži red i skrta se da se strogo drže društvena pravila.

c) Predsjednik ima pravo podijeliti članu riječ, i ako ovaj u pravilima u opreku dođe, ista mu oduzeti; ima nastojati da svaki odbojnik ima svoje dužnosti vršiti.

d) Na molbu jedne trećine članova u dobrom stanju, mora sazvati izvanrednu sjednicu i izvršiti sve što društvo od njega traži. Predsjednik mora paziti da za vrijeme sjednice nitko ne izlazi bez dopusta iz dvorane.

e) Novo izabrani predsjednik prije nego prima svoju dužnost, dužan je pred društvom položiti svodana zakletvu po povjereniku, koji će poslije za to biti biran.

f) Dužnost je povjerenika zapriječiti novo izabranog predsjednika, kao i sve ostale upravitelje društva postaviti ih na svoje mjesto, te kratko upozoriti ih o svojim dužnostima.

g) U slučaju da predsjednik prekrši pravila društva, te se članovi svjedoče da on ne radi na korist društva u svakom pogledu, uoblađuje se povjerenika da na dežurnoj sjednici izjavi krivim predsjednika, te ne njegovu molbu predsjednik mu mora dozvoliti držati riječ i uoblađiti podpredsjednika da ga zastupa dok se rasprava bude u istom vodila. Proti njemu se mora postupiti kao proti svakom drugom članu, a nadje li se krivcem, podpredsjednik prvi ostaje na njegovu mjestu do glavne skupštine.

h) U slučaju podpredsjednik I. da se ogriješi, zastupati će ga podpredsjednik II.

i) Predsjednik dužan je prisustvovati svim sjednicama, ako nije zapriječen bolešću ili važnim poslovima, te ne birati zapriječen i ne opravda li svoj nedolazak pristupanja, postupat će se kao pod § 3. točka 37., a kad ne bi do tri puta došao, bit će dignut sa uprave te u istu vrijeme odlučit će se što se mu učinilo, tako isto kad bi se jati zatvorila na časti, otklećio od mjesta ili umro.

n) Predsjednik može biti u svakom odboru bez glasovanja. Bilo li društvo imati novaca, koje bi kamate davati moglo, nastojati mora skupo sa ostalim odborom, da taj novac u sigurno mjesto i dobru kamatu dođe.

55. Podpredsjednik I.

a) Dužnost je podpredsjednika I. zastupati u svim slučajevima odsutnosti, bolesni ili smrti. Prisustvovati u svim sjednicama i svih se točaka držati kao pod točku 34.

56. Podpredsjednik ili

a) Dužnost je drugog podpredsjednika kao i prvog, a protivnom slučaju postupiti će se kao pod točku 54.

57. Tajnik

a) Tajnik mora držati točno sve spise od svih novaca primljenih i potrošenih, držati vjerno i točno sve što prođe na jedinicama i sudjelovati svakom odloru. Isti će držati sljedeće knjige:

1. Zapisnik sjednica i knjigu sviju kažnjivih članova te i knjigu radnih radnica, osakaćenih i umaknutih članova;

2. Knjigu primljenih, odaločenih i umrlih članova;

3. Knjigu bolesnih;

4. Knjigu imena svih članova, njihova boravišta i ponašanje;

5. Zapisnik sviju stvari, koje pripadaju društvu.

b) Čim se sjednica otvori, dužan je tajnik pročitati zapisnik prošle sjednice; također dužan je pisati za društvo u svakom slučaju kako društvo odredi. Svi troškovi, koje tajnik učini za društvo, bit će mu isplaćeni kod prve redovite sjednice.

c) Tajnik primaće sve dar ili plaću kako društvo odredi, a u slučaju da se zaljubi na službu, ne će primiti nikakova dara ili plaću.

d) U slučaju da tajnik zanemari društvene poslove, društvo će najprije na sjednici odlučiti šta da učini protiv njemu, kao dignut ga sa mjesta uprave; kaznit ga globom, ali da ne smije nadmašiti više od 10 dinara.

e) Tajnik mora nastojati da prisustvuje svim sjednicama, ako ne bi bio zapriječen nekom važnom poslovima ili bolesti te da ne bi opravdao svoj nedolazak na sjednicu, postupat će se prema § 5, lat. 37.

f) U slučaju odsutnosti tajnika mora ga zastupati računovodja na priporuci jednog člana, kojega predsjednik odabere prvećemnom.

58. Računovodja

a) Računovodnja je dužan voditi račune cijelog prihoda i rashoda, zahvaljujući svakoj sjednici u posebnu knjigu koliko koji član isplati pristojbine, kazne i ne troškove, a na svršetku sjednice dužan je predati tajniku račun primljenih i potrošenih novca. Isti mora držati sljedeće knjige:

1. Knjigu prihoda i rashoda,

2. Posebnu knjigu ovih, koji duguju za mjesecine, kazne;

3. Knjigu prihoda i rashoda za plesove i ina zabave, sprovode i imenik članova.

b) Svaka pola godine (6 mjeseci) dužan je prikazati točan račun cijelog prihoda i rashoda, to na sjednici glasno pročitati, a na zahtjev svakoga je jesto pregledati na onoj sjednici.

c) Dužan je nefaljeno prisustvovati svim sjednicama, ako nije naprijedno bolestan ili važnim poslovima. Kad isti ne bi došao na dva puta na sjednicu, tajnik će ga po mogućnosti zamijeniti, na pripomoć jednoga člana izabranog od predsjednika, a on ako ne opravda svoj nedolazak, bit će kažnjen kako pod točku 57. § 5.

d) Dužnost je računovodnje sastaviti proračun svaka tri mjeseca te istog predati narednog sjednici društva i nadzornom odboru na uvid; ima voditi sve račune, utjerivati od svakog člana preplate i globe, a sakupiti novce uručiti blagajniku, za sve učiniti namiznu i zahvaljujući. Računovodnja će se opredjeliti na svršetku godine jesam dar ili plaću, a kod bi se isti zahvalio na službi, ne će dobiti plaću. U slučaju zamarnarvanja društvenih posla, se istim će se postupati kao pod točkom 57. slovo d).

59. Blagajnik

a) Predsjednik ima primati sve društveni novac i za njega dobro paziti.

b) Sve isplacene namiznice kod sebe doliko čuvati, te na sjednici načini se sniže svjetovodnja novac izdavati, ako nije račun potpisana od predsjednika,

težnika i računovodje, te potvrđen utraćenim pe-
latom.

e) Blagajnik ne može držati kod sebe više od
100 dinara, izuzevši vrijeme pohoda, a ostali novac
mora položiti u banku, koju društvo odredi.

d) Mora držati u redni knjigu prihoda i rashoda,
spise i sve druge stvari od vrijednosti, koje pripa-
daju društvu.

e) Blagajnik je dužan svake redne sjednice do-
nijeti i knjigu banke, što bude svakom članu na uvid
stanje društvenog imanja.

f) Na završetku službovanja sve račune i knjige
i druge društveni imanja blagajnik mora predati
svojem nasljedniku u potpunom redu.

h) U slučaju bolesti ili odsutnosti može postaviti
drugu osobu na svoje mjesto, koja osoba mora biti
povjerljiv član društva, kojemu je isti blagajnik do-
dužen taj posao čim prije vratiti bivši sa istog odgo-
voran.

k) Blagajnik je dužan prisustvovati svim sjedni-
cama, osim ako nije zapriječen poslovima ili bolešću,
te kad bi isti zanesmario svoje dužnosti, postupak će se
kao i kod ostalih odbornika navodno pod točkom 57.
služe d).

60. Povjerenik

Povjerenik mora tajno cijelo društvo pregledati,
te bez opomena u narednoj sjednici predlagati o tom iz-
nijeti. Kad bi se ocvjedošilo i našao koga krivećen,
također mora biti upravitelja, postupak će se pro-
niti po zaključku sjednice. Također je dužan tajno
pregledati odbor bolesti, da li vrši svoje dužnosti.
Kad bi koga krivotvorio i ocvjedošilo se o tom, po-
stupak će se proći istom kako glasi § 2. točka 6.

61. Predsjednik odbora bolesti

a) Predsjednik odbora bolesti mora da ima knjigu,
u kojoj će držati imena račun bolesnih, i imena pre-
gledača bolesti koje on svjetluno odredi. Sve spise,
koji budu došli na njega, mora dobiti u potpuni

držati, te na svakoj rednoj sjednici društva predložiti. Nadalje vodihi procenam za uplatu bolesnih članova.

b) Dolim član javi predsjedniku odbora bolesti da je obolio, dužan je, ako isti stamuje u sjedištu društva, poći bolesnom članu i ostaviti kod istog kućicu, na koju će se potpisivati pregledati bolesti, koje on mora odrediti svake sedmice po tri člana iz bolesnika predlažu najmanje tri puta na sedmice, osim kućne bolesti.

c) U istoj kućici moraju spavati svoje ime, dan i sat u koji je bio kod bolesnog člana, a napise u posvetnom arku zabilježiti u kojem ga je poludeju našao, te svaki za sebe na rednoj sjednici društva predati.

d) Kad pregledati bolesnih ne bi izvršili nuždu, im dužnost za onu sedmicu, bit će glasniji za svaki put po 1 dinar, ako se ne bi opravdali sa kakvim važnim poslom. Isto tako će biti glasniji ako ne bi dno izvještaj, te na rednoj sjednici pismeno ili nemeno uplatiti će 1 dinar.

e) Kad predsjednik odbora bolesti ne bi vršio svoje dužnosti i ne bi dolazio na sjednice bez važnog opravdanja, postupat će se proti njemu kako glasi točka 57. stava d).

62. Stražari.

a) Dužnost je stražara pristupivati svim sjednicama, a osobito zahtevati bilo u dvorani ili vani.

b) Stražari moraju strogo paziti na red i mir, te kad bi i najmanje stutiti komećanje nemira koje bi moglo stvoriti štetnih posljedica, to moraju odmah bez oklijevanja ili kaziva ugušiti i razučiti potjecanje nemira.

c) Kad se ne bi potjecatelj nemira potvoriti stražarivim opomenama, tada su stražari obavezani odstraniti bunilice iz dvorane silom, te ako ne bi bilo ra dosta 2 stražara, tada predsjednik društva može u slučaju ome) čas izabrati još 2 ili više za uspostaviti mir i red.

d) Kad bi dotično izabrani stručari nenašli svoje dužnosti, naredjenik od predsjednika te bi zbog njihova nepostojba se dogodio tjuma i prouzročavalo društvo štete, bit će kažnjeni svaki po 10 dinara.

63. Učitelj članova.

Dužnost je učitelja članova prisustvovati svim zabavama i parafama; mora strogo paziti da poštu članove, u najnižem redu držati se. Njemu se moraju pokoravati svi članovi i slušati njegovu zapovjed.

64. Barjaktari.

a) Dužnost je barjaktara da svaka dva mjeseca pregledaju društvene barjake.

b) Kad je kojekakva svečanost ili sproved društvenog člana, dužni su prisustvovati. Kad ne bi došli ili ne opravdali svoj nedolazak, bit će glasnjeni kako glasi § 5. točka 37.

65. Vratari.

a) Vratari moraju prisustvovati svim sjednicama i zabavama.

b) Vratari moraju strogo paziti da dok sjednica traje, nitko ne udje u dvoranu, koji nije član društva i koji mu pravo ne daje društvena ustavica (t. j. tajnu riječ), osim ako mu predsjednik dozvoli.

c) Vratar mora strogo paziti i ne puštati nijednog člana van iz dvorane dok sjednica traje, osim dozvolom predsjednika, i mora strogo paziti da se stvori mir i red na vratima.

d) Isto ne smije puštiti u dvoranu nijednog člana koji je svladan s pićem, dok sjednica traje.

e) Treba strogo paziti i upitati svakoga člana na vratima, da li ima kakvog oružja uobičajno sa sobom, te kad bi imao, mora isto predati vratara, koji će ga držati u pohranu dok dostigne kući poslije, bilo to u sjednicama ili zabavama.

f) Kad bi koj član imao svoje oružje, a obavještio se da ga ima sa sobom, bit će glasnjen od 5 do 10 dinara ili isključen iz društva.

g) Knjižničar, koji će držati sve počine knjige društva, mora imati i svoja knjiga, u koju će bilježiti onoga komu knjiga bude za čitanje, i kad mu je hitao povratiti, mora da za istu uplati 50 dinarskih para. Kada knjižničar ne bi vršio svoju dužnost, spada pod glavu kako glasi § 2. točka 6.

60. Uprava prikazuje godišnje račune brine se za pouku i zabavu i uoče pati da se strogo vrše društvena pravila. Te prama uvidljivosti i potrebi drži svoja posebna sjednica i izvještuje na prvoj rednoj skupštini rezultat iste.

61. Svi odbornici kad bi morali izgubiti mjesto za društveni posao, mora im isto biti nadoknađeno iz društvene blagajne.

62. Zaključci za zakonite vjешtine uprave odnose se u svim predlozima uprednja voenja prisutnih, koji mora biti nadpolovična većina također i uprava.

63. Kad jedan član ne bi bio zadovoljan sa odlukom uprave, može se opozvati na skupštinu da ga sudi.

71. Društvo se bii zastupano prama vlasti i prama trećim po predsjedniku, koji se ne tajnika potpisati sve društvenim knjige i spisak.

§ 7. Društvena skupština.

72. Skupština može biti glavna, redovita i izvanredna.

a) Glavna skupština je u prošlosti svake godine, osim ako to uprava ili skupština nađe shodnim da promijeni. Glavna skupština izvjeće novu upravu i pregledati će račune, te vjешta o nulodatku pravila i potvrđuje godišnji proračun.

b) Redovita skupština po svakoga mjeseca je dinstupat u dane koje društvo odredi.

1. Prima i isključuje članove.

2. Vjешta o predlozima uprave ili pojedinih članova.

3. Odlučuje o mjesecnom računu i proračunu.

4. Stvara društveni poslovnik i mijenja ili popunjuje potpore i mjesečne pristojbine i osmrtnine, te raspravlja o svim potrebama i zabavama društva.

c) Izvanrednu skupštinu saziva prema potrebi ili uprava, ili ako to zahtjevi nadpolovična većina članova. U tom slučaju podnosi pisanim prijavu upravi naznačivši predmet vijestanja.

d) Za zakonite skupštine mora biti prisutna nadpolovična većina redovnih članova, koji su u mjestu. Privocajano mogu odlučivati nadpolovičnom većinom prisutnih članova. Ovo vrijedi za glavnu, redovitu i izvanrednu skupštinu.

73. Red skupštine jest sljedeći:

a) Predsjednik otvara sjednicu sa društvenom himnom, koju mora svaki glasno pjevati.

b) Tajnik pročita izvješt svija privocajanih članova.

c) Tajnik čita zapisnik prošle sjednice.

d) Plaćenje == primosi.

e) Izvješće predsjednika, odbora bolnici i njegovih drugova.

f) Plaćenje za bolnicu i osmrtnine.

g) Izvješće članika i ostalih osbornika.

h) Izvješće posebnih odbora.

i) Izvješće pojedinog člana.

j) Procjenjuje odsutnih od prošle sjednice.

k) Čitanje dopisa.

l) Nesavršeni predlozi.

m) Izvješće tajnika o računima i promjenama.

n) Izvješće blagajnika o primicima i izdatku.

o) Primanje novih članova.

p) Zakletva novoprimitjenih članova.

q) Čitanje zapisnika.

r) Zatvaranje sjednice.

74. Dužnost je svakog redovnog člana, da se u vrijeme sjednice vedno i mirno ponaša. Dok jedan govori, drugi moraju ćutati i slušati te držati se pomnjivo stvari u kojoj se raspravlja. Ako bi upadao u

riječ jestan drugome i ne držas se pravila ove točke, spada pod glosu kako glasi § 2. točka 6. A na to je dužnost posjerenika da lucno pazi i obavijesti predsjednika da prekrsitelja glosa.

75. Kad se u čemu riječa, članovi se moraju držati reda i ne upadati jedan drugome u riječ, već poslušati da svaki svoje mišljenje izrazi. U čemu treba da predsjednik strogo pazi, te do potrebe humilija najprije opomenu, ako pak opomenu ne poslušaj, može ga glositi od 1 do 5 dinara. A kad to ne bi pomoglo, može predsjednik humilija dati odstraniti iz dvorane po društvenim redarima, da se nađri mir.

76. Svaki redoviti član ima pravo govoriti riječ i izraziti svoje mišljenje, govoriti u jednom istoj stvari do tri puta, ako mu predsjednik dozvoli, te kad mu je predsjednik dozvolio riječ, dužan je doći nazrad dvoranu, položiti ruke na stolicu ili na klupu odredjenu, te glamo i jasno svoj predlog izreči, a kad je seršio svoj govor, mirno ošči i spusti na svoje mjesto.

77. Da ne smije nitko kroz vrijeme sjednice puziti doč ne da predsjednik odmor po vođi članova.

78. Kad tri mjesca prodju, o predlozima zaključcima i sjednicama ne smije više govoriti niti promijeniti.

79. Kazne i globe se sastoje:

1. Opomenu predsjednika.
2. Oduzće riječi.
3. Novčano globe.
4. Odstranjenje iz dvorane, paralo i t. d.
5. Isključenje iz društva.

80. Član, koji se ne bi pokorio opomenu predsjednika i njegovoj globi, spada pod društveni Odranjeni Sad (parolu).

81. Član, koji bi kod utrova ili drug kojeg dila, kakovu smrtu bilo čimljen zbog nevoljodnog svog puzdanja, pošto ga je predsjednik opomenu, spada pod globe od 5 do 10 dinara.

82. Član, koji bi imao van šta se je na sjednici raspravljalo, bit će glodjen od 10 do 20 dinara.

83. Član, koji ne će na plati određenj ma glasa, bit će i mora se isključiti iz društva.

84. Član, koji bi pešinio bio kakovu provanu u društvu, mora se isključiti iz društva, pošto ga je poroba krivim našla i postupat će se i njim po § 3. točka 31.

85. Strogo je zabranjeno u djetokrug društva ište a sjednicama ili drugim sastancima vrijetditi jedan drugoga ili imati predloge koje ne odgovaraju, te provati Boga i Svetinju. Koji bi se time postužio, bit će glodjen od 1 do 20 dinara.

86. Društvu stoji na raspolaganje činiti usluge i usluge kako se je u sjednicama zaključilo bude.

87. Sastav ovog pravilnika ne može nikako biti promijenjen, nego se samo može nadodati.

88. Svaki nadodatak pravila stupa u krepost poslije tri mjeseca.

89. Predložene promjene i predlozi, koji budu odobreni s glasovanjem na sjednicama, mogu opet biti predloženi nakon šest mjeseci.

90. Društvo ima saborce (tj. u rješ), koji pred sjednicu promijeni svake godine na glavnoj skupštini ili prije prema neodbornosti. Zaak društveni jest ruka ruka.

91. Mlatiti je znak Vrhsti, udarci 3 puta znači moć i roč, udarci 2 puta znači sjesti, udarci 1 put znači dignut se na noge.

§ 8. Pregledači računa.

92. Glavna skupština odabire 4 pregledača računa, a ti se ustaje osi: predsjednika i tri pomoćnika; bija je dužnost nadzirati društveni imetak i nastojati da isti bude dobro očuvan. Svi računi i troškovi moraju biti potpisani po jednom člana pregledača.

93. Pregledači računa mogu u svako doba tražiti pregledače imalstvenih računa. Svaka tri mjeseca su dužni pregledati knjige: kladnja, tajnika i

računovodnje i o tom svoje izvješće društva na rednoj sjednici prikazati. Istodobno moraju i knjižice članova pregledati, i to svakih šest mjeseci, te ih uperioditi sa glavnim knjigama.

94. Kad bi koji od nadzornog odbora zamjerao svoju dužnost, bit će gubljen da 10 dana.

§ 9. Kaznjice u društvu.

95. Kaznjice u društvu, koje bi moglo nastati uslijed društvenog odnosa, rješava Obranjski Sud (porota), koji se sastaje u skupštini, u slučaju potrebe te kad ista skupština ne bi mogla da rješiti.

96. Obranjski Sud, koji se sastoji od 12 redovnih članova, sastaje se u svim predlozima apsolutnom većinom.

97. Zaključka Obranjskog Suda valja da se svaki pokori, inače dotični prestaje biti članom društva i postoput će se s njim kako glasi § 5. točka 31.

§ 10. Ustrojenje društva.

98. Ustrojenje društva, koje se sastojalo od promicateljnog odbora, izazvalo je u kojoj bižije potvrđen ovaj pravilnik, izdavan: nova uprava te bi proglašeno ustrojenje društva sa članova.

§ 11. Raspuš društva.

99. Društva se raspušta ako bi kroz redovnih članova bio ispod pet, ili ako ga vlast raspusti. U oba slučaja društveni imetak pripada ovom društvu, koje bi se kroz 3 godine osnovalo u istom mjestu i sa istom svrhom, inače sav imetak pripada mjesnoj Bratovštini Sv. Stjepana i ostalim bratovštinama a svakom veći na otoku Solit, iz kojih imate redovnih članova u ovom društvu, i in razmjera prema broju članova.

HIMNA DRUŠTVA

«MLADENAČKI NAPREDAK» U GROHOTAMA.

Bože divi blagoslovi
Srdacea nam plemenite,
Napredno nam hrvatište,
Našeg društva mili dom,

Da se snuži, da se množi,
Mladost skuplja u svoj dom,
Prosimo te blagoslovi
Mladenački naš ogoj.

Zahvaljujući poniznošću,
Uhvajući mi u te,
Jer bez tvoje mi pomoći
Nemoguće nam početi!

Omia: Zdrava, Marijo i Slava Ocu!

ZAKLETVA POJEDINOG ČLANA DRUŠTVA:

Ja se kunem Bogom živim, da ću biti vjerni član
i član društva «Mladenački Napredak» u Grohotama,
te se pokoravam zakonu istog i služiti Upravu dru-
štva u svemu bez svoje štetu.

Da bi me tako Bog pomogao! — Tako smil!

Dinko Sule

TRAGOM JEDNE OBLJETNICE

Prošle je godine Športsko ribolovno društvo “Koralj” iz Rogača proslavilo 40. obljetnicu svoga postojanja. Da se podsjetimo i da ne zaboravimo prijedeni put ovoga Društva – put uspjeha – donosimo kratku biografiju ovog Društva pročitano na proslavi obilježavanja 40. godišnjice postojanja. Jesu li u ovome kratkome izvještaju o radu Društva izneseni svi relevantni podatci, to ne znam. Pa, neka ovaj kratki osvrt bude uspomena jednomu trajanju, neka bude poticaj budućim naraštajima.

Dragi prijatelji,

Ne događa se često da neka udruga slavi 40 godina, a da pri tom, unatoč problemima, značajno unaprijedi svoje djelovanje, da poput našeg “Koralja” postane i gospodarski predvodnik na području nautičkog turizma.

Nema baš puno veze (osim mora) između sportskog ribolova i nautičkog turizma. Nažalost, zbog loših prosudbi i još gorih zakonskih rješenja svih vlada RH do sada, lokalne sredine koje su prepoznale prednosti nautičkog turizma putem športskih društava, razvijale su taj vid turizma u svojim mjesnim lučicama. Naravno da danas taj aspekt lagano prelazi u nadležnost onih koji su registrirani za takvu djelatnost, ali zahvaljujući našim športskim ribolovnim društvima, veliki dio financijskog kolača ostaje na otoku.

“Koralj” je u ovom smislu pionir na svim otocima, jer je, zahvaljujući nama u Rogaču, formirana prva čarter baza na jadranskim otocima. Sve je to zajedno rezultiralo i s 10-ak radnih mjesta. Isto tako, nekoliko ugostiteljskih objekata ima veliku korist od ovih aktivnosti. Zahvaljujući čarter bazi, Turistička zajednica Općine Šolta ima značajan prihod od boravišne takse, a zainteresirani OPG-ovi dobili su mogućnost plasmana svojih proizvoda.

Zahvaljujući aktivnostima ŠRD “Koralj”, a u suradnji sa Lučkom upravom Županije Splitsko-dalmatinske, uredit će se već dobroano propala riva Lučice u Rogaču.

U proteklom vremenu “Koralj” je ustanovio temelje “jedriličarskog kluba” nabavivši više plovila, angažmanom trenera i animiranjem djece za koje je osigurana kompletna oprema. Osnivači jedriličarskog kluba članovi su “Koralja”. “Koralj” je započeo i suradnju s UDHRM i s ronionicima HRM u akcijama čišćenja podmorja. To danas rade sva društva na Šolti.

Jedna od najznačajnijih uloga "Koralja" u prethodnom vremenu bila je pomaganje udruga s područja Šolte tako da je "Koralj" financirao njihove potrebe. Ovo je Društvo sponzor gotovo svim udrugama koje se bave kulturom, športom ili očuvanjem baštine.

Valja istaknuti i da je "Koralj" dobitnik nagrade Općine Šolta.

Još jedna aktivnost "Koralja" predstavlja uzor drugima. To je održavanje ribarskih večeri, kao i koncerata mnogih poznatih imena hrvatske estrade u Rogaču. Time je "Koralj" značajno pomogao ustanovljenje Šoltanskog ljeta.

Naravno, osnovna djelatnost ŠRD "Koralj" jest organiziranje športskih manifestacija, ali i održavanje vezova za brojne brodice članova našeg Društva. Zahvaljujući "Koralju" obnovljeno je održavanje tradicionalnog Kupa Šolte. Slijedi učešće na županijskim, a onda i na državnim natjecanjima. Nekoć je "Koralj" imao i vaterpolo tim koji se tijekom tri godine natjecao u republičkoj III. ligi.

Sve to trebamo zahvaliti ljudima koji su prije 40 godina osnovali "Koralj", zatim onima koji su ga od tada vodili, ali posebnu zahvalnost treba odati članovima koji su enormnim dobrovoljnim radom tijekom godina izgradili ovo što danas "Koralj" jest. Ipak, neke treba izdvojiti, pa tako i one koji nisu više među nama: Karlo Kalajčić, Toni Prvinić, Janko Vlak, Ružo Cecić, Romano Brodarić, Petar Žižić, Petar Bezić, Josip Redovniković, Nikola Ruić, Ivo Mladinov, Tonči Burica, Ante Cecić, Veseli Simunić, ali treba izdvojiti i upravu Društva od 2003. god. do danas, te posebno marljiv i predan rad našeg tajnika Jadrana Cecića, kao i mnogih drugih članova. Nije u redu da među mnogim zaslužnim ne spomenemo i ime Ante Bezića pok. Ivana koji je obnašao dužnost predsjednika Društva 13 godina i bio pokretač niza akcija i ideja u Rogaču i "Koralju". Ne smijemo zaboraviti ni sve one pojedince i tvrtke koje su pomagale i bili sponzori za izradu opreme i financijsku pomoć za organizaciju brojnih ribarskih večeri i drugih potreba Društva: Geo Biro, "Dalstroj" Split, Općina Šolta, Županija SD, TZ, "Studenac" Omiš, "Vodovod" Split, "Čistoća" Split, DVD "Šolta", "Gardenija" Split, "Jadrolinija" Rijeka, "Lavčević" Split, JK "Zenta" i mnogi drugi.

Kao što sam prije rekao, pored ljubavi prema moru i ribolovu, na osnivanje Društva utjecao je i nedostatak lokalnih institucija. Naime, Šolta je bila u sastavu Općine Split, a na Šolti su postojale samo dvije MZ koje nisu imale kompetenciju upravljanja lukama, ali su bili od velikog značaja i pružali potporu tadašnjoj upravi Društva. Da bi se regulirao status vezova, trebalo je osnovati Društvo koje je moglo zatražiti koncesiju, i koje je zatim moglo sklopiti ugovor s korisnikom veza. Osnovano Društvo započelo je izgradnju lučice i istezališta.

Radilo se dobrovoljno. Tijekom vremena nabavljena je oprema, ručni winch, kolica, a u novije vrijeme električni winch, trajler i potpornji za brodove.

Danas "Koralj" ima stalnog zaposlenika koji brine o vezovima članova. Članstvo "Koralja" ima pravo na besplatnu zamjenu konopa. Vezarina je jedna od najnižih u županiji, a Uprava u odnosu na financijske rezultate često oslobađa članove od plaćanja vezarine. U posljednje vrijeme uređen je sanitarni čvor koji koriste korisnici lučice, postavljeno je više montažnih objekata koje koriste čarter baza i "Koralj". Nakon izgradnje lučice pristupilo se organiziranju ribarskih večeri, a nakon toga i natjecanja.

"Koralj" je aktivni učesnik svih aktivnosti koje se organiziraju u akvatoriju Općine Šolta. Tako organiziramo prisustvo naših članova u manifestaciji "Potezanje Mrduje" i "Šoltanska regata".

Treba napomenuti da je sudbina "Koralja" i Rogača međusobno povezana. Tako se i dogodilo da je nakon gotovo potpunog gašenja "Koralja" krajem 90-ih, najviše zahtjeva za ponovnim pokretanjem Društva bilo iz Rogača, jer je gašenjem "Koralja" gotovo potpuno zamro i razvoj Rogača kao mjesta. Nakon ponovnog oživljavanja Društva 2003. godine, uz podršku Općine Šolta i načelnika Ante Ruića, "Koralj" je postao ne samo nositelj razvoja Rogača, nego i najveći sponzor kulturnih i športskih društava na Šolti.

Kao što je vidljivo iz iznesenog, "Koralj" je u ovih 40 godina od udruge stvorene silom prilika, postao pravi sudionik civilnog društva. Sportska komponenta je u početku bila marginalna, a danas ona postaje razlog postojanja Društva. Društvo starijih s početka 70-ih sve više postaje Društvo mladih.

Što reći na kraju?

Mogu samo poželjeti da u budućnosti "Koralj" nastavi igrati ulogu koju je igrao do sada, da bude predvodnik u napretku i rasadnik kvalitetnih ljudi, a pogotovo mladih. Volio bih da nakon mene riječ uzme netko od starijih članova ili netko od spomenutih, kao i gostiju.

Izvještaj podnio:
Nikola Cević Karuzić – predsjednik ŠRD "Koralj"

Marina Garbin

MJESNI ODBOR

O njima pišu lokalni portali i novine, no oni su svojom veselom, živahnom glazbom i mješavinom ritmova u fuziji s tekstovima inspiriranima otočkom svakodnevnicom, promatranom oštrim okom i zafrkantskim, britkim umom, davno prešli lokalne, županijske, čak i granice lijepe naše. Dobra glazba ne poznaje granice, tako se i ona naših razigranih suotočana prelila preko granica i naišla na dobar prijem, jer kako pišu naši agilni istočni susjedi, ne štedeći riječi hvali kad primijete i osjete nešto kvalitetno: *Totalno su veseli, zabavni i neozbiljni. Dolaze sa hrvatskog ostrva Šolta i zovu se “Mjesni odbor”. Muzički, čini se da su hrvatska verzija S.A.R.S.-a. Pjesma koju vam predstavljamo zove se “Mande Mande” i unapred vas upozoravamo da je jako zarazna. Te dodaju u sljedećim recenzijama novog albuma: Kada jedan mladi bend u relativno kratkom vremenskom roku od dve godine, izda dva albuma, ili je reč o bendu koji mnogo srlja i pokušava da stvara samo kako bi mogao da se pohvali sa nečim autorskim, (pri čemu se tada, automatski, dovodi u pitanje kvalitet muzike) ili je reč o bendu koji je vođen uspehom prvog albuma uspeo taj elan da transformiše u inspiraciju i kreativnost i tako stvori dovoljno pesama za novi album. Ako bi morali Mjesni Odbor smestiti u neke od ove dve grupe, to bi sigurno bila ova druga . Nakon odličnog prihvatanja pesama kao što su Mande Mande i Di si sinoć, bendu je porasla želja za stvaranjem još slične muzike koja je našla svoje mesto na albumu Divje sime.*

Vidimo u ovim kratkim ulomcima da su naši Šoltani (Siniša Garbin (Prle) – vokal, bas gitara, Stipe Jakovčević (Pifara) – klavijature, Andrej Burica (Bevanda), Luka Domaćina (Bule) – bubanj) s kaštelanskim trubačkim pojačanjem (Jure Grgantov Grgo i Hrvoje Biliškov) praćeni i rado slušani u cijeloj regiji, što mogu i osobno potvrditi kada sam jedne večeri prije spavanja na makedonskoj radiopostaji čula poznati ritam i glas, te pomislih jako nalikuju Mjesnom odboru, no nisu nalikovali, to i jest bila pjesma s prvog albuma, *Di si sinoć*, koju osim na radiopostajama možemo čuti često kao i zvuk zvona naših prijatelja, susjeda, mještana i poklonika ove mlade grupe, koja sama svoju glazbu opisuje kao *divji kupus*, iz kojega je izraslo *Divje sime*, odmah godinu nakon *Disco Cube*, debitantskog albuma, snimanog u studiju Steve Vučkovića, za vrijeme velike snježne mećave. U vremenu kada glazba snimljena na CD-u gubi smisao i postaje pomalo zanemarena, što zbog slabije platežne moći, a ponajviše zbog dostupnosti preko interneta, bilo je hrabro snimiti dva nosača

zvuka u kratkom vremenu, no pokazalo se ne samo da sreća prati hrabre, već i da publika prepoznata ono što dolazi iz čovjekove dubine i radi se s ljubavlju. Tako se i prima.

Nama su poznati, no da поближе predstavimo ove mlade glazbenike, onima koji ih još ne poznaju. Dečki kažu da *sviraju otočki rock funk psycho disco reggae, uz malu dozu melankolije i, dakako, tekstove na materinjem jeziku. U dvi riči ili po domaću „divji kupus“*. Još se hvale da je svaki član sastava tuknut ili nenormalan na svoj način i zato je njihova glazba vesela, melankolična i dobro „rebumbaje“.

Mjesni Odbor je nedavno proslavio svoj rođendan, baš početkom veljače, karnevalskog mjeseca, tako i u svom glazbenom i stvaralačkom putu, nastoje biti veseli i slaviti život i svakodnevne pojave i slike svoje stvarnosti, *rugati se lošem* tako što na humorističan i mudar način izražavaju svoje mišljenje, vješto oblačeći u stihove i zarazni ritam svoje viđenje, baveći se onim što vole i pritom se dobro zabavljajući. Čulna zadovoljstva njihova života također su našla svoje mjesto u pjesmama, u motivu vina, žena i otočkih slika prožeto mediteranskim hedonizmom. *Ljubav se zove imenom tvojim* u njihovom slučaju ne znači da pjevaju *njoj*, već samo da progovaraju o ljubavi na mjesnoodborski način, a toj ljubavi slučajno naposljetku biva nadjenuto ime koje se pjevajući, tako je ovog ljeta aktualna bila ruskinja Natalia, slušali smo i o Sonji i Mandi... Tim putem su neka zaboravljena imena dobila svoju pjesmu, no riječ je o tome da otok u svakom odnosu predstavlja svojevrsnu distancu i znači ponekad neminovni rastanak, sivilo i zimu, koje ovi momci opjevavaju i premoste na svoj veseli, razigrani, oštromni glazbeni način, popularizirajući svoj glazbeni pravac, uveseljavajući svih nas i čineći nas ponosnima i pogađajući nas *u žicu* i evocirajući nam uspomene.

Da otok nije samo živahno turističko središte već i nekad sivo, prazno mjesto u hladnim danima (*Zima, Žalost i nevoja, S ponistre se Šolta vidi*), pokazali su u svojim pjesmama, ne bježeći s otoka, već ostajući, boreći se na svoj način, upoznavajući one koji odu sa suncem, kroz snagu glazbe i koristeći moć riječi, da na otoku ima života i nakon rujna. Svoju ljubav prema Šolti i životu, te glazbi ovi mladi dečki veselo prenose na svih nas, šireći svijest i dobru vibraciju oko sebe na način koji najbolje znaju: svirajući i pjevajući. Kažu Šoltani da su oni naš najbolji otočki proizvod, a i promocija, onako kako to samo može biti kad dolazi iz srca i od gušta. Želimo im od srca još mnogo nastupa po cijeloj zemlji, pa i regiji i gdje god ih note odnesu, samo neka nas čine i dalje veselima, raspjevanima i ponosnima, kao, uzmimo za primjer friški nastup - za Novu godinu na Rivi.

Glazbenici Mjesnog odbora. Snimio: Vojan Kocčić

Jadranka Novaković

POVRATAK U STARU ŠKOLU

Ove godine, dakle 2014., Šoltani obilježavaju 160-tu godišnjicu otvaranja prve pučke škole. Prva pučka škola bila je otvorena u Grohotama 1854. godine. U drugoj polovici XIX. stoljeća otvorena je pomoćna škola u Gornjem Selu koju pohađaju i učenici iz Stomorske. Stomorska je prostorije za održavanje nastave dobila u prvoj polovici XX. stoljeća u kući Bratovštine sv. Nikole iz Stomorske. Bratovština je tu zgradu kupila od Oratorija sv. Filipa Nerija 1911. godine. Školska godina 1970./71. posljednja je godina u kojoj djeca iz Stomorske pohađaju nastavu na ovim prostorima.

Nakon toga zgrada je korištena za potrebe Pošte i za društvena događanja u mjestu. Sadržaji su se odvijali na katu, u prostoru bivšega razreda. Preseljenjem poštanskoga ureda na drugu lokaciju, zgrada je ostala na korištenje Pomorskomu športskomu ribolovnomu društvu Pelegrin iz Stomorske. Izgradnjom odgovarajućega prostora PŠRD Pelegrin se iseljava, a **stara škola** (tako zgradu i danas rado zovemo mi Stomorčani) ostaje napuštena.

Godinama je zgrada propadala, stropovi se urušavali, malter otpadao, krov prokišnjavao. Zgrada koja nema samo materijalnu vrijednost, već govori i o povijesti mjesta, vapila je za obnovom.

Na početku svojega djelovanja članice Udruge Rusmarin, koje su većinom i same bivše učenice stare škole, za svoje aktivnosti nisu imale prostor. Kako su se njihove aktivnosti i potrebe mjesta za nekim objedinjavajućim prostorom širile, u Udruzi se rodila ideja da se stara škola obnovi i tako dobije potreban prostor. Radionice Rusmarina, predstave, skupovi, izložbe, koncerti, smjestili bi se pod jedan krov – krov stare škole. Tako su 2010. godine vrijedne volonterke krenule u akciju projekta “Povratak u staru školu”.

Nositelji projekta uz Udrugu Rusmarin postali su PRŠD Pelegrin, Judo klub Pivac i Mjesni odbor Stomorske. Obratili su se zamolbom Općini Šolta, koja im je zgradu dodijelila na trajno korištenje. Uz podršku Općine projekt se počeo realizirati. Idejni projekt rekonstrukcije “Stara škola – Stomorska” kao svoj poklon udruzi Rusmarin projektirao je Jurica Jelavić, dipl. inž.

Razumijevanje Općine, koja je vlasnik zgrade, u svim daljnjim radovima postalo je dragocjeno. Pokrenuta su mnogobrojna humanitarna događanja s namjerom prikupljanja sredstava za obnovu. Prvi veliki skup na kojem je javnosti predstavljen idejni projekt, Udruga Rusmarin organizirala je u srpnju 2010. pod nazivom “Večera za 10”. Odazvale su se mnogobrojne šoltanske

udruge i pojedinci. Prva su sredstva prikupljena, a otočani i gosti s veseljem su i odobravanjem pratili razvoj projekta. Uz svesrdnu pomoć Općine započeli su radovi na postavljanju betonske deke na prvome katu. U tu svrhu Udruga Rusmarin projektom je od Cemex-a dobila sedam tona cementa. Radovi su financirani sredstvima Općine, Pelegrina i Rusmarina.

Sva daljnja djelovanja, humanitarni skupovi i vrijedne ruke Rusmarinki bili su okrenuti prema zajedničkomu cilju – izmjeni krova i uređenju prostora bivšega razreda. Krov je izmijenjen uz veliku financijsku potporu Općine i time je objekt dobio sigurnost, nakon čega se znalo da je uspjeh sve bliži, a konačni rezultat siguran.

Sljedećim projektom Rusmarin je od Zaklade Kajo Dadić dobio 12.000 kuna, što je utrošeno za stavljanje zatvora. Zatim su sređene električne instalacije i zidovi.

Sada su se predstave, izložbe, koncerti i druženja te razne radionice počele odvijati redovito, svakoga ljeta. Programe su izvodile ostale šoltanske udruge, pojedinci i gosti. Posjetitelji su uz otočane bili i njihovi gosti, prijatelji, turisti. Svi su se priključivali s oduševljenjem. Njihove donacije i kupnja autohtonih šoltanskih proizvoda i jela, izrađenih rukama vrijednih Rusmarinki, činili su i čine sredstva ugrađena u obnovu škole. Judo klub Pivac već koristi gornji kat zgrade, kojemu još predstoji uređenje.

Očekuje se daljnja pomoć sponzora i donatora, kao i rad na projektima kojima bi se sakupila dodatna sredstva. Sljedeća faza uređenja izrada je sanitarnoga čvora, nužno potrebnoga za funkcioniranje objekta. Zatim, izrada kuhinje u kojoj se planiraju radionice otočnih delicija.

Za prikupljanje dodatnih sredstava priprema se projekt prema Nacionalnoj zakladi civilnoga društva. Svi spomenuti sudionici ove velike akcije i dalje će učestvovati u završetku radova i oživljavanju jednoga prekrasnoga objekta za zajedničko korištenje, na svome izvorištu u Stomorskoj. Time će se svojim mještanima i njihovim gostima omogućiti blagodat koju su mnogi otoci nepovratno izgubili.

Ovim kratkim zapisom o obnovi **stare škole** i mi Stomorčani pridružujemo se proslavi 160-te godišnjice školstva na Šolti. Obnovom zgrade koja je imala značaj s gledišta školstva u Stomorskoj, želimo sačuvati i uspomene na naše pretke, bivše bratime, želimo sačuvati uspomenu na kuću molitve Sv. Filipa Nerija.

Filip Galović

MATE HRASTE I NJEGOV PRINOS POZNAVANJU ČAKAVSKIH GOVORA OTOKA ŠOLTE

Mate Hraste (1897. – 1970.) istaknuti je hrvatski dijalektolog, gramatičar i onomastičar. Nakon gimnazijskoga obrazovanja u Splitu i Dubrovniku, studirao je slavistiku na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, gdje je diplomirao 1923. godine. U Beogradu je doktorirao 1937. godine s temom *Čakavski dijalekat ostrva Hvara*. Nakon što je neko vrijeme radio kao gimnazijski profesor, postavljen je za docenta na katedri za povijest jezika i dijalektologiju na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, a kasnije postaje i redoviti profesor. Godine 1961. izabran je za redovitoga člana JAZU, a u vremenu od 1961. do 1965. obnašao je dužnost ravnatelja Instituta za jezik JAZU. Bio je suradnik Leksikografskoga zavoda, a uređivao je i mnoge jezikoslovne časopise. U mirovinu odlazi 1965. godine.

Dosta se bavio istraživanjem hrvatskih narječja, a posebice čakavskoga. 30-ih godina izlaze mu rasprave o viškoj, hvarskoj i bračkoj čakavštini. Kasnije je istraživao govor otoka Suska, paške govore, ličke govore, govor Zadra i govore njegove okolice, senjski govor. Zanimala ga je akcentuacija pa je pisao o akcentuaciji na Cresu, Rabu, Biogradu na Moru. Objavljivao je i priloge koji se odnose na istarske govore. Ovo nije ni dio onoga čime se sve bavio i što je napisao ovaj veliki znanstvenik.

Mate Hraste nije izostavio ni otok Šoltu. Čakavske govore otoka Šolte istraživao je nešto prije 1940. godine, a rezultate je istraživanja objavio 1947. godine u studiji *Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale*. U tome prikazu istaknute su važnije fonološke i morfološke značajke čakavskih govora otoka Šolte.

Za vrijeme istraživanja zabilježio je:

Na otoku Šolti su ova mjesta: Maslinica (250 st.), Donje selo (850 st.), Sridnje selo (320 st.), Grohote (1400 st.), Gornje Poje (selo) (800 st.), Stomorska (350 st.). Postoji i Gornja Krušica s nekoliko kuća i malo mjesto Rogač, ali to nije posebno naselje nego pristanište za Grohote. U tom pristaništu su samo dvije-tri obitelji i nekoliko vila za ljetovanje.

Mjesto Grohote nazivaju kontakcijom i Grote, a čovjeka iz Grohota Gročanin, ženu Grojka; čovjeka iz Maslinice Maslinčanin, ženu Maslinčanka; iz Donjeg sela Donjak, ženu Dolivaška; iz Srednjeg sela Sridnjak, ženu Sridovačka; iz

Gornjeg Poja Goripojanin, ženu Goripojka; iz Stomorske Stomorčanin, ženu Stomorčanka.

Govore otoka Šolte ovako je podijelio:

Govore otoka Šolte možemo podijeliti, osobito s obzirom na akcenat, u četiri skupa. Zasebnu jedinicu čini selo Maslinica. U njoj je štokavski dijalekat splitske okolice s izvjesnim čakavskim crtama primljenim na otoku, jer su stanovnici Maslinice u stalnom saobraćaju sa stanovnicima Grohota i Srednjeg sela, a naročito Donjeg sela. Oni tamo odlaze da prodaju ribu. Drugi skup čine Donje i Srednje selo. Ta dva sela su u neposrednoj blizini i sačuvala su najstarije osobine fonetske i morfološke, a osobito akcenatske, i to bolje Donje selo nego Srednje, jer su na Srednje selo djelovale Grohote kao blisko susjedno mjesto s istočne strane. Zaseban skup čini glavno mjesto Grohote (sa Rogačem). Četvrti skup čini Gornje Selo sa Stomorskom. (...)

Izdvojit ćemo bitne značajke šoltanskih govora iz Hrastine studije:

1. Samoglasnik *a* u dugim se slogovima – ne uvijek – izgovara u pravcu *o*: *glod, zdrovaje, Moate*. To se čuje u svim govorima na Šolti osim u Donjem Selu.

2. Stari su poluglasovi dali *a*. Bilježe se i primjeri tipa *vazest, vazela, vazelo*.

3. Vrlo su česti prijevoini likovi sa samoglasnikom *e*: *tepal, steplit, teplina; greb, grebi* (ali *grobje*).

4. Prednji nazal razvio se u *a* u ponekome primjeru: *jazik, prijat, zajat, ujat*. U drugim je slučajevima rezultat *e*: *meso, žetva, jedar, žedan*.

5. Umjesto *rupa* dolazi *rapa*. Namjesto *udati sel/ udavati se* čuje se *odat sel/ odavat se*.

6. Stari 'jat' dao je *i* (*snig, dite, misec, vrime, lip*), osim u nekoliko primjera: *ozleda, ozledit, starešina, oseka, koren, korenje, iskorenut, zenica, zanovetat, venac, telesa...*

7. Ishodišni slogotvorni *l* prešao je u samoglasnik *u*: *vuna, vuk, tust, pun*.

8. Slogotvorni *r* nema popratnoga glasa: *vrtal, brdo, krst, mrtva, četvrtak*.

9. Glas *v* ispred *r* ili slogotvornoga *r* u istome ili sljedećem slogu može se u nekim primjerima izgubiti: *srbít, srab, sekrva* (i *sekrva*), ali samo *sekar*.

10. Suglasnik *l* čuva se na kraju sloga: *stol, sokol, misal*. U glagolskome pridjevu radnome muškoga roda redovito otpada: *govori, bi, vidi, plaka*.

11. Glasovni skup *dī* dao je *j*: *meja, gospoja, mlaji, slaji, rajat*. Premda, pod utjecajem štokavštine čuju se i primjeri s *đ*, koji se izgovara mekše: *gvožđe, svađen, građanin*.

12. Glasovni skup *tj* dao je čakavsko *t'*: *not'*, *kut'a*, *svit'a*. U Grohotama se izgovara srednji glas između *č* i *ć*: *putič*, *kuća*, *čuvan*.

13. U prezentu glagola složenih od 'ići' evidentirana je skupina *jd*: *pojden*, *dojden*, *najden*, *izajden*, *obajden*. Infinitivi ovih glagola glase *pot'*, *dot'*, *nat'*, *obat'*.

14. Potvrđeni su neki primjeri zamjene suglasnika (tzv. slabljenje napetosti). Za starije govornike iz Gornjega Sela i Stomorske bilježi primjere: *polpis*, *polkova*, *polkovat*, *olgojit*. U govorima Srednjega i Donjega Sela bilježi: *pojpis*, *pajka*, *ojgovorit*, *pojkovat*, *sujca*, *puj doma*, *hrvajski*. U drugim je naseljima obično, dakle bez promjene: *potpis*, *potkova*, *jednoga*, *patka*. Potonje su promjene češće na Braču i Hvaru.

15. Staro *lj* prelazi u *j*: *kjuč*, *kjun*, *jut*, *zemja*, *žeja*. U primjerima tipa *veselje*, *pristolje*, *obilje* u Srednjem i Donjem Selu čuva se mjesto poluglasa pa na tome mjestu stariji ljudi naprave potpuni prekid u govoru: *vesel-je*, *pristol-je*, *obil-je*.

16. U govorima Srednjega i Donjega Sela na mjestima negdašnjega poluglasa primjećuje se podulja stanka u izgovoru i u primjerima tipa: *pošten-je*, *obečan-je*, *koren-je*.

17. Dosljedan je čakavizam: *prošćenje*, *prašćat*, *šćap*, *šćedit*, *prišć*, *šćeta*, *gušćerica*.

18. Registrirani su primjeri sa skupinom *žj* ili *zj*: *možjani*, *grozje*, ali se pod utjecajem štokavštine javlja *žd* u primjeru *gvožđe*.

19. Skup *čr* čuva se samo u nekim primjerima: *črv*, *črivo*, ali *crjen* (*crljen*) i *crven*, *crn* – *crna* – *crno*.

20. U svim govorima dosljedan je prijelaz *m > n* na kraju riječi: *govorin*, *meten*, *čovikon*, ali *dim*, *grom*, *sram*, *sam*.

21. Glas *h* dijelom se čuva: *puhat*, *kihat*, *suh*, *muha*, *buha*, *juha*. Međutim, *h* se počinje zamjenjivati u svim mjestima glasom *v*: *kuvat*, *kruv* i sl.

22. Skup *hv* dao je *f*: *faljen*, *falit*, *zafalit*, *pofalit*.

23. Ovjerene su disimilacijske pojave: *mn > vn*: *sedavnaest*, *osavnaest*, *gavno*; *zn > zl*: *zlamen*, *zlamenat se*. Ipak ostaje *slamnica*, *tamna*.

24. Umekšavanje nazala potvrđeno je u primjeru *gnjoj*.

25. Ispadanje suglasnika događa se u početnim suglasničkim skupinama: *čela*, *šenica*, *sovat*, *tica*.

26. Suglasnici se dodaju u primjerima: *zdril* – *zdrila* – *zdrilo*, *kumplir* – *kumplira* (uz *kumpir* – *kumpira*); *nikor*, *togar*, *ničesar*...

27. Što se tiče akcentuacije, Hraste navodi da je to pitanje složenije negoli na Braču, Hvaru i Visu. Prema Hrasti: u Maslinici se čuju sva četiri štokavska akcenta i čakavski akut; u Srednjem i Donjem Selu čista je stara akcentuacija; u Grohotama su dvije vrste akcentuacije – mlađi do 50 godina prilagođavaju

akcent splitskomu, dok su stariji nešto konzervativniji; Gornje Selo i Stomorska imaju tzv. “kanovački” akcent.

28. Imenice muškoga roda imaju samo kratku množinu: *zidi, noži, prazi, popi, posli, stoli*. Genitiv množine ima više nastavaka (-*ø*, -*ov*, -*ih*): *vlas, pas; sinov, grihov; zubih, prstenih*. Dativ, lokativ i instrumental množine izjednačeni su u nastavku -*iman*: *križiman, popiman, zubiman, vlasiman*.

29. Imenice srednjega roda u genitivu množine imaju ili nulti nastavak ili -*ih*: *sel, slov, lit; selih, pojih, slovih*. U dativu, lokativu i instrumentalu množine nastavak je -*iman*: *pojiman, rebriman*.

30. Ženskoga je roda imenica ‘badem’: *mendula*. Imenica ‘dlaka’ u Donjem Selu glasi *zlaka*. Imenica ‘veljača’ u Donjem i Srednjem Selu ima oblik *vela*, dok se za ‘iglu’ u ovim naseljima kazuje *jagja*. U instrumentalu množine u Srednjem i Donjem Selu čuje se nastavak -*un*: *vodun, kozun, ženun*, a tako i *radošćun, linošćun...* Genitiv množine obično ima nulti nastavak: *žen, rib, kuć, krušak, jabuk*, a može se čuti i -*ih*: *kartih, ričih, kostih*. Dativ, lokativ i instrumental množine izjednačeni su u -*an*: *ovcan, dušan, ženan, sestran*.

31. Zamjenice, pridjevi i brojevi uglavnom imaju nastavak -*oga*: *žutoga, dobroga, jednoga, ovoga*, ali i *stotega, petega, dobroga*.

32. Čuje se pridjev *zali – zala – zalo*, a isto tako *veli – vela – velo*. U komparativu su trojake pojave: *višji, nižji, težji; žutji, skupji, šupji; gušći, žešći, jući*. U svim mjestima govori se *jakji* (‘jači’).

33. U instrumentalu osobnih zamjenica čuju se oblici *namun/ namon, tobun/ tobon*. Kosi padeži redovito imaju stegnute oblike: *moga, tvoga; momu, tvomu*. Namjesto *čiji – čija – čije* govori se *čigov – čigova – čigovo*.

34. Brojevi imaju oblike: *jedanaest, dvanaest, trinaest, četrnaest*.

35. Infinitivi svršavaju na -*t*, -*ć*: *govorit, pomest, doć, reć*.

36. Futur I. ima oblik: *govoriću, reću, misliću*.

37. Glagol ‘moći’ u 1. lice jednine glasi i *moren* i *mogu*.

38. U imperativu rijetko kada otpada vokal *i*: *reci – recite, piši – pišite*, ali *dones – doneste uz donesi – donesite*.

39. U 3. licu množine prezenta uobičajen je nastavak -*u*: *metu, cvatu, blidu, ožednu*.

40. Glagolski prilog sadašnji završava na -*ć*: *vičuć, pitajuć, rugajuć, govoreć*.

41. Glagol *tit* ima oblik i *tivat*, pa se govori: *ti(l) – tila – tilo te tiva(l) – tivala – tivalo*.

Na kraju prikaza Mate Hraste izvojio je tri kraća oglada govora iz Grohota, Donjega Sela i Gornjega Sela. Donosimo sva tri oglada:

Grohote: priča žena stara 74 godine (Kako je Zmajilka jila pršurate)

Jedna žena je pofrigola pijat pršuroat i rekla je čeri: “Ondesi to bratu u poje!” Put je bi dug, a misto, di je jemala odnit, zvoalo se je Rudina. Pršurate je nosila na gloavi u krtolcu. Kad se je uputila od kuće, počela je jist jednu po jednu i govorila je soama sebi: “Jedna ni šija ni vozi.” Ona je sve mislila, da će jih bit puno. Kad je došla do brata, rekla mu je: “Evo san ti donila pršuroat, ajdemo jist.” Kad je on bidan doša, naša je jednu.

Donje Selo: priča Ivan Kundričević (rođ. 1855.) o svome doživljaju na moru

Na dan Gospe oj začeca na osan decembra iša san iz Solina s kruvon i šenicon puj Šolte. Bilo je u brodu kvarat šenice i deset svita povr karga. Učinila je velika fortuna i ni nan dala naprid. Fermali smo upodan Marjana. Tote smo čekali tri ure, da će nas pustit naprid. Vidili smo, da ne molaje i onda smo salpali i išli smo puj Trogira. Došli smo u po puta oj Marjana i Trogira i učinila je voltadura kontra nan. Jedan je od nas iša na provu učinit potribu, ma je ni učini, nego je sta vikat: “Paron Marine, majna idra, eto pijavice na nas.” Ja san sam majna idras vojima rukan. Malo je majkalo da nas ni privrnulo i jedva smo se spasili. Posli toga pala je bonaca i na vesla smo došli u Trogir.

Gornje Selo: starac se tuži na život

Oženi san se sedandeset i devete (1879.) na dvoadeset vejače (vele). Od dice ima san ih svega trinaest; pet muških a osan ženskih. Svi su sini oženjeni, a (k)ćere odate. Jedna mi je u Zadru. Muž njoj se zove Lipoari, a njegova mater Meštrović. Njima je svima dobro, a meni slabo. Jedva dobijen komad kruha u mojoj starosti. Za dešpet proda bih sve, soamo da iman komu, ma u našen selu ne će nikor da kupi.

Mate Hraste prvi je terenski istražio i proučio jezične osobine šoltanskih čakavskih govora. S obzirom na to da su ove jezične značajke zabilježene prije 70-ak godina, razumljivo je da su neke od njih u današnjim govorima drugačije. Iako se može reći da se veći dio čuva, novija istraživanja na terenu pokazat će točno koje su se čakavske crte sačuvale, a koje su izmijenjene ili su nestale.

Šoltanski govori prema Mati Hrasiti (iz Hrasine studije *Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale*, JAZU, 272, Zagreb, str. 156.)

Dinko Sule

RIČI ŠOLTANSKIH GOVORA

Greške koje su se potkrale u prošleme broju:

-na str. 60. piše **čakat** – zobati, gristi, jesti; trebalo je pisati **čokat** – zobati, gristi, jesti.

-na str. 95. piše **lepušina** – suho kukuruzno lišće koje se stavlja u slamaricu; trebalo je pisati **komušina** – suho kukuruzno lišće koje se stavlja u slamaricu.

-na str. 113. piše **panula** – komadić drva ili klin koji se podmeće da bi se nešto izravnilo; trebalo je pisati **penula** – komadić drva ili klin koji se podmeće da bi se nešto izravnilo.

-na str. 128. piše **rigat** – povraćati; trebalo je pisati **rigat** – povraćati.

-na str. 147. piše **uanje** – nadanje, nada; trebalo je pisati **ufanje** – nadanje, nada.

-na str. 149. piše, **v** – ova; trebalo je pisati, **va** – ova.

mucigot – svjetiljka na ulje napravljena od bočice za lijekove. Napravio: Nikola Mateljan. Snimio: Dinko Sule

A

ađutanat – pomoćnik
afanat – onesvijestiti se, pasti u nesvijest
alamaka – džabe, besplatno, badava (*Ovi bi čovik sve alamaka.*)
Albanez – Albanac
altovat – prisilno zaustavljati
an – odaziv na poziv po imenu
antikrist, antikrišt – bezbožnik
aprovizacija – dijeljenje namirnica u ratu
aps – zatvor
ardenje – alat, oruđe
arivat – stići, prispjeti
arkaj – morska riba, ovčica (*Pagellus mormyrus*)
arlekat – derati se, vikati
arlekinast – ludast, sklon čudnomu ponašanju
arma – brodski (ribarski) pribor
armat se – spremite se za neki posao (*Jesi li si više arma?*)
armelinka, arzelinka – vrsta šljive (*Prunus cerasifera*)
atenat – oprezan, pažljiv

B

babarija – tračarija
bačo – debeljko, pretio čovjek
baćulin – mršavi čovjek
badnjenica – veliki drveni sud za mošt, nalik na bačvu bez dna
bađic, bagic – smrika (*Juniperus oxycedrus*)
bajan – jadan, bijedan
bakula – kukac koji obično živi na brodovima, žohar
bala – smotuljak, svežanj (npr. *roba na metre smotana u bale*)
balancana – patlidžan (*Solanum melanogena*)
bandat – bulazniti
baraškada – skandal, svađa, tučnjava
barkar(i)jol – prijevoznik s čamcem na vesla
baškot – dvopek, prepečeni kruh
baštardan – miješan
baštardat – izmiješati, ispremiješati
bataja – bitka
batat – gaziti

bazdit – zauzarati po nečemu (*Bazdiš po vinu.*)
bebat se – sporo odrađivati neki posao
bebekat – oponašati blejanje ovce
beci – novci
bekat – kazniti
beknut – pisnuti (*Ja neću o tome ni beknit.*)
belbezub – nestašno dijete
beleca, belica – ljepota
benda – crna vrpca na rukavu kao znak žalosti
beračina – berba grožđa; isto je i *trgačija*
beričetno – uspješno, plodno (*Sritno i beričetno!*)
bezec – opušak (*Daj mi bezec da povučen dva dima.*)
bida – bijeda
bira – pivo
bluščenica – biljka bljušt (*Tamus communis*)
bodul – otočanin
bokadura – kondicija kod sviranja puhačkih instrumenata
bonegraciija – karniša za zastore na prozorima
boraška – mirovina onih koji su sudjelovali u II. svjetskome ratu
bovanica – kamen veličine šake
braga – konop s dvije omče za dizanje tereta
braganja – vrsta ribarske mreže potegače
Braška – Bračka, stanovnica otoka Brača
brbonjak, brabonjak – ovčji ili kozji izmet
brenčit – zvečati, odjekivati; trnuti (*Ruke mi brenču.*)
brombul – *učiniti brombul* = oprati bačvu
brombulat – čistiti, prati bačvu; udariti (*Brombulat ću te!*)
brankita – bronhitis
brontulat – negodovati, gundđati
bubat, nabubat – učiti, naučiti
bublast – koji ima okruglo lice, debeljuškast
bunja – uklesani kamen na način da prednja strana ostane što izvornija
burdil – tučnjava, buka, galama
burdižat – jedriti
burnji – strana s koje puše bura (*Burnji gaj*)
bus – grumen isprepletenih žila sa zemljom
buskavica – ribarska mreža stajaćica, obično za ulov gira
bušta, buštra – isplatna papirnata vrećica
butižica – mali dućan

C

caklarija – staklarija, stakleno posuđe

caklit se – sjati se, blistati se (*Vidi ča se Marijeti caklidu oči.*)

cata – dinja (*Cucumis melo*)

cenca – rub

cenit – zagrcnuti se bilo od smijeha ili od plača

ciknut – napuknuti, pokvariti se; uginuti (*Ciknu mu je g(a)rdelin.*)

cinije – jeftinije

Cito! – Ušuti! Ne govori više!

cok – komad drva, panj

cona – čunj

crjenica – zemlja crvenica

crjenak – vrsta crnoga grožđa, vrsta vinove loze

cvast – cvjetati

Č

čar – bistar

čari – uroci

čepguz, prčeguz – vrsta mrava čija je glava crvene boje

češmina – crnika (*Quercus ilex*)

čimavica – stjenica; izraz za dosadnu osobu

črmanj – zemlja crvenica koja nije s površine, a miješala se s vapnom i koristila za gradnju

čupica – zatiljak

Ć

ćikolada, ćikolata – čokolada

ćokat – zobati; nabadati kljunom (npr. kokoš)

ćuknut – lud

ćulit – uzaludno čekati, potajno gledati (*Ča si se tode načuli?*); napinjati uši

ćutit se – osjećati se (*Ne ćutin se dobro.*)

D

dalamita – dinamit

defešta – potpuno, sasvim

deki – namirnice koje su se dijelile na bonove

depozit – skladište; manji rezervoar na *makinji za polivanje* vinograda

desperat se (dišperat se) – očajavati od tuge; postati očajan

dešpar, dišpar – nepar
deštrigat – dovršiti, završiti (*deštrigali posal* – dovršili posao);
uništiti, upropastiti
dezmez – što nije sasvim ispunjeno tekućinom (npr. bačva s vinom)
dibidus – potpuno, skroz
diferenca – razlika
diladur – klesar
divji marun – divlji kesten (*Aesculus hippocastanum*)
divji orih, visoko drvo – pajasen (*Ailanthus altissima*)
dizverđinat – razdjevičiti
dojdući – sljedeći (*Arivat će dojdući petak.*)
dotišni – dotični
dotlen – do tada
drob – trbuh
dubjina – dubina
duperat – koristiti, upotrebljavati, rabiti
dur – spor
Dura! – povik konju (*Dura tamo!*)
durat – trajati (*Kupi mu je balun, jušto će mu durat ka i maški muž.*)
duro – sporo (*Vrime gre duro.*)
duša – stanovnik (*Koliko duš jema u selu?*)

Đ (D')

đenastika, đinastika – gimnastika
đir – šetnja (*uvatit nekoga u đir* = zbijati šale na nečiji račun)
đirada – šetnja u krugu ili šetnja gore-dolje

E

Evala! – pozdrav
Eko la! – Dobro je!

F

fališa – hvalisavac
fangat, isfangat – prazniti, isprazniti, očistiti (*Danas ću fangat crnu jamu.*)
Faranin – Hvaranin
Farka – Hvaranka
feratjer – željezničar
ferma – stanje pripravnosti (*Pas je sta u fermu.*)

fermativa – karta kojom se može zaustaviti jednoga od suprotnih igrača u igri briškule
fijanke – dvije duge lovke lignje ili sipe
fila – red, niz (*Prid butigon velika je fila.*); nadjev na torti ili kolaču
Finito! – Gotovo!
fiskultura – tjelesni odgoj u školi
flak – labav, nestegnut
flako – labavo
fločavat – lagati, izmišljati
Fora! – Gotovo! (*Kandalora zima fora.*)
frmat (fermat, fremat) – zaustaviti
funtana – fontana, česma
fur(i)jast – nagao
futrun – ljenčina

G

gadarija – gadost
galetina – keks
gladit se – plesti se
glib – mulj, blato
gorčica – gorki badem
granfa – panđa
granfat, izgrampat – grepsti, izgrepsti
grišnik – onaj koji grijеši
grišnica – grešnica, prostitutka
grišpa – bora (*nagrišpana je = naborana je*)
guj(i)ca – stražnica
gujino ze(v)je – biljka kozlac (*Arum italicum*)
g(u)verna – rat

H

haštrit – podrezivati, odscijecati grane; oštriti taklje (kolčiče) za vinograd
hropjat – kašljati, hripati, teško disati; hrkati
hrušt – tvrdokrilac, štetnik koji grize korijenje i lišće raznih kultura (*Melolontha melolontha*)
hrvajski – hrvatski

I

iće – jelo

ijada – tisuća

imbalat – složiti u smotuljke (*bale*)

imbarkat – ukrcati se na brod

imbotida – pokrivač, poplun

imbuj – predmet koji zaprema mnogo mjesta; higijenski uložak

imbukat – grubo premazati zid maltom, začepiti rupe i nepravilnosti u zidu

indivinat – pogoditi nečim (*Indivina me stinjon.*)

inkapelat – staviti nešto na svoje mjesto ili na mjesto koje mu ne pripada
(*Ča si se tote inkapela?*); staviti kapu

inkaštran – ukliješten

inkvižit – optuženik (*inkvižito* – stanje optuženika)

inšoma – ipak, unatoč

intavulat se – uknjižiti se, upisati na sebe određene nekretnine u zemljišnim knjigama

inžempij – primjer, uzor

iskrižat – izrezati na kriške, komade (*Iskrižala je kapulu.*); precrtati, prešarati
(*Iskriža je moje ime u libru.*)

ispečit se – napraviti prema nekomu kakvu grimasu

ispelemušit se – potrošiti dan radeći neki nevrjedni posao

isprasan – zaprljan, obično prilikom uzimanja hrane

(*Kako to jiš, cili si se isprasa*)

isprdecat se – naigrati se, izdovoljiti se (*tovar se je isprdeca* ili *pusti tovara neka se isprdeca*)

isprobivat (isprobijat) – izbušiti; pretući

ispurgat se – iskaliti bijes

išakat – istući šakama

iščetiti – uganuti (*Iščeti je ruku*)

išegat – ispiliti

ištekat – isključiti

itac – hitac

izaleta – naglo se s mjesta zatrčati

izbubut – nekoga dobro istući

izdurat – izdržati

izgnjijati – istrunuti

izlustran – ulašten, sjajan (*Tleh je izlustran.*)

iznebušen – izbezumljen, zbunjen, zapanjen

iznebušit se – iznenaditi se, zapanjiti se, zbuniti se
izrampigat se – izmučiti se
izvampit – ishlapiti (*Nisi dobro začepi demejanu pa ti je rakija posve izvampila.*); postati senilan (*On je posve izvampi.*)
izuminat – smisliti, izumjeti; ispitati u sudskome postupku
(*Sudac me izumina.*)
izvicijat – razmaziti (*Nju je mater posve izvicijala/ razvicijala.*)

J

jaglica – morska riba iglunić, iglun (*Scomberesox saurus*)
japanel – građevinska kolica
Jamerika – Amerika
jarina – pržina, šljunak, sitni tucanik
jejina – sova
jubit – ljubiti
junak – najamni radnik
justvo – ljudstvo

K

kakemu – kakvomu
kampana – haljina u obliku zvona
kanut – kapnuti
kapitul – glava stupa, kapitel
kapurari – jelo slično sarmi
karampana – podrugljiv naziv za stari olinjali automobil ili brod
kargat – podići pomoću poluge
karinat – pregledati (*Vaja brod karinat i dat mu oganj, postupat ga.*)
kavija – šiljast komad drva ili željeza koji se koristi za pletenje
krajeva konopa
kilavit se – nestručno obavljati neki posao, zabušavati u poslu
kjaro – jasno, čisto
kljun – kljun
klavit – sakriti (*Klavi san pineze da ne najdu.*)
klujko – klupko
knjiga – pismo
kogar – nekoga, ikoga (*Jema li kogar pod voškan?*)
kolino – koljeno, generacija, naraštaj
koludrica – redovnica

kontrat – ugovor, pogodba
kontreštat se – suprostaviti se
kopišće – držak, odnosno dugi štap na kojem su postavljene ribarske osti
korpomorto – betonski blok potopljen u moru koji služi za privezivanje
brodica
kortelin(a) – nož
kostanjer – bačva od tvrdoga drva
kreće – samo u izričaju naših starih: *zub mi se kreće* = zub mi se klima
krena – čvrsta nit, konac na koji se veže udica; vrsta slame koja se koristi
za izradu štramaca
krka – borova kora
kunfet – tvrdi bombon, obično pri svadbama
kuvertur – lagani pokrivač za postelju
kvintal – mjera od 100 kilograma

L

lad – hladovina
lantižela – dugi bijeli oblačić na vedrome nebu
lastan – poletan, svjež, odmoran
lepušina – pepel i ostaci izgorjenoga lišća koje nosi vjetar
lašćek – vrsta divljega luka
letera – pismo
leturin – stalak za note
liban – debeo konop za tijesak
liđero – razvodnjeno, lagano (*liđera juha*)
lipo do – sve do (*Šetali smo lipo do Donjega Sela.*)
lipo od – sve od (*Lipo od Donjega Sela pratila me je kiša.*)
lipost – ljepota
list – polagano ići, plaziti, puzati
livorver – pištolj
loboda – veprina (*Ruscus aceleatus*)
loščura – školjka periska (*Pinna nobilis*)
luč – smolasti dio bora (dobar za paljenje vatre)
lujka – lutka
ludina – ludasta žena
lumbreja – kišobran
luskotine – ljuske od grožđa
lustra – riblja ljuska

M

Maela – planina u Italiji (kada bi bilo zagrmilo, a arija je od sniga, naši stari su govorili: *Ovo Maela poručije Mosoru da će ga obuć u bilu odoru.*)

macel – klaonica

madreperla – dugme od sedefa (*Meštar Vice je govori da su mu botuni na plonerici od madreperle.*)

makinjeta – pisaći stroj

manit – mahnuti

manoval, manaval – pomoćni radnik (pri gradnji)

manavalit – pomagati zidaru ili nekomu drugomu zanatliji

mandat – mahati (*Ča si se uzmanda s rukan?*)

mantat se – vrtjeti se u glavi (*Manta mi se od vručine.*)

mantavica – vrtoglavica

manjaložinja – izraz za dijete ili djecu kojima je majka nakon više godina rodila brata ili sestru

manjarija – jelo, hrana

marendavat – užinati (*marenda = užina*)

mašćat – nareznicom narezati vijak

mašit se – posegnuti za čim, uzeti što (*Ajde, maši se, jema spize obilato!*)

maškarina – prednji gornji dio cipele

mašketa – rašljasta grana na ribarskome brodu (leutu ili gajeti) za umetanje vesla

medić – nametnik koji napada smokvu, maslinu

meju – među

merlast – čipkast

meštar – učitelj (u školi); majstor, zanatlija

meštral – maestral, sjeverozapadni vjetar

meštralun – vrlo jaki vjetar maestral

meštrovica – učiteljica

micavica – štapić s udicama na koji se nabije riba, a služi za loviti lignje ili sipe

migavica (ili šabakun) – ribarska mreža potegača

miritat – zaslužiti (*Stvarno miritate sve najboje.*)

misit – mjesiti

miščić – mali mijeh

mižjavica (i mižđavica) – kišica, rosulja

mladi – mladić, zaručnik

mlun – dinja (*Cucumis melo*)
montikula – divlja loza
monturan – uniformiran
mrašnjak, mračnjak – lov ribe pod svjetlom upaljenih smolastih borovih
grana
mrva – komadić
mukte – besplatno
musa – žena koja je uvijek mrka i podmukla
muse – mačka od milja
mužarijola – brnjica za pse

N

nabađan – naježuren (*Od straha vas san se nabađa.*)
nabaketat – natući, pretući (*Dobro ga je nabaketa.*)
nabiguz – naziv za osobu kojoj je hrana sve
nagrišpan – naboran
najskoli – osobito, posebno, ponajviše
nakanjivanje – oklijevanje
nakanjivat se – oklijevati
namečit se – naviknuti se (*Nameči ti se je na vino, doć će on i danas.*)
naminit – namijeniti
namirit se – naplatiti se, nadoknaditi sebi; namjeriti se (*Namirila se na
dobrega muža.*)
namirnik – iznenadni gost, putnik
namisto, zanamisto – umjesto
nanoge – pješke
naplov – popločana površina uz cisternu za skupljanje kišnice
naponase – zasebno
naprobivat – pretući nekoga
narican – kovrčav
naslonut se – malo prileći, zakunjati
našće srca – natašte
natirat – našuljati (*Ove me postole natiraju, donesi mi one druge.*)
navarno – posno, bez začina
navisit – objesiti lonac nad ognjište, staviti lonac na ognjište (*Ne odi doma,
navisit ću kafu.*)
nekrst – nekrštena osoba
nevidina – sablast, prikaza
nevira – nevjera, nevjernik, nevjernica

ninat – zibljeti
nizdol – nizbrdo
'no – ono
nojta – nokta
noseća – trudna
nosit se – oblačiti se, odijevati se (*Lipo se nosi, muž jon bati more.*)
numer, lumer – broj

NJ

njapat, njupat – naglo jesti, proždirati
njok – valjušak od tijesta
njunkalo – onaj koji govori kroz nos

O

o' mali nog – od ranoga djetinjstva
obanjat se – okupati se
obatrnut – udarit, udar (*obatrnu ga je kolap.*)
obid – ručak
obiknut se, obiknut se – naviknuti se (*Di je ko nika tod je i obika.*)
obilato – obilno
obisit – objesiti
obist – oholost
obistan – ohol, pun sebe
oblašno – oblačno
oblig (obligacija, obligacijun) – obveza
obligan – zahvalan s obvezom (*Fala ti za to ča si mi učini, obligan san ti.*)
obotunat, odbotunat – otkopčati
oćutit – osjetiti
od – hod (*Do Maslinice jema ura oda.*)
odać – proći, splasnuti
odagnat – otpremiti na magarcu ili konju neki teret (*Odagni drva doma pa se tornaj po masline*)
od bote – odjednom, najedanput
odlargat se – udaljiti se od obale
odmetac – samolovka koja se noću ostavlja u moru
odosimo – odavde, od ovoga mjesta/ s ovoga mjesta
odrapit – odspavati, odležati (*Odrapi je dvi godine zatvora. Bogaremi si se naspas, odrapi si dvi ure.*)

odvidat – odviti odvijačem
ofendit se – uvrijediti se (*Ofendi san se na njega.*)
ogadit – uvrijediti nekoga pogrđnim riječima (*Nikidan me ogadila.*)
oglobje – kostur
oj – od (*oj 'noga zida do 'voga zida*)
ojgojit, olgojit – odgojiti
okanit se – ostaviti se, napustiti koga ili što (*Okani se ti njega
dok ti je na vrime.*)
okasnit – zakasniti
oklapit, ohlepit – pljusnuti nekoga
omira – mjera
omirit – izmjeriti
omrazit – zlobno ogovarati, učiniti da netko bude omražen
ondulat, ondulirat – nakovrčati kosu
oni – onaj
onod – ondje
onoko – onoliko
opalit – udariti, pljusnuti; prenes. spolno općiti
opelavit – očelaviti
operacijun – kirurški zahvat
opiturat – oličiti, obojiti
oplit – opljeviti
opujat – očistiti nekome uši; u igri nekome dobiti sve novce
oputa – dio opanka
ordenat, ordinat – raditi (*Ordena do podne.*)
organe – orgulje
oseknut (useknut) – obrisati nos
osladit se – zadovoljiti se čime
ospriđa – sprijeda
ostrić se – ošišati se
ostrižen – ošišan
ošervat – primjetiti, opaziti, vidjeti
oštar – gostioničar (*Ne čini konte brez oštara.*)
otaki – otakav
Ote naprid! – Izvolite, uđite! Dobro došli!
Ote zbogon! – pozdrav kad se gosta ispraća iz kuće
otle(n) – odatle
otolič – maloprije, maločas

otrat (i otrt) – obrisati
otribit – očistiti, podrezati (*Eno ti Petar u vrtlu tribi smokvu.*)
ovakoc – ovako
ovod – ovdje
ožet – iscijediti

P

pacenat – strpljiv, pažljiv
pacjenca (pacenca) – strpljivost
pagat – primiti, ispaštati; platiti (*Pagala je meštru.*)
paizat – trgovati, razmjenjivati robu (*Išla je u paiz.*)
pajka – patka
palandara – jaka ribarska mreža, navlastito za lov palamida
panada – juha od kruha, vode i ulja (*učinit ću od tebe panadu = skašit ću te*)
panatika – hrana i hranarina na brodovima
papalina – morska plava riba (*Sprattus sprattus*)
papataž – kukac koji siše krv, sličan komarcu
pape – otac
parada – mjesto na brodu za veslanje; šesto veslo na leutu
parat – kidati, otkidati, brati (*Gren uparat malo lupari.*)
parlat – govoriti, brbljati (*On ti dobro parla njemaški jazik.*)
partida – u kartaškoj igri jedna partija ili jedna partija u balotama
pasani – prošli (*pasani misec, pasana nedija*)
pasat – proći (*Jesi li vidi je li mi ovde pasala ćer?, Ni pasa razred.*)
pašanac – muž suprugine sestre
paščica (i pajice) – koštica u voćaka
pašijunsko jugo – jugo koje puše o Velikome tjednu
pašt – hrana, jelo, obrok (*Ča jema za pašt?*); slastica
patinat – ulaštiti cipele, namazati cipele
patule – male boginje, kozice (*Patule te umele.*)
pecibokun – komadić (*Sve je učini na pecibokune.*)
pecipali, prespaji – pogačice od brašna i vode pržene na ulju
pedanj, pedaj – mjera, dužina između raširenoga palca i maloga prsta
penšjunat – umirovljenik
pepelit se, pepelužit se – prisustvovati crkvenomu obredu posipanja pepela po glavi na Pepelnicu
Pepelnica (Pepelužnica) – Čista srijeda – kršćanski spomendan kojime započinje vrijeme korizme

peri-deri – izraz za tkaninu dobre kvalitete
 pešnja – usna
 picaferaj – osoba koja pali ulične svjetiljke
 picat – namjerno izostati s nastave
 picigamorto – mrtvozornik, grobar
 picokara – jako pobožna žena; članica laičkoga reda
 pićugarija, pećugarija – sitnica
 piketavat – skidati hrđu s broda
 pilotina – piljevina
 pincun – vrh; klitoris
 pinel – kist, ličilačka četka
 pinkica – mrvica
 pinjurat – zaplijeniti imovinu, izvršiti ovrhu (*Za kampak mu je pinjura bačvu najbojega vina.*)
 piplic – pile, pilić
 pišarola – javni zahod
 pizenti, pizento – težina, teško
 pjaca, pijaca – tržnica
 pjaceta – mali trg
 pljuvaka – pljuvačka
 plafon – strop
 plah (plahiv) – strašljiv, bojažljiv
 platit – odgovarati po mjeri (*Ona daska platit će ti po širini.*)
 plisan – plijesan
 pobasji – osoba nižega rasta
 podbradit, pobradit – maramom podvezat glavu vežući je pod bradu
 podmuć – na podmukao način, podlo, zlobno
 poduplat – udvostručiti
 podušnice – zaušnjaci
 pofalit – ponestati; pohvaliti
 poje – polje
 Pojićanin – stanovnik (starosjedilac) nekadašnje Poljičke republike
 poj tvoju – po tvome
 pojubit – poljubit
 pokotušit – pritisnuti, povaliti (u značenju kada pijevac *pokotuši* kokoš);
 upotrebljava se i u značenju kada se, primjerice, kuha zelje,
 pa se nakon što uzavrije poklopi, pokrije (*pokotuši*) poklopcem
 da ne iziđe iz lonca

Pola – Pula

polačena – prignuta (*polačena škina*)

polak – polovica

policjot, pulicijot – policajac

polkova, pojkova – potkova

polpis, pojpis – potpis

polša – donji dio rukava košulje, orukavlje

pomba funebra – svečani sprovod

pomoritad – pomor

popritit – zaprijetiti

poreštat – poslagati

poriškat se – porječkati se

porojenje – porođenje

portafoj – novčanik

porto franko – slobodna carinska luka; besplatno

posaližat – postaviti na pod kamene ploče, popločiti tlo

pospugat – krpom pokupiti, upiti vodu; kruhom upiti umak; dobro upamtiti

postupat – nabiti stupu u spojeve na drvenome brodu

pošji – pošalji (*Pošji mi pismo!*)

potarak – kruščić koji se peče od tijesta sakupljenoga prilikom struganja korita (*kopanje*). Obično se davao vlasnici peći za usluge pečenja.

poteštat – načelnik

pozapodne – poslijepodne

pozatemen, pozatomu – nakon, poslije

požic(i)jun – pozicija

požmarit – izgubiti boju (*Ne stavij gaće šušit na sunce, požmarit će.*)

prajčić – praščić

prašcat – oprášati

pribivat – živjeti, boraviti, stanovati

pridorit – kilav

pridrt – kilav

pridrit se – okilaviti se

priforcat – pretrgnuti se

prifrigan – prepreden, lukav

prikoveć – preveć

primečić – prignječiti

pripetat – prilijepiti, pričvrstiti

pripredat – pričati na dugo i široko

prismest se – zbuniti se
prispilo – dozrijalo, spremno za berbu (*Svo je grozje ove godine na vrime prispilo.*)
prišit – žuriti
pritegnut – prevagnuti
pritendit – činit se važnim
progucat – progutati
prokinut – udariti nekoga nogom
prohlemučat – promučkati
prolongat – produžiti, odgoditi
prominivat – mijenjati
propeće, propelo – raspelo
prosest se – srušiti se samo od sebe, raspasti se (*Ne odi po tin bišavin gredan, sve će se to prosest.*)
prostit – oprostiti
prošćenje – oprost
proušit – provući se (*proušilo se je provislo sa bronžina*)
provislo – ručka na loncu ili vjedru za vađenje vode iz cisterne
proventat, proventulat – osušiti na vjetru, prozračiti
proverbij – uzrečica, poslovica
providenca – providnost
prpat – raditi neučinkovito i nestručno (*Ostavi se toga, ne prpaj se više sa tin poslon.*); čeprkati, kopati (*Ne prpaj mi po kužini.*)
pučit – odvajati zrnje od mahune; skidati koru s ploda bajame
pulenat – zapadni vjetar
pulentada – jaki zapadni vjetar
pumpun – ures, kuglica na vunenoj kapi
punta – upala pluća
puntapet – ukrasni broš
puntižel – debela daska
pur, purikav – neslan
puro – neslano
put – prema

R

radin – radišan
ragan, raganj – olujni vjetar
rajat – rađati

rekam, rikam – čipka ručno izvezena
rascirit se – rastvoriti se (*Smokve su se sve rascirile, neću ošušit njanke jednu*)
raskrstit – prekinuti neke odnose, vezu (*Davno su raskristili.*)
rašćarat se – razvedriti se, razbistriti se
rašćenit se, raščepit se – preko mjere odvojiti noge
rasprtit – skinuti teret s magarca
rastavulat – rastaviti na dijelove
rastvorit – otvoriti širom (*Rastvorila je ponistre.*)
rat – rt
ravela – rotkvica (*Raphanus radricula*)
razgolacat se, razgolic(i)jat se – razgoliti se
razmolat – odmotati, popustiti
razon – po površini, usporedo
razvidat – odviti vijke, rastaviti
rebnit – udariti, oštetiti, platiti porez (*Porez me je rebnu, jedva ću se oporavit*)
redovina – plaćanje župnika
regulat – činiti red
rekuperat se – oporaviti se (od bolesti, slabosti) (*Jedva san se rekupera.*)
remandat, rebandat – odložiti, staviti sa strane
repat – ritati se (nogama) (*Kada dite na silu vazmeš u naručanj, onda on repa nogan, želi da ga skalaš*)
rešpir – udisaj
rešto – ostalo
retaj – ostatak
rikamavat – izvoditi čipku, vesti (*Cilu večer sedi i rikamaje.*)
roncat – teško raditi
rotondast – okrugao
rubinet – slavina
ruj(i)nat – uništiti, oštetiti (*Ruvina je stol.*)
rumbat – nasilno otvoriti, obiti

S

sablaz – prikaza, avet
sadanjost – sadašnjost
sadno – rana od sedla ili samara na magarcu
sać – sići (*Sašla je niza skale.*)

sagnjit – istrunuti
saje – čađa (*Užgale su se saje pa je planula greda.*)
sakreštija – sakristija
salbuner, sarbunjer – brod koji prevozi pržinu, trgovac pržine
salpat – dignuti sidro
sanitar, sanitra – salitra
sapet – zakopčati
sažajiv – sažaljiv
sekreto, sakreto – potajno, kriomice
siknjica – sito od fino pletenoga tankoga pruća
silen – ohol, bahat
sinjan – označen, obilježen; onaj koji ima fizičku manu
skalinada – široko stepenište
skorup – sloj koji nastaje na površini ohlađenoga kuhanoga mlijeka
slako – kolači
slajko – kolači; slatko
slakoran – neizbirljiv u hrani
sliva – šljiva
smija – sličići
smiron – mirno
smrča – tršlja (*Pistacia lentiscus*)
smud – miris zapaljene tkanine, miris paljevine
sosti – kletve
sparićat – pripremiti jelo
spominjat se – sjećati se
spotit se – oznojiti se
spugat – krpom ili spužvom upijati tekućinu
spuž – puž
srab – svrab
srbit – svrbit
srčen – otvoren, srdačan
superab – ohol
superbija – oholost
svurgadina – sidro za privremeno sidrenje
sujca – sudca (*Moreš promoviti advokata, ma teško je sujca.*)
sut – suton
suzu – malo (*Izi san suzu juhe.*)
suživat – sužavati

svi(j)onica – trbuška opna, potrbušica
svirak, svirala – zviždaljka
svitilo – skovane zakrivljene *gradele* na koje su se stavljala zapaljena smolasta borova drvca kad se išlo u lov na rakove ili kad se išlo *pod sviću* dok još nije bilo ribarskih ferala
svitovat – savjetovati

Š

šabakun – mala povlačna ribarska mreža
šalvaumine – pojas za spašavanje
šeduta – sastanak, sjednica
šegat – piliti (najčešće *šegacem*)
šeperano – zatvoreno
ši – da
šiloko – jugoistočni vjetar
Šimun – naziv za kruh od žita
šinjora – ljubavnica oženjenoga muškarca
škajko – poreznik, utjerivač duga
škajat – utjerivati porez ili dug
škaldin, kaškalet – grijalica na žar
škija – duhan
škonšum – velika briga
škonšuman – umoran od velike brige
škota – mamac (*Doć ćeš ti meni pod škotu*); uže za pritezanje vodoravne osnove jedra
škrabica – kasica za štednju ili u crkvi za milodare
škuribanda – zamračeno, zaklonjeno mjesto (gdje se sastaju ljubavnici)
šoltanski bokun – posljednji komad hrane na stolu koji oni za stolom zbog obzira ne uzimaju
šoneta – osmrtnica
šotovento – zavjetrina
šotovoče – pjevanje ispod glasa, potihlo pjevanje
šperanca – nada, nadanje
špica, spica – tanki komadić drva
špinjača – špinat
špoža, spoža – nevjesta, mladenka
štelamorta (bokula) – cijev u koju se stavlja ležaj koji drži osovinu
štrikat – označiti, zabilježiti

štringa – vještica (tako se kazuje u Srednjem i Donjem Selu; u Grohotama
viščica)

štrocat – baciti jaču kartu u briškuli

šubito – iznenada, odmah, ovoga trena

šuferin – šibica, žigica

šufištik – previše pedantan, sitničav

šulevat – podignuti (*Pa je pa san ga šuleva.*)

šušuranje – bučanje, galamljenje

T

talokat – način dijeljenja ribe (isto kao i *komukanje*)

tejatar – kazalište

tekut – nametnik na pticama (*Menopon pallidum*)

telaruša – vrsta tkanine koja se u pranju puno stiska

temperat – kaliti

t(e)rcana – vrsta groznice

tendit se – razumjeti se u nešto (*Je se tendiš u makine za prat?*)

teskera – pristojba; potvrda

tica – ptica

tir – hitac

tirada – dosjetljiva primjedba, dugi govor

toč – umak

točat – umakati

tokat – trebati, morati, biti prisiljen

torij – utorak

tornat se – vratiti se

tošno – točno

trapula – mišolovka

trat – otirati (*trat cakla; Ona je otr(a)la stol.*)

tratit – trošiti

tratamenat, tratimenat – gozba, čašćenje

trepjat – gaziti

tribovat – trebati

tribunal – sud

triskat – naglo udarati, naglo puhati; nekoga pljuscati

trkat – trčati

trliš – vrsta debeloga platna; radno odijelo

troduplo – trostruko

trumbito – mutno ulje
trus – potres
tufina – miris vlage, plijesni, truleži
tuka – pura (životinja)
tuntle – nespretnjaković
tušanj – biljka tušt (*Portulaca oleracea*)

U

učelak – pročelje
ujokolo – uokolo
ujopće – uopće
ukebat – uloviti, zgrabiti
ulibit se – ušuljati se
ulizat – ulaziti
uminit – ublažiti, popustiti, smiriti (*Popij ovu spicjaliju pa će ti uminit bol.*)
Upamet! – Pazi!
upliv – utjecaj
ura – sat
Uslast! – Dobat tek!
uspegnut se – popeti se (*Jedva se uspenga na cablo.*)
usprenut se – preplašiti se
ustravjen – preplašen
uvehnut – uvenuti, osušiti se (*Uvenu je bor ča san ga navera.*)
uza – ribarska mjera za dužinu, npr. dvi uze od kraja (*dvi dužine konopa*)
uzdržat se – uzdrhtati se, uznemiriti se (*Cilo je vrime drčala.*)

V

vagabundo – probisvijet
vagon – mjera od deset tona ili sto hektolitara
vajalo – mala čistina na kojoj se obično valjaju magarci
vako – ovako
v(a)rjača – kuhača za miješanje hrane
veduta – razglednica
vele – mnogo
velečipeda – bicikl
veli – veliki
vardekat – dozivati, vikati
verđina – djevica

vidilica – pogled, vidik
viđen – ugladen
vijađ, vijaz – putovanje
vijađat – putovati
viје – obrve
vira – vjera
volat – luk, svod u dalmatinskoj arhitekturi
votat – glasovati
vitren – nepromišljen
Voga! – uzvik: Veslaj!
vragometan – okretan, žustar
vrnit se – vratiti se
vukabular – rječnik

Z

Za Gospu! – izraz čuđenja
zabašurit – zametnuti
zabiležit (i notat) – upisati, zabilježiti
zabezeknut se – iznenaditi se
zabrivat – ubrzati
zabrzdat – brzo i nerazgovjetno govoriti; bilo što neuredno činiti
zabukat – zapostaviti (*Ča si zabuka to dite, molaj ga neka se igra s drugon dicon.*)
zabumbat – dobro zatvoriti, zaboraviti
zacaklit – zasjati, bljesnuti (*Ča jon se oči caklu!*)
zacenit – zanimati u plaču ili u smijehu
zacopat se – zaljubiti se
zadivača – drača koja zapinje (*zdrača zadivača*)
zadronjat – zaspati
zafastat se – zanimati se na nečim
zainačit se – zainatiti se
zaitit, zahitit – baciti, hitnuti
zaizbija – zaobiljno
zakalafatat, pokalafatat – stupom napuniti procijepe (*procipe*) na brodicu
zakapotan – utopljen u toploj odjeći
zakovinut – zakriviti
zakovrčit – iskriviti, zavinuti
zakrikavat – kočiti vrteći rukom krik

zakunjat – zadrijemati
zal – zločest
zakojak – dio na vratu, odmah do glave
zalampat – sijevnuti (*lampat* = sijevati)
zamličit – lažno prikazati činjenično stanje
zanavik – zauvijek
zanovetat – zahtijevati, gnjaviti (*Moja ćer uvijek zanoveta.*)
zaosinut (zasinut) – opsjednut
zapačan(a) – zauzet(a)
zapadati – koštati (*Koliko zapada?* = koliko košta?)
zapihat se – ostati bez daha, zadihati se
zapišćat – zazviždati (*Ferata je zapišćala.*)
zaplansat, zaplandat – planuti
zapocesat – zauzet (*Zapocesa mu je vrtal.; Zapocesali su cili stol u sali.*)
zapuntat – zavezati, pričvrstiti
zarač – željezni šiljak za čišćenje lule
zarad – zbog
zarana – rano
zaruzinavit (i zaružinavit) – zahrđati
zaškurit – zamračiti
zašparat – uštedjeti
zataškat – prešutjeti, zatajiti
zateplit – ugrijati, zatopli
zatrumbit – zatrubiti
zava – zaova, muževa sestra
zavazest se – zauzeti se
zavitan – onaj koji se zavjetovao
zavonjat – zamirisati; zasmrdjeti
zavrućit – postati vruće (*Naglo je zavrućilo.*)
zazirat – kriomice gledati
zbandat – poći u krivome smjeru, zastraniti
zbasat – pokratiti po visini (*Zbasaj malo oti zid, zapriči si mi vidilicu.*);
postati tiši
zbonacat – stišati (*More se malo zbonacalo.*)
zdipit – ukrasti
zdril – zreo
zebat – pupati, listati
zeje – zelje

zenica – zjenica
zenut – prokljati
zezalo – vrsta raka (*Scyllarus arctus*)
zgovavjen – pogrbljen
zibjat se – ljuljati se
zikva – zipka, dječji krevetić
zjalo – biljka, velika zijevalica (*Antirrhinum majus*)
zogadur – igrač na balote
zlica – žlica
zveknut – udariti, ošinuti
zvizdan – jako sunce (*Ne odi po zvizdanu, dobit ćeš sunčanicu.*)

Ž

žardin (i đardin) – perivoj
žava – oteklina, kvrga
žbir – špijun, doušnik
žeja – žeđ
ženinstvo – nasljedstvo supruge
žep – džep
žeščina – žestina
žeščit se – raspaliti se, žestiti se
žežinat – postiti (*Žežinan na Čistu sridu.*)
žgincan – iščašen
žgoban – pogrbljen
žgoba(va)t se – prekomjerno raditi
žitej – stanovnik
žmarit – gubiti boju, blijedjeti (*Ove su gaće požmarile.*)

Filip Galović

STARA KUHINJA U GROHOTAMA NA ŠOLTI I NJEZINA TERMINOLOGIJA¹

U mnogim dalmatinskim govorima, pa tako i u čakavskim govorima otoka Šolte, kuhinja se naziva **kužina**.

U kućama koje su imale jedan ili više katova, **kužina** je najčešće bila smještena u **šufitu** – potkrovlju. Ono što se bi se odmah zamijetilo jest **komin** – ognjište. Ondje se peklo, kuhalo, pričalo i grijalo. Sa strane ognjišta nalazila se **drvarica** – prostor za drva i šumu, odakle bi se uzimalo drvlje i stavljalo u ognjište. Ispred ognjišta sjedilo se na **bancima** – drvenim klupama. Neki drveni **banci** služili su kao škrinja, pa su se u njima mogle odložiti neke stvari. Unutar škrinja bili su **kotuli** – pregrade. Osim drvenoga **banka** za sjedenje, u nekim je kuhinjama bila izgrađena **sada** – kameni zidić. Ponad ognjišta nalazila se **napa** – svod nad ognjištem kroz koji izlazi dim, no nisu je imale sve kuhinje. Neizostavan dio svakoga ognjišta bile su **komoštre** – željezni lanci nad ognjištem o koje se vješala posuda u kojoj se kuhalo. Na **komoštrama** je bio **kočun** – željezna kuka na koju bi se objesio lonac za kuhanje.

Posuđe za kuhanje bilo je različito. U prvome redu bio je to **bronzin** – oveći metalni sud. Također i **lopiža** – glineni sud. Koristile su se **kotlenke** – veliki bakreni ili mjedeni sudovi suženijega otvora, koji su sa strane imale uši kroz koje se provlačilo **provislo** – držak, ručka pomoću kojega bi se posuda objesila na komoštre. U ognjište su se stavljale i **trinoge** – tronožac, na koji bi se položila posuda u kojoj se kuhalo neko jelo. Od ostalih posuda rabila se **f(i)jamengina** – plića posuda užega dna, a širega otvora. Za prženje se upotrebljavala **padela** – plitka tava, odnosno **padelica** – omanja plitka tava, te **pršura** – tava. Bilo je tu i drugih kuhinjskih sudova – **teća** i **tećica**.

Dio su ognjišta i **gradele** – roštilj, rešetka za pečenje. Što se tiče pribora oko ognjišta, valja svakako istaknuti **molete** – hvataljke za žar, kao i **popcečak** – žarač (uglavnom od metala).

¹ Za sve navedene termine zahvaljujem kazivačima Dinku Suli, Nikoli Mateljanu i Ivanu Kuzmaniću. Zbog tehničkih razloga riječi nisu akcentuirane u samome tekstu, no akcentuirane su na kraju ogleđa gdje su poredani po abecedi. U Grohotama nahodimo peteroakcenatski sustav (kratki silazni, dugi silazni, čakavski akut, kratki uzlazni, dugi uzlazni; prednaglasne dužine dobro se čuvaju, a zanaglasne su većinom pokraćene, stoga se ni ne bilježe). Duge vokale *a*, *e*, *o* stariji svijet izgovara nešto zatvorenije, pa ih tako i označavamo. Iako su glasovi č i ć u govoru izjednačeni, oni se pišu radi lakše snalažljivosti

Mnoge su kuhinje imale i **špiritijeru (špirićeru)** – malo kuhalo na špirit.

Nešto modernije kuhinje imale su **špاهر** – štednjak. Unutar **špahera** uvijek je bila **vaška** – limena posuda koja je bila ugrađena u štednjak, a koja je služila za grijanje vode.

Za prženje kave koristio se **broštulin** – pržionik za kavu. Potom bi se pržena kava samljela u **mažininu** – mlinac za kavu. Za kuhanje kave koristila se posuda koja se naziva **kogoma**. Svaka bi domaćica **kogomu** stavila na **gvanćeru** – poslužavnik – i tako poslužila. Kava se pila iz **ćikare** – šalice za kavu, a svaka je **ćikara** imala i svoj **pijatin (pijatel)** – tanjurić. Kava se mogla piti i iz **škudele** – veće šalice s ručkom. Uz kavu ide **cukarjera** – posuda za šećer, te svakako i **kućerin** – čajna žličica.

Nekoć se kruh pekao po kućama. Mijesio se u **kopanji** – drvenome koritu. Potom bi se na **platul** – drvenu ploču – poslagao svaki pojedinačni kruh te odnosio peći. Za čišćenje ostataka tijesta i mrvica u **kopanji** koristila se **strgača** – strugalica.

Kada se kuhala palenta, miješala bi se **brulicom** – poduljim drvenim prutom koji se koristio za miješanje palente, a bio je dug oko 50-ak centimetara, te je na šiljastome vrhu imao tri kraća produžetka. Ako se namjeravalo peći meso, a bilo je tvrdo ili debelo narezano, onda bi se prije pečenja dobro istuklo **macolom (satarom)** – drvenim batom za meso. Pribor pomoću čega su žene radile pire nazivao se **štrukapatati** – pribor za gnječenje krumpira. Za cijedenje nekih jela koristila se **pašabroda** – cjediljka. U starim se kuhinjama pravio i sir, a za to se koristio **lubac** – okrugli kalup za pravljenje sireva. Povrh njega stavio bi se drveni poklopac (okrugla daska) te na nju neki teret (uglavnom neki veći kamen).

Pri izradi slastica koristila su se različita kuhinjska pomagala. Za mjerenje količine sastojaka rabila se **balanca** – vaga. Kako bi se slastice bili ukusnije, ribao se limun ili naranča ili neko drugo voće, za što je služila **gratakaža (rakateža)** – ribež, kuhinjska strugalica. Ako je tijesto trebalo razvaljati, upotrebljavao se **lazanjur** – drveni valjak za valjanje tijesta, pa bi se razvaljano tijesto položilo u **loščeru** – pleh za pečenje i potom ispeklo. Nazubljeni kotačić za rezanje tijesta naziva se **rotul**.

Jelo se iz **pijata** – tanjura, a pomoću **peruna** – vilice, **žlice** i **noža**. Neki su koristili i **pošadu** – nož za jelo koji je na vrhu polukružan. Juha se grabila **kacijolom** – zaimačom. Salata se posluživala u **terini** – zdjeli, a koristila se i **pinjata** – manja, plića zdjela.

Stol je najčešće bio prikriiven **tavajom** – stolnjakom. Za vrijeme jela koristili su se **tavajoli** – ubrusi.

Što se tiče pića, uglavnom se pilo iz **žmula** – čaše. Žešća pića posluživala su se u **bićerinima** – malim čašama za žestoko piće. Takva su se pića čuvala u **bocama** – staklenkama, dok se vino držalo i posluživalo u **bocunu** – staklenki za vino. Ukoliko je netko želio razvodniti vino ili se napiti vode, uzimao je vodu iz **bokala (brokve)** – vrča. Postojala je još jedna vrsta čaša koje su se nazivale **bukare** – starinske drvene čaše za vino, no one su se vrlo rijetko koristile. Inače je starinski naziv za svo posuđe koje se odnosi na vino **butam**.

Vino se pretežno držalo u konobama, ali se i u kuhinji mogla pronaći kakva **demejana (demijana)** – opletena, veća staklena boca za vino, iz koje bi se pomoću **pirije** – lijevka – vino pretočilo u **bocu** ili u kakav **botilijun** – oveća staklenka, oveća boca. Za pretakanje vina koristila se i **diža** – drveni sudić za pretakanje koji ima držak (uglavnom se nalazila u konobi), a isto tako i **lakomica** – drveni lijevak.

Koristile su se još neke posude, pa spomenimo **pićonu** – manji lončić s kljunom i s ručkom, a neke su kuće imale i **kvartežine (kvartežince)** – metalne posudice od četvrt litre, koje su se uglavnom rabile za uzimanje ulja iz kamenice. Za razne poslove u kuhinji i konobi koristio se **pot** – manji metalni sud s ručkom.

Od kuhinjskoga namještaja spomenut ćemo **veltrinu** – kuhinjski ormar s gornjim vratnicama od stakla, i **kredencu** – kuhinjski ormar za suđe. U **škafetinima** – ladicama – držao se kuhinjski pribor. Na **škancijama (skancijama)** – policama, bili su razni predmeti. Ormarić s mrežom u koji se spremala i čuvala hrana zvao se **maškadur**. Suđe bi se pralo u **lavelu** – (kamenome) sudoperu, a u **lavelu** bi se često mogao naći kakav **kajin** – lavor, u koji bi se suđe nakon pranja odlagalo. Neki su posuđe prali u **lavapijatu** – veća metalna posuda užega dna. U zidu je bila **ponara** – niša, otvor u koji se drže razne stvari.

Za osvjetljavanje kuhinje služila je **bumbeta** – vrsta svjetiljke na petrolej. U ono je doba **petroj** – petrolej bio prilično važan, a držao se u **ramini** – kanta za petrolej, načinjena obično od lima ili bakra. Za osvjetljavanje se koristila također **ujenica (ulenica)** – uljanica, ali i **feral** – svjetiljka različitoga oblika. Nerijetko su se upotrebljavale i **šterike** – voštane svijeće.

POPIS TERMINA:

balānca <i>f.</i> –	vaga
bānak <i>m.</i> –	klupa
bićerīn <i>m.</i> –	mala čaša za žestoko piće
bōca <i>f.</i> –	staklenka
bocūn <i>m.</i> –	staklenka za vino
bokāl <i>m.</i> –	vrč
botilijūn <i>m.</i> –	oveća staklenka, oveća boca
brōkva <i>f.</i> –	isto što i bokāl (v.)
bukāra <i>f.</i> –	starinska drvena čaša za vino
butām <i>m.</i> –	starinski naziv za svo posuđe koje se odnosi na vino
bronzīn <i>m.</i> –	oveći metalni sud
broštulīn <i>m.</i> –	pržionik za kavu
brūlica <i>f.</i> –	podulji drveni prut koji se koristio za miješanje palente, a bio je dug oko 50-ak centimetara, te je na šiljastome vrhu imao tri kraća produžetka
bumbēta <i>f.</i> –	vrsta svjetiljke na petrolej
cukarjēra <i>f.</i> –	posuda za šećer
čīkara <i>f.</i> –	šalica za kavu
demejāna (demijāna) <i>f.</i> –	opletena, veća staklena boca za vino
đīža <i>f.</i> –	drveni sudić za pretakanje koji ima držak
drvarīca <i>f.</i> –	prostor za drva i šumu sa strane ognjišta, odakle bi se uzimalo drvlje i stavljalo u ognjište
ferāl <i>m.</i> –	svjetiljka različitoga oblika
f(i)jamengīna <i>f.</i> –	plića posuda užega dna, a širega otvora
gradēle <i>f. pl.</i> –	roštilj, rešetka za pečenje
gratakāža (rakatēža) <i>f.</i> –	ribež, kuhinjska strugalica
gvancēra <i>f.</i> –	poslužavnik
kacijōla <i>f.</i> –	zaimača

kajîn <i>m.</i> –	lavor
kôčun <i>m.</i> –	željezna kuka na komôštrama (v.) o koju se objesi lonac
kôgoma <i>f.</i> –	posuda za kuhanje kave
komîn <i>m.</i> –	ognjište
komôštre <i>f. pl.</i> –	željezni lanci nad ognjištem o koje se vješala posuda u kojoj se kuhalo
kopânja <i>f.</i> –	drveno korito za miješanje tijesta
kotlêнка <i>f.</i> –	veliki bakreni ili mjedeni sudovi suženijega otvora, koji su sa strane imale uši kroz koje se provlačilo provîslo (v.)
kôtul <i>m.</i> –	pregrada u drvenoj škrinji
kredência <i>f.</i> –	kuhinjski ormar za suđe
kućerîn <i>m.</i> –	čajna žličica
kužîna <i>f.</i> –	kuhinja
kvartežîn <i>m.</i> –	metalna posudica od četvrt litre (najčešće se koristila za uzimanje ulja iz kamenice)
kvartežînaç <i>m.</i> –	isto što i kvartežîn (v.)
lâkomică <i>f.</i> –	drveni lijevak
lavapîjat <i>m.</i> –	veća metalna posuda užega dna za pranje posuđa (kameni) sudoper
lavêl <i>m.</i> –	(kameni) sudoper
lazanjûr <i>m.</i> –	drveni valjak za valjanje tijesta
lopîža <i>f.</i> –	glineni sud
loščêra <i>f.</i> –	pleh za pečenje
lûbăc <i>m.</i> –	okrugli kalup za pravljenje sireva
macôla <i>f.</i> –	drveni bat za meso
mažînîn <i>m.</i> –	mlinac za kavu
molête <i>f. pl.</i> –	hvataljke za žar
maškadûr <i>m.</i> –	ormarić s mrežom u koji se spremala i čuvala hrana svod nad ognjištem kroz koji izlazi dim
nâpa <i>f.</i> –	svod nad ognjištem kroz koji izlazi dim
padêla <i>f.</i> –	plitka tava

padĕlica <i>f.</i> –	omanja plitka tava
pašabrōda <i>f.</i> –	cjediljka
perŭn <i>m.</i> –	vilica
petrōj <i>m.</i> –	petrolej
picōna <i>f.</i> –	manji lončić s kljunom i ručkom
pijāt <i>m.</i> –	tanjur
pijatŭn (pijatĕl) <i>m.</i> –	tanjurić
pinjāta <i>f.</i> –	manja, plića zdjela
pīrija <i>f.</i> –	lijevak
plātul <i>m.</i> –	drvena ploča na koju bi se slagali hljebovi prije pečenja
ponāra <i>f.</i> –	udubina, otvor u zidu u kojoj se drže razne stvari
popĕĉak <i>m.</i> –	žarač (uglavnom od metala)
pošāda <i>f.</i> –	nož za jelo koji je na vrhu polukružan
pōt <i>m.</i> –	manji metalni sud s ručkom
provīslō <i>n.</i> –	držak pomoću koje bi se posuda objesila na komoštre
pršūra <i>f.</i> –	tava
ramīna <i>f.</i> –	kanta za petrolej, načinjena obično od lima ili bakra
rōtul <i>m.</i> –	nazubljeni kotačić za rezanje tijesta
sāda <i>f. pl.</i> –	kameni zidić uz ognjište
satāra <i>f.</i> –	drveni bat za meso (v. macōla)
strgāĉa <i>f.</i> –	strugalica, alat za struganje (najčešće se njime strugala kopānja (v.))
škafetŭn <i>m.</i> –	ladica
škāncija (skāncija) <i>m.</i> –	polica
škudĕla <i>f.</i> –	veća šalica s ručkom
špāher <i>m.</i> –	štednjak
špiritijĕra (špircĕra) <i>f.</i> –	malo kuhalo na špirit
šterika <i>f.</i> –	voštana svijeća
štrukapatāti <i>m. pl.</i> –	pribor za gnječenje krumpira

šùfit <i>m.</i> –	potkrovlje, tavan
tavãja <i>f.</i> –	stolnjak
tavajõl <i>m.</i> –	ubrus
tëca <i>f.</i> –	kuhinjski sud
tëcica <i>f.</i> –	manji kuhinjski sud
terîna <i>f.</i> –	zdjela
trînoqe <i>f. pl.</i> –	tronožac na koji bi se u ognjištu položila posuda u kojoj se kuhalo neko jelo
ùjenica (ùlenica) <i>f.</i> –	uljanica
vãška <i>f.</i> –	limena posuda koja je bila ugrađena u štednjak, a služila je za grijanje vode
veltrîna <i>f.</i> –	kuhinjski ormar s gornjim vratnicama od stakla
žmûl <i>m.</i> –	čaša

U prikazu su navedeni termini koji se odnose na starinsku kuhinju i starinske kuhinjske predmete u govoru Grohota na otoku Šolti. Mnogi od navedenih naziva koriste se i u drugim dalmatinskim govorima, naravno, u ponekim govorima u nešto drugačijim fonološkim inačicama. Uglavnom je riječ o terminima romanskoga podrijetla (najčešće mletačkoga). Navest ćemo nekoliko primjera.

Termin *gvančera* ‘poslužavnik’ dolazi od mletačkoga ili talijanskoga *guantiera*, a rabi se u brojnim idiomima. Tako se govori u Splitu, u hvarskim Pitvama, a jednako u Visu te u bračkoj Milni, Ložišćima i Selcima. U Korčuli će kazati *gvantjera*, u pelješkome Kučištu *gvantira*, u Vrboskoj na Hvaru *gvančiera*.

Mletacizam *molete*, imenica koja označava ‘hvataljke za žar’, danas je u uzmicanju jer se predmet rjeđe upotrebljava. U istome obliku dolazi i u gradu Korčuli, u Trogiru, Splitu. U mnogim drugim idiomima posvjedočen je u inačici *mulete*: u Komiži i Visu, u Pitvama, Brusju i Vrboskoj na Hvaru, u Milni, Pučišćima i Bolu na Braču.

U Grohotama se čuje riječ *piçona* (i umanjena *piçonica*) u značenju ‘manji lončić s kljunom i s ručkom’. Taj je termin preuzet iz tršćanskoga oblika *piciona*, a potvrđen je u nekim korčulanskim, hvarskim, bračkim, šoltanskim govorima, ali i drugdje u čakavaca.

Zanimljiva je riječ *pošada*, preuzeta iz mletačkoga *possada*, koja u Grohotama ima značenje ‘nož za jelo koji je na vrhu polukružan’. U istome značenju ovjeren je u Trogiru, Šibeniku, u Salima na Dugome otoku i drugdje. Oblici *pošoda* u Donjem Humcu i Selcima na Braču, *pošada* u Korčuli, *požada* u Smokvici na Korčuli, *pošade* u Pitvama na Hvaru i u Visu označuju ne samo ‘nož bez šiljka’ nego cjelokupni ‘pribor za jelo (žlica, vilica i nož)’.

Termin *provislo* ‘držak pomoću kojega bi se posuda objesila na komoštre’ potvrđen je i u hvarskome Brusju, u Visu, u bračkoj Dračevici. U Pitvama na Hvaru kazuje se *provrislo*, kao i u korčulanskome Žrnovu. U Blatu na Korčuli je *provis*, na otoku Susku *provieslo*, u Salima na Dugome otoku *proveslo* i *provleso* itd.

Svi navedeni termini danas u stanovitoj mjeri nestaju. Novo vrijeme, moderniji predmeti i novi način života donose nove riječi. Stoga je od važnosti ovo leksičko bogatstvo zapisati i proučiti te ostaviti za buduće naraštaje.

Filip Galović

HUMORISTIČNE PRIČICE DOMAĆIH AUTORA NA ŠOLTANSKOJ ČAKAVŠTINI

Očuvanje čakavskih mjesnih govora i udruge

U posljednje vrijeme sve više jača svijest o očuvanju čakavskih mjesnih govora.

Izumiranje staroga čakavskoga stanovništva, utjecaj standardnoga jezika, nagli prodor medija, utjecaj štokavskih govora, utjecaj školstva – sve su to čimbenici koji djeluju na čakavske mjesne govore i mijenjaju njihove jezične značajke.

Iz toga razloga javljaju se mnoge inicijative, autori mahnito pišu na čakavštini, izdaju se razne knjige na čakavštini, osnivaju se udruge.

Udruga *Čakavski jezik* osnovana je 2011. godine u Splitu i za cilj ima “poticati, razvijati, afirmirati i revitalizirati čakavštinu kao dio hrvatskog kulturnog identiteta...”, navodi predsjednica Udruge Dobrila Kuzmić. Od osnutka ova je Udruga u suradnji s GK Marka Marulića Split organizirala 12 večeri na kojima se promoviralo uglavnom novije čakavsko stvaralaštvo, nekoliko predavanja istaknutih dijalektologa s Filozofskoga fakulteta u Splitu i Zagrebu, te predstavljanje nekoliko knjiga na čakavici. Udruga ima i izvrsnu suradnju s medijima na području afirmacije čakavštine (Radio Split, Radio Dalmacija, TV Mreža, TV Jadran, TV K5, Slobodna Dalmacija). Na radiopostajama i na televiziji njihovi su članovi nastupali u brojnim emislijama koje se odnose na čakavsko pjesništvo. To su samo neke od niza informacija. Treba istaći da su svi programi ove Udruge ostvareni bez novčane podrške, a samo zahvaljujući dobroj volji i trudu članova Udruge i njihovih prijatelja.

Natječaj za humorističnu pričicu na čakavštini i jedan od pobjednika sa Šolte

Ista je Udruga ove godine objavila natječaj za najbolju čakavsku humorističnu pričicu. Nakon mnogih prispjelih radova sastalo se povjerenstvo te na svečanome događanju 15. svibnja 2014. proglasilo šest najboljih tekstova, koje navodimo abecednim redom: *Vlatka Buj: Kašeta* (mjesni govor Jelse – otok Hvar); *Dunja Kalilić: Sudamja* (mjesni govor Splita); *Nikola Mateljan: Na Duhe* (mjesni govor Grohota – Šolta); *Marijana Plazibat: Plečica* (mjesni govor Postira – Brač); *Lucija Puljak: Bambo* (mjesni govor Pučišća – Brač); *Edo Šegvić: Rebatinke* (mjesni govor Splita).

Zbilja smo sretni što je u pobjedničke priči uvrštena i priča *Na Duhe* našega Šoltanina Nikole Mateljana, pisana na grohoćanskome idiomu. Potvrda je to o nadarenosti šoltanskoga autora, a njegov tekst, osim po utkanoj originalnosti i humorističnosti, dosljedno preslikava jezične osobitosti mjesnoga govora Grohota.

Kada su Mateljana pitali da prokomentira dvije rečenice o sebi, koje će biti tiskane u zborniku, skromno je i iskreno naglasio: *Pišem poeziju i prozne zapise na jeziku mojih očeva. Ni mi do slave, jedina želja mi je sačuvati jezik i pokoj sličicu iz života naših Šoltana.* Ovakav iskaz, bez imalo taštine i želje za isticanjem, dovoljno govori o ovome čovjeku.

Nikoli Mateljanu od srca čestitamo na ostvarenome uspjehu te mu zahvaljujemo što svojim crticama promovira otok Šoltu, njeguje šoltansku čakavštinu i zalaže se za tradiciju i starinu, a uz svesrdne želje da tako nastavi i dalje!

Humoristične priče s otoka Šolte

U ovome dijelu, osim Mateljanove pobjedničke priče *Na Duhe* i drugih njegovih priča, donosimo humoristične crtice i drugih šoltanskih autora.

* * *

Ivan Kuzmanić

KUPJENJE GNJOJA

Skoro da zadnjih godin nima dana da se ne čuje kako nan je svakin danon sve gore (i to je istina), kako su plaće sve manje, kako se – ukratko rečeno – teško vežije kraj s krajen. Slažen se. A kako se je živilo prin, u kakoj mižeriji, može poslužiti ka nika ilustracija i kupjenje gnjoja. Bez gvaniti, naravno.

Ti posal su uglavnomen radila dica do oko 14, 15 godin. Ta jedna dica, da bi pridonili obiteljskoj ekonomiji, kupila su golin rukan, ručican gnjoj – balegu od konji, tovari, muli, mazag. Kad famija ni jemala stajskoga, prirodno gnjojiva (umitnoga tad jedva da je bilo a i ako ga je bilo, ni ga svaka famija mogla kupiti), onda su dica za vrime litnjih praznikov (ali ne samo liti) skupjala gnjoj sa putih. Do alata za ti posal ni bilo teško doć. Jedan stari kotlić uglavnon posićen na oko 2/3 od dna oli sić, a ritko kad stari kertol, i gotovo. U *patrolu* se išlo kad je ko moga, ranon zoron, jutron i/ili popodnevon. Bitno je bilo ča više skupiti, jer triba gnjojiti masline, vinograd, stavjat ga u kućice boba i sl. To ni bilo teško, ali je bi šporki posal, pogotovo kad se još balega ni ošušila, bar na površini. Bez obzira

je li bila friška oli već ošušena, kupila se je istin žaron i kad se još pušila. Onda bi ruke bile altroke šporke.

Pravila igre bila su posve jasna: ko prvi ugleda stog i dojde do njega, njegov je. Po principu: ko prin divojci, njegova divojka. Bilo je koji put i svađe, ali je to uglavnon bila verbalna svađa.

Mene to ni tokalo, jer su moji jemali stajskoga gnjoja i više nego ča nan je tribalo, ali bi više puta bi voli kupit gnjoj nego slušat oca kad je bi jidan i *nabiva mi obruče*, a to ni bi ridak slučaj.

Usput rečeno, bilo je nezamislivoga siromaštva, glada, golotinje i svakoga jada. Prosilo se svudir i vrlo često. Dolazili bi s krajine, po našu, s talaferme. Današnji siromasi mi se činu kraji kad ih usporedin sa siromasima iz moga ditiinjstva. Bar in kruva ne fali. Feta kruva, ako je prosjak dobi, značila je više nego danas najboji obrok.

Kad se ti standard usporedi sa današnjim, onda mi se čini da je današnji za *tri*-četiri kopja viši nego oni iz moga ditiinjstva.

Znan da ćete reć vrimenta su se prominila, na boje, naravno, pa ni čudo da se je i današnjiman siromasiman povisi šstandard. To je tašno, jedno bi nan svima bilo da je u današnje vrime tako loše ka i onda, ali to pokaži je koliko je čovik (ne)prilagodljiv i s koliko malo se je priživjavalo i koliko jada čovik more podnit.

Siguran san da je i mlaji svit ču za kupjenje gnjoja, mižeriju koja je trajala (ja mislin) do pedesetih godin i onda se na sriću posve izgubila, i čini mi se posve zaboravila. Zato ja o tomen i pišen da se ne zaboravi. Ne slažen se s oniman koji govoru da *sve ča je loše triba zaboravit*. Zašto, i to je štorija, a ona je satkana od lipoga i još više od gruboga.

Koliko se poslin završetka Domovinskoga rata teže živilo, a malo ko je protestira. Svi su razumili situaciju i prilagodili jon se. Danas niko to neće, jer kad narod vidi kako se kupuju dvorci, jahte, stanovi itd., uzavre u čoviku krv, možjani mu se užgu, iz nozdrvi samo ča mu oganj ne sukja! Znan da bi se svi bez pogovora prilagodili kad ne bi vidili tolike socijalne razlike, kad ne bi vidili da tajkuni šetaju s pokredenin paran, kad se dnevno sluša o aferan, proneviran, onda je teško tišćat jazik za zubiman.

Uza sve to mi se isto čini da se dobar dil svita izvicija. Smeta jin npr. kruv od učer, neće da jidu za večeru ono ča in je ostalo od obida. To mnogi daju kućnin jubimcima. Zato niki pasi više sliču praščićiman nego pasiman.

Znan da će određena čejad reć, lako je tebi...

Zavisti juskoj nikad kraja!

* * *

Ivan Kuzmanić TROGIRKA

Kuma Marija *Trogirka* se je odala za kuma Duju Cecića, Kalarinova, i naravski ostala živit na Šolti sve do svoje sm(e)rti. Iako je, eto, na Šolti priživila i apsolutno se udomačila, srodila sa Šoltaniman, cili svoj vik, nikad ni izgubila trogirski način govora. Ka i *Raspe*, uvik je mećala s di je tribalo š i obratno. Čin bi progovorila, odma si moga znat okle je. Bila je domačica, ali je jemala i jedan ritki zanat. Činila je štramace, to ka bila je nika v(e)rst tapetara, bez ob(e)rta i diplome, ali je ti posal radila, ka pravi majstor.

Dobro se sićan toga njezinoga posla, jer je višje puti radila u nas kad je tribalo protrest štramace. Prin nego bi ona došla vajalo je izvadit vunu iz štramac, oprat je i ošušit, tako isto i robu, koju je digod tribalo i zak(e)rpit jer su se nakon dugotrajne upotrebe stvorile buže, kroz koje je izlazila vuna. Na tako pripravljen teren došla bi kuma Marija i počela svoj posal. Najprin bi ona tu čistu vunu raščešjala, jer bi se nakon dugotrajne upotrebe sva ta vuna ustupala, bila bi u plastima, pa bi se štramac cili iskrivi.

To raščešjavanje vune bilo mi je najinteresantnije, jer je to ona radila s jednin kolko primitivnim, toliko i efikasnim alaton, koji se zva gergaše.¹ S tin alaton je raščešjavala vunu, ja mislin bar desetak puti b(e)ržje nego na ruke. Kad je to bilo gotovo, onda je tu vunu tribalo jopet vratit u robu u kojon je bila i prin. Nagnjela bi, dakle, tu vunu u robu i dobila bi jednu v(e)rst plesnaste vriće, koju je tek tribalo oblikovat u štramac. Tot je ona pokazivala svoje umijeće. S velikima jaglan (ka i samarišti) bi probivala budući štramac s jedne na drugu bandu i natezala špag tako da bi se budući štramac stanjiva. Da se roba od štrmaca ne ošteti i špag ne prouši mećala je ispod špaga štele, uglavnom od iste robe ka i štramac. Tako bi ona nategla špag sa štelan na dvaiet misti i štramac bi poprimi svoju formu, ali još ne definitivnu. Tribalo je još zav(e)ršit rubove. Tako gotovi štramac još bi niko vrime bi malo debji, ali bi se nakon kraće upotrebe slega i poprimi definitivnu formu.

Jedne večeri našla se u mene za stolon kuma Marija i *Barbić*, koji je ti dan u nas kopa. Kako je kuma Marija bila vragometna, s *grancice*, a *Barbić* jadan

¹ Gergaše su bile alat za raščešjavanje vune. Sastojale su se od dvi daske veličine otprilike 50 x 25 cm, na kojima su bile zakrivjene, ali pomične brokve. Te brokve su stale obrnuto u odnosu gornje i na donju daske, tako da kad bi se između te dvi daske s brokvan stavila vuna i gornja daska vukla prema sebi (donja je bila nepomična na kolinima osobe koja bi raščešjavala), vuna bi se lipo i brzo raščešjala. Teško je opisat ti alat, ali ko ga je jedan put vidit odma mu je sve jasno. Jedine gergaše koje san ja vidi bile su baš one od kume Marije. Pritpostavljan da su bile i jedine na Šolti, jer nikad nisan ču da ko drugi dupera ti štrumenat.

na pravu, ni se zna braniti, ni zna obrusiti. Jema je kriva justa i bradu pa je i radi togar, ja mislin, kako se to danas reče – bi iskompleksiran, i osića se je, morebit, manje vridnin. Inšoma, ni jon zna parirat. Cilu ga je večer ucala:

-A kume Ošibe ovo, a kume Ošibe ono, ca še ne zenite, evo ja bi isla za vas da mi Duje umre – i sve tako.

Mi se svi smijemo, a jadan *Barbić* ne zna di će kud će, kako bi se oslobodi vraga. Jedva je čeka da večera sv(e)rši i da ide ča od vraga. Došlo je i to vrime. Diga se i da će ča, ali ne može. Kad se on oće odalečit od stola, ništo ga ka vuče, ne more se odlipit od kume Marije! Dok se jilo, kuma Marija je skut od njegove jakete sa siguricon pripela za svoju b(e)rnicu, a da to ni niko primijeti. Kad se diga i tiva poč ća, ni se moga dištakat od kume Marije!

-A ca šte to ucinili kume Ošibe, a ko bi reka da ste vi taki covik!

-Ko će meni dat siguricu?! – pravda se kum Osib, cili izvan sebe, ča od čuda kako se to moglo dogodit, a još višje jer smo se mi svi do suz smijali. Bilo je to neviđeno iznenađenje. *Barbić* izvan sebe od čuda. To je tribalo vidit, ne o tomen pisat.

-A da ovo Duje dožna, bilo bi k(e)rvi i kulinja! Švitu – govori kuma Marija ka u strahu – nemojte ovo pripovidat, jer bi Duje ubi mene i njega! A Ošibe, Ošibe, vrag vas odni, ca mišlite da san ja jedna od *onih*, kako vas ni šram stavjat ruke na posteno cejade i to jos prid šviton!

Svi pucamo od smiha, a *Barbić* ne zna ča će, di će gladat, kako će se opravdat. Tako mu je kuma Marija zagorčala cilu večer, a nas je do suz nasmijala.

Oženi se je Kruno Bilin i to s jednon Slovenkon koja je dobro znala h(e)rvaski. Stoji jednoga dana ona priko ponistre, a eto ti od Bilinih, Kruno s gospjon, šotobraco.

-Ca je kume Kruno, je li van to gospoja? – pita ga kuma Marija, koja je već čula da je ona Slovenka.

-Je, je.

-Ajde neka, cestitan!

-Fala kuma Marija!

-Nego kume Kruno, okle van je gospoja? – pita ga kuma Marija, ka da ne zna.

-Iz Slovenije!

-Šve kurbe fureste, na Soltu!, govori mu, ka da ona ni furešta na Šolti. Znala je da je Slovenka, ali se ni nadala da će je razumit.

Kad je rič o kumi Mariji Trogirki i kumu Duji, pada mi na pamet jedan stari šoltanski običaj, koji se je još za moga ditinjstva pratišno izgubi i ja san ti običaj vidi p(e)rvi i zadnji put baš kad se odala Terica, čer kume Marije i kuma Duje.

Ti se starinski običaj zva izvidanje. U čemen je bila stvar? Na dan ženidbe doša bi mladoženja s kumon i svaćon prid kuću od spože za vazest mladu. Dočekali bi ih kum i ostali uzvanici od mlade. Jedan od mladoženjinih bi onda reka:

-Izgubili smo ticu iz našega jata, pa su nan rekli da ćemo je u vas nać, pa smo došli po nju.

Sad bi zapravo počelo to *izvidanje* (to izvodjenje).

-Je li ova? – pita bi jedan iz spožinih uzvanika (u ovomen jedinomen slućaju bi je to kum Duje, otac od Terice), i izve bi jednu drugu, zanamisto spožu.

-Ni!

-Je li ova?

-Ni! – i tako pet šest puti, dok na kraju ne bi izve spožu.

-Je li ova?

-Jeeeeeeeeee!

I s otin bi zav(e)ršilo to izvidanje. Kod spože bi se napravi tratamenat, a nakon jića bi se išlo oko sela (Mestar Vice Pikolić je bi uglavnon uvik šenjador), sviralo bi se i pivalo, onda na bal, pa na večeru, pa onda poslin jopet na bal do u ranu zoru.

Puno prin kume Marije umra je kum Duje. Iako je ostala udovica, nikad kuma Marija ni izgubila dobru voju, alegriju, smisal za šalu. Davala je, ako se je bar meni činilo, jedan poseban pečat, ne samo susistvu, nego i cilomen selu. Bila je osoba koja se nikad s nikin ni posvadila (bar ča je znan), svi su je volili i s njon se šalili. Čini mi se da je njezinin nestankon Grohote izgubilo niku osebujućnost, ka da je požmarilo, izgubilo jednu nijansu u spektru grohoćanskih boja. Jedva primjetljivu, ali kad se malo boje pogleda to se vidi, ja vidin, fali mi. Iz mojega je vidokruga nestala jedna meni puno draga živopisna osoba, kojoj je teško nać ravnu.

* * *

Ivan Kuzmanić

KUM OSIB SULE I ROSOTOVA ŠK(E)RPINA

Kum Joze Cecić, poznatiji ka Roso, bi je ribar sve dok ni pobiga s famijon i još nikiman mišćaniman u Italiju. S polubraton Ivanon Cecićen zvanin Bile ribari je uglavnom s podnevne strane Šolte, a baza in je bila u Tatinji.

Jemali su puste arti za svaku ribu i svaku prigodu, tako da, ja mislin, na podrućju Sridnje Dalmacije ni bilo bojih i učinkovitijih ribari od njih dvojice. Osin pustih arti, jemali su i brode, gajete i veliki leut s motoron, koji je liza ka guja mislin i do devet uzli.

Naravski da su svitili i na plavu ribu i za tu je vrstu ribolova bila potrebna i odgovarajuća družina. Ta se družina skupjala u popodnevnin uran isto na Tatinji. Dolazili bidu kako koji, ko malo prin, ko malo kašnje, ali je sve bilo spremno kad se počme mračit. Onda bi isplovili.

Roso je jedno jutro uvati lipu šk(e)rpinu od oko 2 kg. Kad je vidi tu lipoticu, odma je namini jednomen svomen prijateju ka dar. Kako u to doba ni bilo frižideri, a samo jedna veza sa Spliton na dan, to je kum Joze lipo provuka arganel šk(e)rpini kroz brače i justa i veza je, a drugi kraj arganela veza je za palac od gajete, utopi je pod gajetu i tako osigura friškoću do sutra.

Družina se već bila to popodne skupila a drugi Kum Joze Sule, poznatiji ka Šusta, iša je ništo u Rosotovu gajetu vazest. Pogleda je pod gajetu i vidi šk(e)rpinu na dva-tri metra dubine, ali od uzbuđenja ni vidi arganel. Ujedanput se poče vrtit po gajeti i tražit osti, ali ih ni bilo. U susidnoj gajeti je bi jedan naš vragometni Groćanin (boje da mu ne spominjen ime) koji je zna za tu vezanu šk(e)rpinu, ali kumu Šusti ni tiva ništa reć.

Pošto Šusta ni naša osti u gajeti, pita on toga berekina:

-Jemaš li osti, daj osti?!

Ovi berekin umisto da ga upozori o čemu je rič, poče ga je štucigavat:

-Ča ćedu van osti?

A Šusta ponavja:

-Daj osti, daj osti!

A berekin opet:

-Ma ča ćedu van osti?

Šusta je od uzbuđenja i straha da mu ti komad ne umakne potpuno izgubi busulu pa kad je sugovornik to primijeti doda mu osti. Šusta se iša na prste da more boje udrut i zabije osti nedužnoj šk(e)rpini, u zakojak.

-Ča ste to učinili kume Osibe? – govori mu ti berekin smijuć se.

-Sad ćeš vidit ča san učini! – i izvadi osti, a na njima šk(e)rpina vezana s arganelon.

-Ča ste to učinili, sad će Roso poludit – ponavja berekin – to mu je bila šk(e)rpina za darovat.

Šusta je osta inkvižito, ka da ga je grom pogodi, prosto se smrza od straha.

-To je tribalo vidit – priča mi je ti berekin.

U međuvrimenu je niki iz družine, koji je sve to promatra odozgar, reka Rosotu ča se dogodilo. Onda su počele letanije. Tako ja ta beštijica završila, ja mislin, u domaćoj lopiži. Zubi mi činu vodu kad pomislin na ti brujet, jer su se najboji brujeti na svitu kovali baš na Tatinji.

Ali ni to jedina nenadinja koja je zadesila kuma Jozu Rosota. Isti oni berekin ča je Šusti doda osti da ubije nevinu žrtvu mi je priča i ovu istinitu

ribarsku priču. Iša je on, brat mu, i rođak dignut mriže koje su večer prin kalali u Draginjinjoj. Čin su došli do Buričina puntina, vidu oni malo unutra kuma Jozu u gajeti s još dva druga. Pozdravili su ih i po običaju pitali:

-Jema li ča....?

-A evo, tek smo počeli dizat ova dva-tri odmetca, vidićemo...

-Ali odma poslin toga – priča mi ovi daje – vidimo mi, po motiman onoga ča je diza odmetac da se je ništo velikoga uvatilo. Potiže, pa pusti, pa potiče, pa pusti, a kad je tu ribetinu dovuka do blizu broda govori ovome drugome uzbuđenim glason:

-Daj špurtil, daj špurtil!

Ovi uvati špurtil i zamahne, ali ni pogodi, jer je beštija repala, lampalapa. Drugi put opet ni pogodi, već se vidi kako beštija skače iz mora, a ovi je ne može uvatit u špurtil! Kad je to vidi oni drugi ča je tu ribetinu vuka, da od špurtila neće bit pomoći, odluči se dignut beštiju od 5, 6 kili u brod. Kako je jeiša iz mora, ona skonsa, i ode u more, ka da in se narugala:

-Vas trojica, a ja sama pa san van pobigla!

Kad je to vidi Roso, koji je bi u purteli, uvati se za glavu i poče molit letanije:

-Janca ste mi pustili, janca ste mi pustili...

Morete zamislit kako su ostala ona dvojica. Koji je od njih dvojice zaslužniji za tu katastrofu, oni ča ga je vuka oli oni ča ga ni moga uvatit u špurtil? Kako je da je, ti je zubatac (jer se radilo o velikomen zubacu) uteka. Ali, more bit da ni njemu ni bilo poslin lako. Ako se je, naime, samo proušila udica, onda mu je *vesela majka*, ali ako je puka pijak pa mu je udica ostala u grlu ili još gore duboko u intramini, onda će požalit ča je pobiga.

U najglavnijoj i najvećoj šoltanskoj ribarskoj uvali bilo je i drugih dogodovšćin, od glada, frementunice i Šimuna, od osta (čak i onoga od *tarme*)² do krajevskih bokuni na brujet skuvanih, skuši i s(e)rdel s ražnja do šoltanskoga c(e)rnjaka iz pota, naravski.

Više puti san se namiri s mojin pokojnin ocen na Tatinji dok se kuva brujet i peklo. Više puti san s kumon Jozon i kumon Ivanon blagova sideć na stini za pločon ka stolon. Nisan puno ji, ali san zato gušta močit kruv u juhu od najboljega brujeta na svitu. To su bili nezaboravni gušti. Samo je voda bila tepla, ka... Ali zato se vino malo vodnilo, a i tako stručnjaci kažu da se c(e)rno vino, za razliku od biloga, ne smi ladit. Sve zlo za tin.

² Pokojan Toni Cecić, poznatiji ka Šjor Mate, nosi je za pit najprin bevandu; kad je nestalo nje, nosi je osto; kad ni njega više ni bilo, onda *osto od tarme*.

Kumu Jozi, kumu Ivanu i svoj družini neka Bog da pokoj višnji i vrati in dobročinstvo učinjeno za života. Ja mislin da su oni i *gori* ribari samo ča jin dupini ne paradu mriže, parangali ne zadiju, vrše od jastogov nikad nisu prazne, i sve jin *cvićen cvita*, a to su i zaslužili.

* * *

Nikola Mateljan

Ča se je sve činilo na kominu i uz komin ni se lako sitit, ni lako napisat. Na kominu se ni samo parićavala spiza. U dugin zimskin noćima za kominon se je sidilo, grijalo, raspredale su se kojekake gačice, igrale se razne igre, pivalo se, drimalo, jubovalo, prelo, plelo, rikamavalo i puno tega još. Za kominon se je stvarala i s kolina na kolino prinosila naša baščina. Komin i sve ča smo uz njega činili je nenapisani libar. Komin je bi naš tejarar, naša pozornica.

U žeji da se sve ne zaudobi iz tega do sad nenapisanoga libra, želin notat po koju gačicu ča san je ču u tomen tejaru.

LISTOPAD

Listopad je misec veseja, misec ka' se trga grozje. Trgačija je trudni posal, ma i veseje, pogotovu ako je bila bogatija, a bogatija je dobar urod, kako se je znalo reć. Dobar urod oliti ga dobra intrada, značilo je napunit konobu: žita, šenice, mendul, smokav, rogači, uja, i u jematvi vina. Ako je bila bogatija, bila je višja sigurnost za priživit na škrapu. Bila je uzrečica: *Vaja se ogledat na kašun muke, bačvu vina i na kamenicu uja, ako te neće opali marčeno sunce.*

Prin je bilo puno vinogradi, pak je trgačija trajala. Posal ni bi lak, a spiza je bila mršava. Užanca je bila jist slane srdele, ma ni nji ni bilo obilato. Srdele su se u trgačiji dilile po težini posla. Trgač bi na dil dobi jednu, konistrarica jednu i po, tako i mečar. Gonjač, ča je priniša mihe i prti i' na živo, bi na dil dobi dvi. Na kanati trgačije znalo se je skuvat i čago bojega.

Srdele su se jile i u vime turnjanja. Bile su dobre, za srdelan se je moglo popit, a vino se ni mirilo dokle na turnju škripju škrofe. Moga si popit koliko moreš. Pilo se je iz diže, onako teplo vino iz lavadure, još je bilo boje ako je malo rizilo. Turnjalo bi se do u kasnu noć jerbo ni bilo puno turnji u selu. Uvik je bilo prišlaci koji su odili od turnja do turnja. To je za 'ne ča nisu ništa jemali u svojon konobi bi najboji dil godine, pak bi na kraju izgubili busulu.

Listopad je bi i misec krunice, pak se je deboto u svakoj kući moli ruzarij. Tako jedne večeri naš pošteni i siromašni Stipan zvani Štoko, jidri je punin

jidrima. Zamantan obilnin blagodatima te jesenje večeri sa škripon škrofi u ušiman vraća se je doma. Približujući se ulazu u svoju ulicu, sve jače je ču molitvu: *Zdravo Marijo, Sveta Marijo*. Na ulazu njegove ulice bila je kuća Birčevih. Molili su ruzarij. Stipanu se učinilo da je u crikvi, skinu je kapu sa glave i stavi je na pever nasrid puta, klekne na nju, ponizno na oba kolina i pridruži se molitvi. U niko vrime bane klapa mladići. Videći Stipana di kleči i moli, mladići su udrili u smih. Stipana je to fotalo, pa i' je prikori:

-Tovari, kucu činite, doklen se moli.

Još su ga malo ucali, ma on se ni da smest, u molitvi je osta ustrajan. Ostavili su ga neka čini pokoru do kanate. Kako je Stipan indivina do kuće, kako se je uspenga po skaladi od gred ča su oni isto zvali skale, sam Bog zna.

* * *

Nikola Mateljan **ISPOVIDNA TAJNA**

Ispovid je tajna u pravome smislu riči, ma ovo ča je bilo vanka toga čina, ne more se i ne triba čuvat ka tajnu. Jedna mukotrpnja dugočekalica, malo finije rečeno, da ne buden grez pak odma rečen usidilica, našla je sriću. Nažalost, u tujoj nevoji. Tako to u životu biva, jednoj se strani smrkne, drugoj se rasvane.

Toj usidilici jubav je bi udovac, bilo bi boje da ni, ma se je su tin pomirila. Znala je da je čeka besplatna glazba, klapačija, kad izajdu iz crikve. Taki je adet kad se ženi udovac oli kad se odaje udovica. Šuška se latan, bronzinima, tuče se pokrivima od bronzini i tuli su rogon. Sve su druge pripreme ka i za mlade. Vaja odit na dontrinu, vaja se za sve pripravit, vaja se ispovidit.

I dojde ti ova žena na ispovid, klekne prid kurata i napne uši jerbo je bila bokun gluha. Kurat je govori potihio, ka na ispovidi, ne viče da se vanka ne čuje. Osin grihov propitiva je on i dontrinu. Malo je zasta, a ona je pomislila da je oti dil gotov, da brž još more bit koja opća informacija. Ma kurat se siti da je zaudobi pak je još zapita koliko jema svetih sakramenti. Ona ka iz topa odgovori:

-Dvadeset i četiri brez mužikanti.

Nasmija se je kurat naglas da se je i vanka čulo, pak ovi dil ispovidi ni moga prišutit ni sakrit.

A ona bidna mislila je da je kurat pita koliko ih jema na piru.

* * *

Nikola Mateljan ŠTORIJA O BATARELI

Na počelu dvadesetoga stolića počele su nike promine na Šolti. Liberali su se Šoltani od spliske općine, otkupili su zemje, pak se je puno tega počelo micat i odit na boje. Izgradila se je u selu poveća kuća koja je nudila prostor za kulturni život, posteju i spizu za putnike namirnike. Kuća se je zvala – <otel paron Luke Bezića. Zgradila se je nova skula, počela se gradit nova crikva, seoske gustrine, otvorila se je prva čitaonica Šoltanske sloge, osnovala se limena glazba, tamburaško društvo, društvo *Mladenaški napredak*, društvo *Sokoli* i još nika druga. Organizirani su tečaji za pojoprivredu –maslinarstvo. Staru lozu je uništi žiložder pak se je svit uči navrćat. Ravnala se je i ograđivala saspina isprid sela, sadili su se bori, murve, pelegrinke, peveravale su se ulice i mećali ulišni ferali. Ferali su bili na petroj. Feral je bi obišen na jednome gvozdu, a ispod su bila još dva na koja se je oslanjalo dok se je užija feral.

Ferale je užija i gasi općinski poslužnik, zvani Čauš. Batarela, Čaušev mišćanin, bi je pravi uncut. Kapac i spreman učinit sve ča mu pade napamet. Jedne večeri Batarela se je dolibi i odni Čaušu skale, kad se je ovi osloni na gvozde da otare tub i užge feral. Bilo je pasje vrime, levantun i škropac. Vika je Čauš, zapomaga, ma ga nikor ni ču, svak se je uvuka u svoju bužu. Čauš je na ta dva gozdića sta ka tica držeći se za feral, a gvozdi su mu prižimjali poplate. Ni moga skočit jerbo mu je bilo visoko. U zla doba nikor ga je ču. Muka ni brzo svršila, još je Čauš cvili dok su našli skale. Trkali su po selu tražit skale jerbo je Batarela sakri Čauševe. Komedija je finila. Ujutro je Čauš dočeka načelnika prid općinom i sve mu špjega ča se je dogodilo. Odma je naredi da privedu Batarelu. Batareli su dobro oprali uši i zapritili mu kako tako ništo više nebi ponovi, a za kaznu su mu odredili jedan dan pržuna. Pržun je bi u prizemju Slavićeva kaštila. Naredu Čaušu da ga zatvori. Vazme Čauš svežanj oni> veliki kjuči, posperano sa njiman zvoni i vodi poraženoga. Batarela gre pognute glave. Oklopi Čauš vrata, a Batarela ga žvelto zgrabi za pleća i tisne u pržun, zaklopi vrata i vazme kjuče. Tako je Čauš čini još jednu pokoru sve dok se nisu ošervali da se ne tornaje. Našli su ga, ma jopet, ne more vanka. Nima kjuči. Ne znan kako su do kjuči došli. Mislin na lipi način, znajuć onu mudru – *pametniji popušća*. U grube je mogla izać samo veća makakada.

Nažalost, ferali nisu dugo gorili u tin teškin vrimenima. Postali su luksuz, pak su judi ka i prin nosili u ruci feraliće oli goruću glamjicu sa komina mašuć š njon prid sobon kako bi vidili. Spomeni na ferale ostali su još i dan-danas na nikiman kućan – tri očete zalivene olovon na kojiman je visi feral.

* * *

Nikola Mateljan ROGACIJUNI

Evo jedne priče iz vrimen naši didi i pradidi, koju san sluša više puta. Naši didi i pradidi, težaci, jemali su težak život na malo škrte zemje meju stinjen, jemali su maškin i motiku. Tovar in je bi od pomoći na zemji, a Bog na nebu. U poju in je bilo ufanje uz Božju pomoć. Ustajali su ujutro na zvon Zdrava Marije i radili od zvizde do zvizde. Posle u poju sinjavali su po svetkovinan svetac, tako je o Jurjevu bila kasna kopačija. Sunce je o Jurjevu visoko, nikad dočekat da sajde, baš kako govori uzrečica *Jurjevišće, Markovišće, meju njiman dan godišće*. Bili su veliki radnici, ma i veliki virnici, pa na Jurjevo nisu radili jer je na ti dan bi blagoslov poja – rogacijuni.

Na ti dan išli bi iz crikve u presesjunu priko poja sa bilon bandiron i svičan. Stavali su na četiri mista i zazivali Božji blagoslov. Prvi blagoslov bi je na izlazu iz sela, na raskršću puta, na Toninja lazu. Na gomili je uvijek sta drveni križ. Kurat bi šti ‘vanđelje i druge prigodne molitve: *Od munje, groma i grada, od suše, luga i metlike i od svakega zla i škode – oslobodi nas Gospodine*. Drugi blagoslov bi je na Basiliji kod crikve sv. Mijovila. Treći je bi u Postraži, a četvrti na južnoj strani poja – Opatiji.

Jedne godine bilo je malo i smiha. Na službi je bi stari kurat koji ni moga na noge proć toliki put, pak su ga od postaje do postaje morali gonit na tovaru. Kad su došli na treću postaju, u Postraži sjaše se kurat i počne štit ‘vanđelje. U to tovar čuti *jubavnicu*, uzrova se je iz svega glasa, usprdi se je pa izvadi *baturicu* brez imalo srama. Kurat ferma štit, zatvori oni veliki libar od ‘vanđelja i srdito lupi tovara libron po ušiman pak malo jačin glason:

-Ne ruj, dok ja rujen!

Od jida ni nastavi štit, nego su ga uzjahali na tovara i nasmijani išli naprid. Tovar su mekli traversu priko glave da ne gleda zbande, da se ne dogodi još veća makakada, da ne iskrene kurata.

* * *

Nikola Mateljan NA DUHE

Nisan baš siguran je li ‘va štorija sa škoja oli je nju doni koji Vlaj ča je doša za junaka. Uglavnome, bi je običaj u crikvi na Duhe, na zaziv *Pridi Duše prisveti*, pustit bilu golubicu. Nasrid plafona u crikvi bila je purtela (baina) i kroz tu purtelu remeta bi pusti golubicu. Te godine remeta se je bi razboli

pak je zanamisto njega ti posal tribala učinit njegova žena. U šufitu je atento stala i čekala vrime kad će otvorit purtelu i pustit golubicu. Bila je troma i nespretna pak kad je otvorila bainu golubica jon izmakne iz ruk. Kako je išla vatat golubicu nako nespretna, upade ona u purtelu do struka i inkaštra. Brnjica i šotana ostanu jon gori, a ona nalakčena ostane visit. U tomen momentu pop zapiva *Pridi Duše prisveti* i pogleda prima purteli, pa brzo nastavi:

-Ko pogleda gori, oćorit će!

Svi u strahu poslušno prignu glavu, a pop mota onome ča je minja remetu da pojde gori. Nasta je muk. Svi je mučila znatižeja ča je to gori. Jedan virnik brzo je sračuna. Zatvori je jedno oko, a s drugin pogleda gori pod cinu da na jedno i oćori. Ni oćori, ma je jema ča vidit. Remetina žena visila je kroz purtelu i gologuza zvonila nogan, jerbo su liti žene odile brez mudanat. Repala je remetina žena kako bi se šulevala, ma ni uspila dok jon ni došla pomoć.

Tako je umisto bile izletila prošarana golubica.

* * *

Nikola Mateljan **PUTOVANJE NA VIS**

Štorija je ‘vo moje žene, iz onega vrimena, šezdeseti godin prošlega vika. ‘Vako mi je žena pripovidala...

Na Vis se onda ni odilo libero, vajalo je učinit propusnicu. Ni nevoja bila u tomu, nego u tomu ča je za vrime tega moga putovanja puhalo veliko jugo, a za Vis je takava mali vapor *Rab*.

Partimo iz Splita, vapor pun spašidiri, Višani, Komižani i manja grupica vojnikov ča su jemali šterme, u to se dobro ne tendin, ma bili su siguro niki oficirići. Do u vrata tako-tako, bilo je malo gingolavanja. Ali, pari se, bit će belaja. Ženske su se zamirile, mekle glave u krilo, a oficirići *di je ko ja san*. Izvadili su konzerve, doruške i sardine, jidu i piju, bahatu se, za razliku od nas, ni in spize manjkalo.

Kad smo pasalo Vrata i ulizli u kulaf, kontra onih Pakleni škoji, zapametila san ih, poče je pravi pakal. Hita vapor ka koru od oriha, vaja, banda i banda. More hita priko vapura, uliza u salon. Čapale su me fumade, probi znoj, mokra san ka miš, stumik mi se okrenu naopako. Uzavre mi. Potegnen komad novine pridase. Počnen iskrcavat pašta fažol, od muke i force bigule su mi i kroz nos izlazile. Ni pasalo puno, i drugiman je počelo udit. Digne se jedan oficirić, držda je tiva izać vanka, ma ni ariva. Kako je zavajalo, obori ga na

jednu Komišku koja je ležala na banketu do mene. Baci je glogoj ka vulkan po Komiški. Usprene se Komiška.

-Ca je 'vo, ca je 'vo, ma ca je 'vo? A 'vo ši me izrigo, a ti Iškušta oceva i materina, a jo son mišlila da je more ulizlo kroz feleštrine, a jo cujen da je toplo, la, la, mujko moja. Kurbin šine, šve ši ždero, ždero i loka, dok me niši izrigo.

Kad se je ošervalo da jon je i postole napuni:

-Evo ši mi i poštole narigo!

-Pa, gospođo, oprostite – obrati jon se oficirić.

-Muci, mucu, vrog še u te štvoři, ša bi ti 'vi poštol po glovi otukla – ponavjala je i mahala postolon.

Da se je mogla dignut, ne bi proša lišo. Kako se je bila razjarila, sigurno bi bi dobi postol po glavi.

Dokle smo se kraja dočepali još smo se dugo brombulavali. Od 'ne muke i velega smrada, kad san se iskrkala odila san ka pijana i riva mi je ispod nog bižala. Koliko me je inštrumbalo, ublidila san ka krpa. Prošlo je dva-tri dana dokle san se bokun remedijala.

* * *

Gordana Burica **MILE UTOPJENA**

Dome i Jere jušto su bili ispod hrvatske bandire ča se vijorila na Šoltanskon balu u San Pedru, kad je Jere držeć šotobracu svoju Domu, ugleda napirletanu ženu. Dome se začudi i reče:

-Jere moj, pogledaj onu nakićenu ženu tamo livo, u šarenoj vešti na cvitove. Čini mi se nikako poznata!

Jere odgovori kako se i njemu čini da ju je već viđa. Učini mu se da slični na Milu ča se utopila na Šolti prin nego su ovamo arivali. Dome ni mogla virovat. Kad se nakićena žena okrenula, bila je sigurna.

-To je ona! Ne zvala se ja Dome ako ni! Jere, ajde javi jon se. Ako ni, boje da se izviče na te nego na me. Mogla bi mi još i trisku dat, ako smo falili.

Jere se ohrabiri i pride ženi. Upita je:

-Jesi li to ti Mile?

Ka da je ugledala duha žena ga upita:

-A koji si ti? Jo Jere, to si ti! Odma mi je bliža Šolta kad te vidin! Je ja san Mile, oli me ne poznaješ?

A Jere će njoj:

-A kako si ovod stvorila, oli se nisi utopila?

Mile mu odgovori da je to duga priča. Upita ga je li svit na Šolti još uvijek viruje da su je izile ribe.

-Nego ča! – odgovori Jere. Od onega dana kad si išla brat raččicu na Križic, s južnu stranu škoja i nisi se vratila doma. Poslin puste brige mater ti je poslala Foretićeve ribare da te tražidu. Ispod redi nad moren plutalo je ništo dugujasto i pupasto, ali je potonulo taman kad su došli blizu.

Mile mu otkrije da je to bila vrića puna raščice ča ju je namjerno hitila u more. Da privari one koji će je poč tražit. Jere se ni moga načudit pa je upita:

-A zašto? Boga ti dragoga?

Ona mu otkrije da je u to vrime jubovala sa Paškoton Bračaninon. Reče mu da ju je Paško opi skroz-naskroz. Želila je ostavit muža, dicu, mater, a ni znala kako.

Na to jon Jere ispriповidi da jon je mater danima naricala:

-Mile moja utopjena, na trideset paši dubine!

A Mile mu reče kako je ni čula. Sve i da je, ne bi se odazvala. Za to vrime bila je sakrivena u špilji na Grginu, poviše Brnistrove. Kad je pa mrak Paško je doša po nju s gajeton i odve na Brač. Poslin su u tajnosti išli u Ameriku. Zadovojno doda:

-Po meni vidiš da mi je dobro i da lipo živem. Ne triban više hodit po japjenican nosit frašku i brat raščicu za blago.

Zbunjena Dome u čuđenju je gledala Milu. Bokunić jubomore se čita s njezinoga lica.

S gušton je dala za prav Jeri kad je reka:

-E moja Mile, ni sama ne znaš kako si se proslavila. Bi san prošlo lito na Šolti. Još i dan danas se tamo, kad se trefi nikoga kome se zame svaki trag govori: A to si ti, Mile moja utopjena!>

* * *

Gordana Burica **POTEZANJE MRDUJE**

Trabakulon ča je prevozi japno, Jube je to popodne iz Stomorske došla na bal u Milnu. Na rivi ju je dočeka Bepo, Bračanin, već dugo zajubjen u nju. Bili su lipi par, a Jubi ni ništa smetalo ča je Bepo jema zakrpfjene gaće na guzici. Dok su balali, bi je mrak, ni se ni vidilo. Ali vidi ih je Mikula, Jubin brat kojega je tu večer gajeton na Brač poslala mater da čuva Jubu. Učini je fortunal bure i Mikuli je razbilo gajetu. Na punti Milne, skoči je u more. Spasi ga je jedan leut. Dali su mu suhu robu i sad je iza kantuna promatra mladi par. Kad su se

ovi počeli previše stiskat, poludi je i izleti prid njih. Vičuć na cili glas, obrati se Bepotu:

-Ostavi je nesriknji gologuzane! Ni ona cura za te! Na Šolti jema bojih mladići od tebe!

Iznenadeñi Bebo brzo se je snaša i uzvrati mu da su mu zaludu pritnje, jer Jube voli samo njega. Ona se odma javi i prkosno obrusi bratu da Bepo jema prav i da mu se više neće ni vratit u Gornje Poje.

Mikuli udre crvenilo u glavu, zapini se i još bisnije napadne Bračananina:

-Sve nan kredete! Cure, ribu, a i Mrduju očete za se. Ni van dosta ča su van svima zakrpjene gaće na guzici nakon pucanja konopi koliko puti van je pukla ličmina od potezanja Mrduje.

Sad mu se Bepo počme rugat. Malo je oladi, pa mu dobaci:

-To samo ti govoriš. Istina je drugačija. Ajdemo se okladit da ćemo vas opet pobidit, povuč ćemo Mrduju tik uz Brač, pa ćete za vike vikova svatit da je naša!

Na to se umiša Terežina, gizdava Milinjarka, Bepotu u obranu:

-Je, jema prav. I mi Braške ćemo potizat. A Šoltanke mislidu da su najlipje na svitu i kredu nan mladiće.

Tiva je Mikula odma povučivat Mrduju i pokazat da je šoltanska, ali kako mu je ti dan razbilo gajetu, ni moga. Ni jema čin odveslat tamo. Jube se dositi da postoji način kako ćedu dokazat čigova je Mrduja:

-Uzet ćemo pedeset paši ličmine i potizat ćemo ovi blok od stine na rivi. Nas dvoje Šoltana naspram vas dvoje Bračana. Pa da vidimo. Ko povuč bovan, njegova je Mrduja!

Iz svoje kuće na rivi Terežina je brzinton munje donila ličminu i *ajmo moji!*

Muzika je utihnula, svit s bala ih je okruži, a oni su počeli povučivat.

Mikula je vika:

-Potiži Jube, ča više moreš. Je ga voliš, ali ti si Šoltanka!

Bepo se ni da. Zapiruć nogan o ploče na rivi vika je da su već sto puti izgubili, pa ćedu i ovi put. Jubi je u zanosu povučivanja proradila jubav prema svome škoju i zavče Bepotu da ga puno voli, ali da je Mrduja bila i da će ostat šoltanska. Niza Terežininu rame visi je iskidani rukav koji je poveća njezin bis prima Šoltankan. S nadon u pobidu dobaci Jubi:

-Šupjačo jedna, ni to istina i neće nikad bit. Potiži Bepo, cilon forcon, evo još malo i naša je!

Svit je navija. Ono malo Šoltani ča se tod našlo, bili su glasñiji od Bračani. Potezačima se cidi znoj sa čela, a nisu se ni pedja micali s mista. Taman kad in se učinilo da se bovan maka, ličmina je pukla, a na guzicu su pali Bračani. Svit

se je poče smijati, a glavni svirač, čigova mater je bila Šoltanka je zavika:
-Ili se Mrduja poteže, ili se ličmina oteže, i šoma Mrduja je šoltanska!

* * *

Dinko Sule **LEŠANI PINEZI**

Šjor Mate s famijon živi je ka i tolike famije u selu. Kad boje, kad gore, a najviše slabo. Trudi se je i muči se kako bi uzdržava famiju. Vajalo je na bilo koji način stvorit čago za meknut pod kajiš. Odi je na žurnatu, odi je na ribe sa ribarima za druga, kako bi doni koju ribicu. Ako bi na dil dobi malo više ribe, zna je prodat koji kil.

Jednega dana ni bi doni baš obilato ribe pa je odluču sve to skuvat, odluču je učinit pravu brujetadu. Jušto je poče čistit ribu, a na vrata kužinice bane mu susida.

-Jo, šjor Mate, jesan li navrimo arivala? Prodajte mi te dvi boje ribice za učinit lešadu mome Marinu.

-A, vidite kuma, da nima ni za nas. Jušto ribica po glavi.

-A dobro, šjor Mate – okrene se i pojde ča.

-Mate, moga si jon dat ote dvi ribice – reče mu žena Božica.

-Neka mu leša pineze – malo glasnije izjusti šjor Mate.

-Ča se dereš, još ni zamitila iza kantuna, biće te čula.

-Ajde Božice, mola ti nju, neka me je čula. Još mi je i ona danas tribala.

-A ča se je dogodilo?

-Ma trefi san Jubinu meštrovicu. Zapita san je kako mala uču. Rekla mi je dobro, ma da jon računi slabo gredu. Zapita san je znali mala račune do sto. Rekla mi je da jon do sto dobro gre. Meštrovici san reka da jon u životu više ni neće tribovat. Onega ti, a ona je obisila nos.

Njanci miscer dan potla šjor Mate je posla ženu Božicu zajat pinez u susida Marina. Doša je utisno. Doma je dohodu praznega krtola. Rezerve su prišušile. Božica je ka po sirovoj koži išla u Marina. Bilo jon je mušno, jerbo je bila uvirena kako je Marinova žena čula njezina Matu kad je reka da mu leša pineze. Ni bilo druge, sram na bandu. Riščala se je i išla.

-Fajen Isus, kume Marine. Mušno mi Vas je pitat, ma moran. Došla san zajat malo pinez ako je moguće. Znete...

-Navike! Kuma Božice, okasnili ste. Otolu je Anđela lešala sve pineze ča smo jemali u kući. Ma da ste barenko došli prin po ure.

-A, dobro kume Marine – smuti se Božica i okrene se.

Čin mu je doma došla žena, Marin jon naredi da Božici odnese pineze. Ni bi Marin zlopantilo, a ni ni šjor Mate bi nečovik da mu ne bi proda ribicu za lešaduru.

* * *

Dinko Sule **SEOSKI FILOŽOF**

Meštar Jakov slovi je za seoskoga filožofa. Ma filožofija mu ni bila krv, bi je on kaligjer. Zna je on sve novitadi po selu, zna je ko ča kuva, zna je di jema lipega vina, a da mi je bilo znat ča ni zna. Meštra Jakova zvala je svaka šocija u svoje društvo. A on je uvijek poja tamo di je njemu odgovaralo. Vodi je on računata i o svome poslu, jerbo tribalo je famiji stvorit krv. Pa da živi spomen na meštra Jakova ispriповidat ču van dvi-tri njegove filožofije.

Za stranaškega života prin Drugega rata, bome je i on, ka i svi drugi, izabra svoju bandu. U 'no doba stranaški život na škoju bi je *imbazdan* šakan i barufan. Ma meštar Jakov nikad ni bi barufant, bi je on zajebant, a zna je nako u rukavican prizemjit svoje stranaške rivale. Od nedije su grupe mladići šetale po mistu, naravno svak sa svojim jaton. I u toj šetnji misni učitej, onako malo s ramenon, tisne meštra Jakova. Meštar Jakov malo se je zatreštula, a nisan ni reka, jema je jednu nogu kraču i oni postol s debelon šijolon. Mladići iz jata meštra Jakova odma su se nabrusili i bili spremni na bataju. Ali meštar Jakov je bi ladne glave, uvijek je livelava, pa se je obrati seoskome učiteju:

-Slavko, ti si učitej, ma učitej za učit dicu do četvrtega razreda. Ja san kaligjer i davno san svrši četvrti razred.

Učitej je sa šocijon ka opareni vodon nastavi svoj put.

Meštar Jakov voli je zagrist boji komad mesa, zabit zube u oboritu ribu, a voli je i potegnut žmul pravega vina. I to je sebi zna prijuštiti svojon filožofijon. Tako je jednega dana intupa u nike boje stojeće famije u vrime kad su jili malo boju ribu, ma ne u vrime obida. Po običaju pozdravi je:

-Faljen Isus! Uslast!

-Vazda! Ajde s nan, jema i za te – odgovori mu je domaćin.

Zna je meštar Jakov da more zasest, jerbo mu je domaćin da do znanja da jema i za njega. Da mu je samo reka, ajde s nan, osta bi kratki' rukavi. Nablagovala se je meštar Jakov lipe ribe, potega dva tri žmula, nako oživnega vina, otra se i usta se.

-Nego Jakove, prin nego izajdeš reci mi kako uvijek intupaš u pravo vrime – zapita ga domaćin.

-Lipo, onega ti. Vidin ti ženu kad na peškariji kupi ribu. Onda kontan, evo sad je očistila ribu, sad je takala oganj, evo sad je ribu mekla na gradele, sad je je voltala, pa onda evo sad je gotovo. I dok ti žena mekne spizu na stol, eto ti mene.

-Nisi ti samo filozof, nego ti i računi dobro gredu. Jakove, Jakove, ajde sad poj s miron – lipo će Jakovu domačin.

-Kako san na počelu nota, meštra Jakova svak je tiva u svojemu društvu. Općinski načelnik, poznati ribar i jedan kulak bili su vršnjaci meštra Jakova i uvijek su ga zvali da š njiman od nedije điraje po mistu, ma Jakov je jema svoju filozofiju pa in je jedan put reka.

-Svaka van čast. Ja moran šetat više puti sam. Vi očete da vas svi pozdravjaju, vi ste judi od ugleda. Vi drugima dajete posla. Jopet van govorin, moran šetat sam, moran pozdravjat svakoga, kako bi šijolat postole donili meni. U mistu su, dragi moji, još tri kaligjera.

Evo još ‘vu, kako je meštar Jakov Petru dove na tanki led. Petra je tiščala tovirnu. Jedne nedije meštar Jakov dojde kod Petre, a Petra sva snervana.

-Jakove moj, ni ‘vo po dobru. Nikor mi višje ne dolazi u tovirnu. Poć ću na inkanat. Bar da su mi dug platili, pa fala Bogu. Svi su se pripomistili u tovirnu doli u selu.

-Čuj Petra, odni je vrag šalu. Moraš čago učinit kako bi ti se tornali nase.

-A ča, bora ti?

-Evo vako. Vazmi krpu i pomrči sinjale ča si i činila po vratiman od konobe, pomrči sva imena, i eto ti bevandëri nase.

-Kako?

-Lipo, daj mi žmul vina, popit ću ga, pa i gren avizat da si in oprostila dug.

-Jakove, Jakove, neka bude kako ti govoriš, a ja ću ubuduće svaki bocun krstit su malo višje vode.

* * *

Dinko Sule

PUPA I CURA

Pupa i Cura bile su sestre iz mojega mista. Pupu i njezinu ćer koju je dobila treso, život je odve u Jamerike. Cura je ostala doma na didovini. Ni se odavala, pa je živila nako po svoju, boje reć, bila je svoja. Vesele naravi, znala je digo potegnut koji žmul vina, znala je zapivat. Kad bi je zapitali kako je, puno puti znala je odgovorit:

-Sve mi se vrsnica smije.

Kad bi van tako odgovorila, bi je to sinjal da je dobre bave, mogli ste š njon zapivat, mogli ste š njon diventavat. Bila je ka niki znamen sela. Kad bi na peškariju ribari donili ribu, Cura bi se odma tode stvorila, pitala bi za cine, pogledala koje ribe jema, pa bi išla priko sela banzat. Vikala bi Cura:

-Na peškariji jema giric, jema i oborite ribe, obotnic. Ala žene!

Ne znan baš je li Cura bila nepismena, ma znan da je slabo vidila. Da me sad ubijete, ne znan je li bila brez jednoga oka, oli je na jedno samo herlila.

Jednega dana priko dvora proša jon je niki mlaji susid. Fermala ga Cura i iz traverse izvadila pismo pa će mu:

-Bogareti prošitj mi ovu knjigu, jema bit to mi se je javila Pupa iz Jamerik.

-Ma koju knjigu, to van je pismo.

-Je ti materinu, mene su učili da je vo knjiga, učili su me da je bul marka, a indiric adresa. Moga bi i ti čago zapametit, to ti je materinji jazik.

-Dobro je i to znat – odgovori jon susid.

Susid jon je vase iz ruk knjigu, otvori je i sta štit:

-Draga Cura, eto gre ti Krismas pa ti šajen pet dolori.

Prikine ga Cura pa po svoju odvali:

-Ši. Za dolore svaka jon čast. Ma koju Gospu mi šaje Krismasa kad zna da ga niman dir leć.

-Još Van jeman za proštit – reče jon susid.

-Šitj, šitj. Ni vrag da će još kogo arivat.

-Kuma Cura, poslušajte ča van još sestra piše! – nastavi jon susid štit. Curo, kad san bila lani u vižite osta mi je buk doli u kužini, u ponari. Molin te vazmi ga pa ga rani gori u komun.

-Nemoj mi više štit. Jema bit da je moja sestra rebambila – reče Cura pa nastavi. Balote su u drvarici ka i uvik do sad, buka ni, nisu mi ga vratili balotari kad su zanji put balotali, a da ga i najden ne bi ga mekla u komun. E, moj sinko, vidiš li ti kako <vi ča su u Jamerike izgubu busulu. Sad bi ona meni igrala na balote. Dobro mi ni napisala da iden dognat tovara. Nego mali, ko no namo prolazi, ni mi dobra višta – reče mu Cura.

-Ma, di ga vidite?

-Eno namo, buzdo oli ne čuješ da se je nakašja – reče mu Cura.

-A, no van je, oni, oni vaš susid priko puta.

-Ši. To je oni ča svoga meće u tuje meso. Dobro mali, fala ti. Ajde lipi moj pa ćemo digo zapivat. Sad mi ni do pisme zaradi Pupina Krismasa.

Dinko Sule

VRIDNA ŠOLTANSKA PERA

Prošlo je deboto tri godine otkad je Dušan Bezić, Šoltanin koji živi u Torontu, objavi svoj libar *Šoltanin na tankon ledu* (Izdavački centar Rijeka, ur. Vanja Pavlovec, Rijeka, 2011.). Ti njegov libar ka da je *tisnu pera* u ruke Šoltani, pa su zaredali libri ča su ih napisali Šoltani.

Tony Burica, Šoltanin koji pribiva u Kaliforniji, napisa je libar *Seeking Freedom: A Five-Year Odyssey* (Dockside Sailing Press, editor: Craig B. Smith, 2013.). Libar je to memoari, njegovih i njegova prijateja Ivana Raosa.

Gordana Burica u vlastitoj nakladi objavila je 2013. libar *Ribarsko dite*. Miroslav Mićanović napisa je u ovomen libru: *Knjiga priča Gordane Burica 'Ribarsko dite' pisana je iz temeljne potrebe da se upravo pričanjem (i pisanjem) dozove i sačuva ono što nerijetko završi u nesigurnom pamćenju, zaboravu.*

Naša dugogodišnja stanovnica i zajubjenica Nečujma i Šolte gospoja Maja Menesi napisala je libar *Sretne godine*. Libar je izdala u vlastitoj nakladi 2014. godine i posvetila ga je svome pokojnome mužu Pavlu Menesiju.

I Božidar Cecić-Vidoš posega je za peron, pa je u vlastitoj nakladi 2014. godine objavi kratki autobiografski zapis *Glazba moj život*. U libru je objavi notne zapise svojega stvaralaškoga opusa.

Da se ne zaudobi, i Tonka Cecić, naša dugogodišnja matičarka, za života je objavila u vlastitoj nakladi libar autobiografskih zapisa *Šolta me dopala* (2009.).

Kako ja nisan čovik od struke, ne upušćan se u analize napisani libri pa ovon prilikon objavljen govor Marine Blagaić Bergman na prestavjanju libra *Ribarsko dite*, autorice Gordane Burice. Ma prin ću van pristavit Gordanu Buricu.

Gordana Burica rojena je 1953. Godine u Grohotan. Diplomirala je Upravno pravni studij u Splitu. Radni vik provela je na Pomorskome fakultetu u Splitu. Piše kratke priče i pisme slobodnin stilon, na standardnome jaziku i na čakavici. Završila je dva semestra Radionice za kratku priču u Centru za kreativno pisanje u Zagrebu. Dobitnica je pohvalnice za prozno stvaralaštvo Hrvatskoga sabora kulture za novelu *Britvulin* 2012. i za kratku priču *Krepapir* 2013. Na objavu čeka njezin roman prvijenac *Soba narančine boje*. Gordana je članica Udruge hrvatskih zavičajnih književnika, članica je šoltanskoga amaterskoga kazališta *Sulet* i Planinarskoga kluba liječničkog zbora iz Zagreba. Umirovljeničke dane provodi živeć dil godine u Zagrebu, a dil godine na Šolti.

O RIBARSKON DITETU GORDANE BURICE

Trideset i tri kratke priče te prozne crtice 'Ribarskoga diteta' jedinstven su doprinos hrvatskoj otočkoj prozi, šoltanskoj baštini, ali i velikodušan poklon svakome od nas osobno, poklon zbog autoričine hrabrosti da se izloži, da razotkrije pred nama svoju ljepotu, ali i ranjivost. Kako je u uvodniku naveo Miroslav Mičanović, Gordanin mentor na školi kratkoga pisanja, ove nas priče podsjećaju i pozivaju da sravnimo vlastito djetinjstvo, važna mjesta i presudne događaje.

Naime, Gordana Burica poetikom koja neodoljivo podsjeća na iskrenost umjetničkoga postupka naivnoga slikarstva izražava čiste, ogoljene emocije, i to ne samo uobičajene poput ljubavi, tuge, čežnje, samoće – ona ide korak dalje i uspijeva ocrtati sram, zanemarivanje, nestrpljivost te cijeli spektar emocija i stanja svakodnevnijih od velikih patosa. Drugačije to radi u pričama o djetinjstvu i rodnome otoku, a drugačije u intimističkim pričama u kojima interpretira unutarnje prijelomne trenutke iz zrelije životne dobi.

Priče o djetinjstvu i životu na otoku pričane su dijalektom i imaju izrazitu etnografsku vrijednost – dodatno su opremljene rječnikom lokalnoga šoltanskoga govora. Ovi mali etnografski eseji začinjeni su osobnim, toplim i onim naivnim elementom njezine poetike. Teme kojima se bavi jesu život otočkih ribara, načini nošenja sa siromaštvom, prve ljubavi, priče o djedu, a Gordana je i ovdje inovativna te uspijeva bez velikih riječi i dramatičnih događaja dočarati određujuće karakteristike života na otoku poput odnosa otočkih matera i djece, poput društvene stratifikacije u maloj otočkoj sredini te specifičnoga 'malomišćanskoga' mentaliteta.

Intimističke priče pisane su pak standardnim jezikom, slične su po atmosferi onima zavičajnim te također odstupaju od velikih i dramatičnih radnji, ali uspijevaju dospjeti do ključnih egzistencijalnih tema. Umijeće je uistinu izgraditi priču oko jednoga samotnoga ručka u restoranu ili kratkoga susreta s potencijalnim kupcima stana, a ipak uspjeti poručiti nešto puno apstraktnije. Gordana to uspijeva i stoga je legitimno zaključiti da baš ovaj oblik kratkoga proznoga stvaralaštva odgovara njezinoj kreativnosti. Kratka priča vrlo je popularan književni oblik. Kako to definira teoretičarka i povjesničarka književnosti Helena Sablić-Tomić, kratka priča oznaka je za otvoren (i na početku priče i na njezinu kraju) prozni iskaz koji kroz zapis o fragmentu iz svakodnevice upućuje na stanje unutar njega, ostvarujući pri tome formalnu i stilsku ekonomičnost. Poetika kratke priče nije strogo definirana, podložna je raznolikosti, u njoj se iščitavaju povijesni, politički, sociološki i etnološki

konteksti. Obilježje Gordanine naracije, koje je čini privlačnom i čitatelju ne dopušta da odloži knjigu, umijeće je građenja atmosfere. Ona je nadograđuje emocijama i nijansama, svijetlom i bojama, čitatelj osjeća da se približava vrhunac, koji onda autorica uspješno raspeljava katarzičnim preokretom na samome završetku priče. Ponekad to postiže radnjom, ali često iznenadnom, začudnom emocijom koja otvara novi pogled na život, najčešće pomirljiv i zapravo mudar.

Gordanine su priče melankolične, ali ne i pesimistične. Ona uspijeva neugodnim emocijama dati konstruktivno mjesto ukazujući na cikličnost života i nas u životu te prolaznost ljudi u našim životima. Borbeni duh i svojevrsni inat prema životu koji likovi priča posjeduju, naročito mi je drag u posljednjoj priči 'Krep papir' s dirljivom vizijom vjenčanja u kuli koja natkriljuje otok. Onaj bijeli otok koji pluta u plavome moru iz prve priče gdje je kao malena djevojčica tek krenula ugrađivati u sebe iskustvo otoka. To 'ribarsko dite' koje je krišom uzelo iskustvo prvoga snijega, krišom jelo bodljikave ali slasne plodove kaktusa, s istom je strašću odrastalo, voljelo i mirilo se sa životom.

Mnogima od nas dogode se trenuci inspiracije, ali ipak rijetki uistinu sjednu i iskomuniciraju tu inspiraciju, jer to je pravi posao i veliki trud. Čestitam, stoga, Gordani na ovome velikome poslu koji je odradila. Nadam se da ćete i vi uživati u ovoj knjizi, a ja s nestrpljenjem čekam njezine nove uratke, nova davanja.

Marina Blagaić Bergman

KREPAPIR

Te šezdeset i nike maj je bi hladan.

Jutro je osvanulo mutno, kiša samo ča ni počela plakat. Suze su visile na rubima trepavic divojčice ča je hodila u pogrebnoj povorki za svojin didon. U rukan je čvrsto držala čenpresovu granu na kojoj su bile zadivene modre ruže od krepapira. Među borovin iglican na drugin krunan isto su bili umetnuti cvitovi od krepapira. Ni bilo drečavih boj. Dida je doživi lipu starost, a i dugo je leža bolestan.

Prin nekoliko dan povirila je s rodicon u salu zadružnoga doma di se tu večer tribala održat Plava noć. Sa plafona su visile trake raznobojnoga krepapira. Povezanoga u kurdile ča su u dugin lukovima bile isprepletene i vezane na krajima stropa. Crvena, zelena, žuta, modra, činle su prizor koji je divojčicu ostavi bez daha. Toliku raskoš nikad do sad ni vidila. Činilo jon se da ništa lipše, veseliije, ne postoji.

Na stolima poredanin uokolo, bile su na dnu tavaje zašivene ruže u različitim bojama. Svaki stol je bio drugačije boje.

- Jo kad ću ja biti velika da mogu balat u tako lipoj sali? - mislila je.

Taman su se na pozornicu uspjeli Vlatko i nika dva svirača ča ih ni poznavala, a one su se morale vratiti doma. Ona će poći leći, a rodica se vraća na bal.

- Blago njoj!

Vrtila se je po pozornici dok je harmorika svirala. Prsti u bilin papučican nisu je bolili dok je s lakoćom skakala i vrtila se na njima. Kratka, na laštik nanizana suknjica od zelenoga, ka trava, nanizanoga krepapira čvrsto ju je stezala u pasu. Poviše je imala bilu košujicu. Njezina žuta kosa bila je pričvršćena špangican. Iza zastora pozornice učiteljica joj je rekla da je najlipša.

S prvin zvukon harmorike izašla je prid publiku. Unatoč uzbuđenju pokušala je među sviton ugledat Njega, svoju prvu ljubav ča je u njezinon razredu sidi u zadnjoj klupi. Banci u sali bili su puni svita, a svitlo ugašeno. Ni ga vidila.

- Sve isto, plesat ću ka da je on u prvome redu!

Vrtila se, mahala rukama, dodirivala rube svoje suknjice, skakala na prstima, a publika je pljeskala. Svako jače pljeskanje poticalo ju je na novi skok. A onda je u jednon trenutku skočila visoko, visoko, i dotakla prstima plafon pozornice. Padajući nazad, na pod, bio u gležnju stresa ju je po cilon tilu, a snažan uzvik ni mogla suspregnut.

- Ča ti je, ča se dereš? Čula je sa susidne posteje materin jidan glas.

Ni jon odgovorila. Okrenula se na drugu stranu. U polu snu je promrmjala: Bit ću ja balerina, i to za ozbiljno!

Došavši na njihov otok, mlada učiteljica naučila je ženskice od krepapira činiti čuda. Muške to ni zanimalo. Za njih je bilo sramota činiti cvitove, harmorike, trakice... Režući raznobojne kobasice mekoga, podatnoga papira, skupjale su mrvice ča su ostajale i stavjale u škartoce od karte. Tribat će!

Kad bi u selu bio pir, učiteljica je znala s dion doći gledat prnjake. U općinskome dvoru di je bio matičar, dočekali bi ih i zasuli mrvican krepapira. Bogatiji prnjaci imali bi i kumfete, ali diti to ni smetalo. Ča šarenije, to boje! Problem bio nastao ako je bila kiša. Tad bi mrvice krepapira puštale boju. Srećon, u ta vrimenta spože nisu nosile bile vešte! Raznobojne mače širile su se po saliju i ostajale danima.

Matični ured preta je raditi, vinčanja se sad održavaju u crikvi.

Dvijadite, divojčica u „lipin godinan“ u državnion je teatru plesala svoju zadnju sezonu. Početkon jeseni na otok je dovela svoga mladića iz metropole i prijateje. Dogovorila je vinčanje u Općini. Općina, kula iz starine bio je misto uz koje je provela ditiinjstvo. Tila je biti tođ i na ovi važan dan.

Dok su se nakon vinčanja spuštali kamenin, izlizanin skalinan, s male ka puškarnica uske ponistre po njima su padale mrvice izrizanog krepapira.

U ijadu boj.

Za kraj Gordana nas je počastila pismom.

BEZVREMENSKA

U jutrima raspuklog

dana,

sakupljam komadiće sebe

i spajam ih u tkivo sasvim običnog

vremena.

Postaju dan prosutih sjećanja

i predmeta koje dotičem.

A oni,

električni naboj imaju.

Slažući život u bezbrojna

ponavljanja,

uramljujem trenutke

mira.

Kada se razdiranja smire,

san se lijepi.

Srećom, bez misli na

tebe.

Marina Blagaić & Melanija Belaj
Institut za etnologiju i folkloristiku
Zagreb, Hrvatska

ŠOLTANSKI KULIN

Recept

Inačicu recepta šoltanskoga kulina koju donosimo dobili smo od gospođe Jadranke Novaković (rođ. 1947). Recept je preuzela od svoje mame Marije Vidan, rođene 1908. godine, koja je radila kao kuharica, kao i njezina mama Filomena Duplančić, porijeklom Splićanka.

Doza za 10 metara kulina:

½ kg blitve
½ kg bijelog kupusa
60 dkg crvenog luka
70 dkg čvaraka
20 dkg riže
4 vezice peršina
nastrugana korica od 2 nešpricana limuna
10 dkg grožđica
15 gr cimeta
15 gr mljevenog papra
2 muškatna oraščića nastrugana
2 jušne žlice šećera
2 pune žlice soli
2 dcl vruće vode
2 pune žlice svinjske masti
1 dcl ulja

Svi se sastojci ručno narežu na male komadiće, dodaju se začini, dobro se rukama izmiješaju. Svinjska crijeva ili zamjenska sintetička crijeva se pune ovom smjesom. Tehniku punjenja nije lako opisati riječima. Na manji lijevak natakne se crijevo. Jednom se rukom drži lijevak i crijevo da ne bi sklizilo, a drugom napuni lijevak smjesom. Palcem se smjesa gura kroz lijevak. Kad se napuni otprilike pola dužine crijeva, ne skidajući ga s lijevka rukama se pritišće

crijevo izvana raspoređujući time smjesu prema dnu crijeva. Važno je ostaviti barem pet centimetara crijeva sa svake strane prazno, jer će se u kuhanju volumen povećati. Kada je crijevo puno, s jedne se strane zaveže koncem. Kuha se u kipućoj vodi 20-25 minuta. Jede se odmah nakon kuhanja, a još je ukusnije ako se nakon hlađenja podgrije na malo svinjske masti ili maslinovog ulja. Šoltanski se kulin najčešće radi u većoj količini te se dio zaledi. U svakom ga trenutku možete izvaditi iz zamrzivača i bez odležavanja zagrijati. U ne tako davnim vremenima bez zamrzivača, kulin se čuvao u svinjskoj masti. Također, korišteni su začini djelovali kao konzervansi.

Hrana je čudesan medij, u sebi generira privatna i javna značenja te slijedom toga postaje simbolom identiteta kako pojedinog lokaliteta tako i šire, neke regije ili nacije. U pojedinom jelu iz određenog mjesta ili podneblja ogleda se prošlost i povijest zajednice odnosno kulture. Od samog jela zanimljiviji je uvijek kontekst njegova nastanka te opstanka, način kojim se ono izdvojilo od drugih jela i ostalo u uporabi tijekom vremena.

Šoltanski se *kulin* izdvojio od nekih drugih jela otoka Šolte i u sebi sačuvao dašak prošlih vremena, povijest otočke obiteljske povijesti i njezina života općenito. U Šoltanskom se *kulinu* ogleda i sama povijest Mediterana, specifičnom poviješću i geografijom utemeljenoga kulturnog kruga što je posebno vidljivo u njegovu prehrambenom aspektu. Šolta je jedan od pedesetak hrvatskih naseljenih otoka. Zemljopisno je Hrvatska smještena na prijelazu iz Srednje u Jugoistočnu Europu. Hrvatski otoci obuhvaćaju gotovo sve otoke istočne obale Jadrana i njegova središnjeg dijela, čineći drugo po veličini otočje Sredozemlja. Ima ih 1.185, a geografski se dijele na 718 otoka, 389 hridi i 78 grebena. Otok Šolta smješten je na srednjem Jadranu, u neposrednoj blizini Splita. Svega je pola sata katamaranom udaljen od ovoga urbanog središta Dalmacije, poznatog po palači rimskoga cara Dioklecijana sagrađenoj u razdoblju od 295. do 305. godine. Dioklecijanova je palača na Unescovu popisu svjetske baštine, a u jednoj od uvala otoka Šolte očuvani su ostaci Dioklecijanova ribnjaka.

Otok je naseljen od prapovijesnih vremena o čemu svjedoče brojna arheološka nalazišta i ostaci utvrda na šoltanskim uzvišenjima. Najviši je vrh Šolte Vela Straža (237 m). Danas je na ovome malenom otoku, površine svega 57,8 km² stalno naseljeno svega 1600 stanovnika. Velik je broj Šoltana krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća iselio u prekomorske i europske zemlje, ali su i dalje uključeni u život svog otoka. Upoznati, a i omirisati, osnovne namirnice prehrane otoka Šolte najbolje se može šćući otokom. Poljski putovi ograđeni

kilometrima suhozida vode do maslinika, vinograda i povrtnjaka. Riječ je o malim parcelama plodne zemlje nastalima ručnim iskapanjima kamenja. Za Šoltu je karakteristična autohtona vinova loza Dobričić. Najraširenija sorta maslina nazvana je upravo *Šoltanka* ili *Levantinka*, a na Šoltu je stigla s grčkog otoka Krfa. Od antičkih vremena spominjan je med od samoniklog ružmarina *Olintio*. Otprilike do Drugoga svjetskog rata na otoku se još uvijek živjelo tradicijskim načinom života. Odnosi se to na domaćinstva u proširenim obiteljima koja su većinu namirnica sami spravljali. Lovila se riba, uzgajale su se kokoši, koze i rjeđe ovce. Mesa se nije jelo puno, najčešće nedjeljom i blagdanima te u slučaju potrebe zbog bolesti. Tada su još uzgajane i žitarice, te ih se mljelo na ručnom kamenom mlinu i proizvodilo se vlastito brašno. Kruh se pekao najčešće jednom tjedno u krušnim pećima koju su imale tek pojedine obitelji. Kupovale su se samo najosnovnije namirnice poput šećera, riže i sl. Obavezna večera bila je kuhano povrće s maslinovim uljem uz koju bi najčešće jeli suhe srdele. Uobičajeni slatkiš bile su suhe smokve i bademi. Blagdani i posebne prigode su ipak bili obilježeni karakterističnim slasticama. Za Uskrs se radio slatki kruh od finog brašna, jaja i naribane korice domaćih naranči i limuna. Često spravljana slastica bile su *pršurate*, mali uštipci sa suhim grožđem. Oni su se obvezno pripremali na Badnjak te na svadbama, krštenjima i slično. Kada bi se završio kakav veći posao, i to se obilježavalo pečenjem *pršurata*. Primjerice, nakon što bi se završila prerada ulja (nekada pomoću kamenih mlinova, a danas u tehnološki usavršenim spravama), domaćica bi na mladome tek obrađenom, ulju ispekla *pršurate*. Hrana je, dakle, imala i još uvijek ima važnu ulogu u svakodnevnom i blagdanskom životu obitelji. Nekada su domaći prehrambeni proizvodi imali i veliku ulogu u ispunjavanju uvriježenih društvenih normi te su bolji komadi suhoga mesa i sira, uz domaće rakije i maslinovo ulje, čuvani za poklon lokalnome liječniku i svećeniku. Osim povezanosti prirode i kuhinje, važno je, dakle, napomenuti i društvenu komponentu kuhinje otoka Šolte koja se u prošlosti intenzivnije očitovala u životu ljudi, no ni danas nije zanemariva. Međusobna ispomoć i razmjena namirnica između ribarskih i težačkih obitelji, namirivanje onih lošijega imovinskog stanja od strane imućnijih obitelji činjenice su koje opisuju svakodnevnicu otočkih obitelji u prošlosti. Međusobna povezanost članova obitelji jednih s drugima očitovala se u zajedničkom tretiranju prehrambenih namirnica (berba grožđa ili maslina), pripremanju obroka, ali i zajedničkoj konzumaciji na dnevnoj razini (zajednički objed). U svakome spomenutom elementu sudjelovali su svi članovi obitelji bez obzira na generacijsku pripadnost. Djeca su se od malenih nogu pripremala na suživot s prirodom i na korištenje njezinih resursa. Danas se život na otoku uvelike

promijenio i modernizirao. Elektrifikacija otoka i izgradnja vodovoda u drugoj polovici 20. stoljeća utjecale su, naravno, na načine spravljanja i skladištenja hrane. Prehrana nije više bazirana na uglavnom domaćim proizvodima, ali se pojedini specijaliteta bez obzira na promijenjen stil života i dalje spremaju. Posebice se očuvao blagdanski jelovnik.

Šoltanski je *kulin* jedan od specijaliteta koji se i dalje sprema. U odsustvu domaćih svinjskih crijeva i čvaraka, nabavljaju se industrijski proizvedeni. Također, i dalje je prisutno razlikovanje pojedinih varijanti kulina od sela do sela. Zanimljivo je da je na tako malom otoku zabilježeno više recepata. Pojedini, naime stavljaju kupus, a ne blitvu; pojedini obavezno stavljaju i svinjsku krv, a uopće ne stavljaju čvarke. Začini su svugdje isti i svugdje je to slatko slano jelo. Vrlo slično jelo zabilježeno je i u jednom od sela susjednog otoka Brača te na malo sjevernijem otoku Pagu. Susjedno kopno također baštini recept za ovakav tip kobasice. Ipak, Šoltani svoj *kulin* nazivaju šoltanskim i to je jedno od jela koje rado spremaju kao dio svoje tradicijske kuhinje. Kako je umijeće pripreme tradicijskih jela, znanje i vještina proizvodnje, prerade ili ulova namirnica dosada mahom spadalo u domenu prenošenja znanja usmenim putem, zajednica aktivno radi na pisanim te audiovizualnim zapisima ovih umijeća. Karakteristično je da ovaj dio znanja prenose ženske članice obitelji, ali se i muškarci uključuju, zahvaljujući ugostiteljsko-turističkoj tradiciji otoka. Ovaj smo recept i dobili od članice udruge žena primorskoga šoltanskog naselja Stomorske. Udruga i nosi ime *Rusmarin*, po začinskoj i ljekovitoj biljci ružmarin. Među ostalim, aktivnosti ove udruge usmjerene su na priređivanje malih kulinarskih festivala domaćih jela poput karakterističnog umaka od rajčice, jušnog jela od boba i tjestenine; slastice poput ušecerenih badema i sl. Pripravljaju i specifične domaće rakije te marmelade od planike, gorke naranče, plodova kaktusa puncije itd. Tradicijska kuhinja djelovanjem spomenute udruge pronalazi mjesto u društvenom životu zajednice i otima se zaboravu.

Namirnice od kojih se ova uistinu posebna vrsta kobasice priprema, biljke su za koje povijesni dokumenti bilježe porijeklo na mediteranskom području – poput blitve, kupusa i peršina, ili pak na području Azije (Bliskog ili Dalekog Istoka) – poput limuna, luka i riže. Valjalo bi izdvojiti rižu kao nespecifičnu mediteransku biljku, koja se kao sastojak tek relativno kasno počela upotrebljavati u ovome jelu. Naime, njezino mjesto u pripravi Šoltanskog *kulina* zauzimale su druge žitarice koje su se na otoku uzgajale, poput ječma.

Također, čvarci, nespecifičan sastojak jela i relativno rijetka namirnica dalmatinskoga i mediteranskoga prehrambenog kruga govori u prilog povijesnoj povezanosti otoka s kopnom koje je relativno blizu i na kojemu su se uzgajale

svinje, pa je njihov uzgoj bio uvriježen i na otoku Šolti. Čvarci se rade od svinjskog mesa, pripremaju se kuhanjem komadića slanine i masnog mesa iz kojeg se nakon kuhanja cijedi mast. Kad se posuše i ohlade moguće ih je dugo čuvati te jesti kao posebno jelo ili ih koristiti kao dodatak nekom drugom jelu.

Začini u Šoltanskom *kulinu* – papar, cimet, muškati oraščić, posebna su priča, oni su doputovali na Šoltu morskim putem, tijekom mnogo stoljeća pronalazili su svoje mjesto i način uporabe u šoltanskoj obitelji.

Šoltanski *kulin* na svoj osebujan način, kombinacijom namirnica, začina i načinom pripreme svjedoči o šoltanskoj povijesti, o povijesti šoltanske obitelji i njezinu opstanku na otoku. Sve osnovne namirnice od kojih se sastoji ovo jelo postojale su i danas još uvijek postoje unutar okućnice domaćice koja ga je pripremala. Ovo govori u prilog činjenici da je otočka kuhinja Šolte bila jednostavna, to je bila kuhinja ribara i težaka. Kuhinja koja se temeljila na crpljenju resursa iz okoline što je svjedočanstvo suglasja između prirode i čovjeka koji su u otočnom kontekstu usmjereni najčešće isključivo jedno na drugo i jedno od drugog pokušavaju dobiti ono najbolje.

Dinko Sule

NOVOSTI O ŠOLTANSKIM SLIKARIMA

Hrvatsko društvo naivnih umjetnika Zagreb u čast 50-te godišnjice osnivanja tiskalo je dvojezičnu (na hrvatskome i engleskome jeziku) monografiju *50 godina Hrvatskog društva naivnih umjetnika* (Zagreb, 2014.). Uz Eugena Buktenicu, barda naivnoga slikarstva Dalmacije, u monografiji su zastupljeni: Marin Kalajzić, Dinko Sule, Vicko Buktenica, Ante Pavišić i Anka Mateljan. U godini u kojoj obilježavamo 100-tu godišnjicu Eugenova rođenja, i ovo je podatak kojemu bi se Šoltani trebali veseliti. Da je Eugen živ, i on bi se veselio, jer htjeli ne htjeli, svi ovi slikari napajali su se na vrtucima Eugenova stvaralaštva.

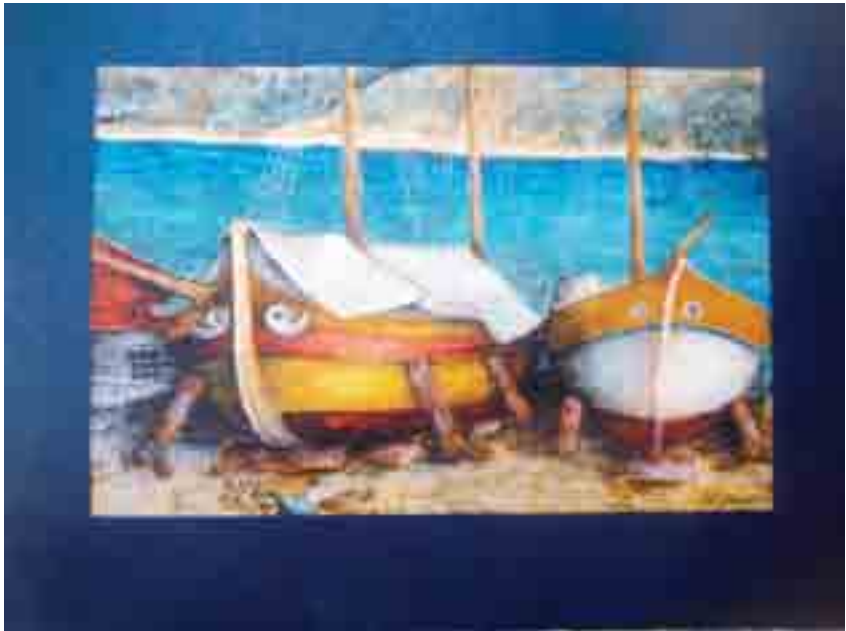
Kada već govorimo o uspjesima šoltanskih naivaca, u ovome kratkom zapisu predstaviti ćemo vam još jednu šoltansku slikarsku nadu, koja se uskoro sprema izlagati u Splitu (kolovoz 2014.).

Neda Cecić Mimica

Neda je rođena u Rogaču na otoku Šolti 1935. godine. Osnovnu školu završila je u Grohotama. U Splitu je završila učiteljsku školu, a u Zagrebu Višu pedagošku (tjelesni odgoj i francuski jezik). Kao nastavnica radila je u Grohotama, Našicama i Zagrebu.

Od 1962. godine živi u Parizu. U Parizu je dvije godine predavala ritmiku. U Parizu pohađa školu „SORNAS DE PARIS – DESSIN – LE NU“ (škola za crtanje aktova). Zatim završava školu „FORMA MODE DE PARIS“, te dobiva diplomu modelistice i stilistice. Kreirala je uglavnom za princeze iz Saudijske Arabije.

Slikanjem se bavi od ranoga djetinjstva. Više je puta samostalno i grupno izlagala u Parizu. Na njezinim slikama prevladavaju mediteranski motivi, more i brodovi. Slikanjem brodova izkazuje ljubav prema svomu ocu Frani Ceciću, koji je gradio brodove u svome malome brodogradilištu u Rogaču.

Neda Cević Mimica: Na škveru, ulje platno.

Ana Lazarin

ŠOLTANSKOM GRADITELJU

Graditelju, uzidaj kamen
ovdje iskopan
Slijedi blagu liniju brijega
prilagodi oblike
i uhvati prostor
dimenzijama njegovim
Da Zaštitak ostane svoj
u novo ruho obučen
Posvuda mu osebujnost
prirodnom sačuvaj ...
Da ružmarin i lavanda
proljeću miris i boju
daruju ...

Maslina plemenita
i
rogač drevni
čovjeka prirodi vraćaju
Palma stasita
zaustavit će vjetar
da limun i naranča
donesu plod ...
Da miris smilja isprati
ljetu,
a miris prožme
otmjene dane rane
jeseni ...
Čudesni mirisi
kopnenog i morskog
blagotvornom eteričnošću
čovjeka ispunjavaju
Horizontala se
u vertikalu osovi
zahvalnom molitvom
trajnom izvoru

NEČUJAMSKA BALADA O MIRU D.

Izvadio je veliki kamen
posadio prvu smokvu
i masline
u hladu lepeze palmine
vršu za lov pripremao
Glasnoslovio je svoj san:
„malo ću kopat u poje
malo u ribe ...“

Ogledne primjerke ugora
i brojne ciple
ponosno je pokazivao
Danas vrša na suhom hvata
Bio je Miro
OSTALA je balada o njemu

KAZALO

PREDGOVOR	3
Zoran Radman	OTOK ŠOLTA – VIDICI RAZVOJA.....5
Slaven Kale	POLJACI NA ŠOLTI S OSVRTOM NA PJESNIKA KRZYSZTOFA KAMILA BACZYŃSKOGA..... 19
Slavko Kovačić	GLAGOLJSKI RUKOPIS “ ČASI NASUŠN’IH 34
Tvrtko Korbar	RUDISTI – FOSILNI ŠKOLJKAŠI NEOBIČNIH OBLIKA NA ŠOLTI.....40
Dalibor Vladović, Dinko Sule i Nediljko Ževrnja	II. PRILOG FLORI OTOKA ŠOLTA.....50
Dinko Sule	ZAPISI O ŠOLTANSKOJ BIOLOŠKOJ RAZNOLIKOSTI53
Dinko Sule	ZANIMLJIVOST IZ JAME PIŠKERA.....68
Dinko Sule	UDRUGE69
Dinko Sule	TRAGOM JEDNE OBLJETNICE97
Marina Garbin	MJESNI ODBOR 100
Jadranka Novaković	POVRATAK U STARU ŠKOLU..... 103
Filip Galović	MATE HRASTE I NJEGOV PRINOS POZNAVANJU ČAKAVSKIH GOVORA OTOKA ŠOLTE.....105
Dinko Sule	RIČI ŠOLTANSKIH GOVORA..... 111
Filip Galović	STARA KUHINJA U GROHOTAMA NA ŠOLTI I NJEZINA TERMINOLOGIJA..... 136

Filip Galović	HUMORISTIČNE PRIČICE DOMAĆIH AUTORA NA ŠOLTANSKOJ ČAKAVŠTINI (Ivan Kuzmanić, Nikola Mateljan, Gordan Burica i Dinko Sule) 145
Dinko Sule	VRIDNA ŠOLTANSKA PERA 165
Marina Blagaić i Melanija Belaj	ŠOLTANSKI KULIN 170
Dinko Sule	NOVOSTI O ŠOLTANSKIM SLIKARIMA 175
Ana Lazarin	POEZIJA 177